

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

MILADIKA

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI

19 LETO 32

XIII

FEBRUAR PESMI: Svečnica (Janez Pucelj) / Vi vsi, ki vladate...; Pesem o dobrotljivosti božji (Kochanowski-Debeljak) — **LEPOSLOVNI SPISI:** Veliki Tomaž (France Bevč) / Beli teloh (Mara Husova) / Pred cerkvijo; čas se je ustavil (Smolej Viktor) / Triptihon o svetih Treh kraljih (Timmermans-Smasek) / Ko so hrasti šumeli (Minclov-Vdovič) — **POLJUDNI SPISI:** Slovenska akropola (France Stelè) / V prepadih (Pavel Kunaver) / Mesojede, rastlinojede (dr. Janez Plečnik) — **PISANO POLJE:** Poštela na Pohorju (Franjo Čiček) / Nove knjige / Slikar Miha Maleš — **DRUŽINA:** Gospodarica / Kako likajmo (š.H.) / Peči / Kdor ima vrt (M.H.) / Kuharica (M.R.) — **ZA KRATEK ČAS:** Osat (Miha Gorjanc) / Smešnice / Uganke — **SLIKE:** Miha Maleš: Osnutka za cerkveni okni v Cirkveni; Otrok; žalostna ljubezen; Mala šivilja; Pred ogledalom; Dva kaktusa; Svilnate poslikane blazine / Olaf Globočnik: Portret Mihe Maleša / Prof. Jože Plečnik: Tloris ljubljanskega gradu; Dvoriščna fasada; Celotni pogled na grad; Pogled na grad s Kongresnega trga / Črtež in slika jame Marjanščice; Kraški gozd (fot. J. Kunaver) / Pod snežno odejo (fot. Fr. Krašovec) / Črtež Poštele na Pohorju

MLADIKA izhaja v Celju prvega dne vsakega meseca. **Naročnina** za Mladiko je letno Din 84.—, s krojno priloženo vred Din 100.—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42.—) in četrtletno (Din 21.—).

V inozemstvu stane Din 100.—, s krojno priloženo Din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno priloženo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: **Uprava Mladike v Celju.** — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: **F. S. Finžgar**, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Pleteršnikova 30, ali: **Mladika**, Ljubljana, poštni predal 337; telefon 5095.

Ugankarsko gradivo sprejema višji šolski nadzornik Josip Novak v št. Vidu nad Ljubljano. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

NOVIM NAROČNIKOM!

To, drugo, številko Mladike smo poslali vsem onim, ki se sicer še niso priglasili kot novi naročniki, a tudi prve številke niso vrnili. * Kdor obdrži to, drugo, številko Mladike, ga smatramo za naročnika. * V nadi, da ste z Mladiko, ki so je gotovo veseli vsi Vaši družinski člani, zadovoljni, prosimo, da poravnate po priloženi položnici naročnino (vsaj za četrt leta 21 Din brez krojne pole, 25 Din s krojno polo.) * Kdor bi naročnine ne zmogel takoj, naj nas obvesti po dopisnici, da Mladiko naroča in naročnino poravna kesneje. * Kdor bi pa Mladike ne mogel ali ne maral naročiti, naj to številko zanesljivo vrne čimprej upravi lista v Celju.

V O C E N O S M O P R E J E L I T E L E K N J I G E

Koledar Goriške Mohorjeve družbe za prestopno leto 1932.

Visoška kronika. Dr. Ivan Tavčar. Gorica, 1931. Izdala Goriška Mohorjeva družba.

Molimo! Molitve in svete pesmice. Gorica, 1931.

V džunglah belega slona. Ing. Ferdo Lupša. Doživljaji in vtiski s pohodov po notranjosti Zadnje Indije. 1930. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani.

Gospodična Irma. France Bevk. 1930. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani.

V sencu nebotičnikov. Pavel Brežnik. 1930. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani.

Tiho življenje. Joža Lovrenčič. Risbe B. Jakca. 1931. Mladinska Matica v Ljubljani.

Od duše do duše. Peter Lippert S. J. Pisma dobrim ljudem. Prevedla Dora Vodnik. Leposlovna knjižnica. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1931. Str. 228.

Zgodba o blaznem Gunnarju. Selma Lagerlöf. Izdala Delavska založba v Ljubljani.

Otrok v predšolski dobi. Spisal zdravnik dr. Dragaš. (Mohorjeva knjižnica.) Izdala Mohorjeva družba v Celju, 1931.

Mariborski koledar 1932. Izdala in založila Nabavljalna zadruga državnih uslužbencev v Mariboru, r. z. z. o. z.

Na sinjem polju. Aleksej Remizov. Prevedel Miran Jarc. Ljudska knjižnica. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1931. Str. 220.

Ozka vrata. André Gide. Prevedel Božo Vodusek. Leposlovna knjižnica. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1931. Str. 165.

Naročniki! Prosimo vas, pokažite Mladiko tudi prijateljskim družinam. Če sodite, da bi katere naročile Mladiko, blagovolite sporočiti naslove na dopisnici: **Upravi Mladike, Celje.** — Od prejšnjih letnikov Mladike se še dobijo letniki 1924, 1925 in 1926 broširani po 90 Din, vezani po 130 Din, letniki 1927, 1928, 1929, 1930 in 1931 broširani po 110 Din, vezani po 150 Din; z odpravnino stane letnik 10 Din več. Vezava Mladike stane z izvirnimi platnicami v platnu 40 Din, napol v platnu 30 Din; lahko pa se naročajo izvirne platnice tudi same ter stanejo v platnu 30 Din, napol v platnu 20 Din.

Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje). — Izdaja Družba sv. Mohorja v Celju (Jožef Zeichen, Celje). Za uredništvo: Fran Milavec, Celje.

MMLMDIKM 1932 II

VELIKI TOMAŽ

Povest / Spisal France Bevk

2.

Tomaž je ležal v postelji, držal roke pod glavo in gledal pod strop. Medla svetloba brlivke se je plazila po stenah in se borila s sencami. V kamri je bilo mrzlo, šipe so bile vse zasopene. Toda Polona se še ni mogla spraviti v posteljo. Cepetala je po podu, odprla staro skrinjo, vzela iz nje še eno odejo in z njo pogrnila moža. Dobro ji je delo, ko jo je premeril z dolgim, toplim pogledom. A ni izpregovoril besede. Koliko mehkih, ljubih besed pa sta govorila v življenju? Bile so redke, redke. Polona mu je stregla, to je bila njena dolžnost. Ni mu očitala, kadar se je opil. Njegove muhe je potrpežljivo prenašala, za pokoro in za večje zasluženje.

Vsa zmedena je obstala sredi kamre. Ničesar več ni imela pospraviti. Ali naj izpregovori? Žgalo jo je kot ogenj, odpirala je usta, a iz njih se je vila le dimasta sapa... V notranjem boju, kaj naj stori, je zagledala sliko Marije Pomagaj na steni. Pokleknila je k mizici, sklenila roke in molila.

To ni bilo nič nenavadnega. Polona je bila bogaboječa žena. Tako je molila nekateri večer, ko je bila še mlada in je niso morale take težave in skrbi. Tomaž je nekaj časa poslušal njeno šepetanje, nato se je izgubil v misli in ni odmeknil pogleda od črnih oken. Ko pa molitve le ni bilo konec, se je ozrl na ženo, ki je šepetala, a oči so se ji upirale v Marijin obraz s tako vdanostjo in gorečnostjo, da jo je bilo milo gledati. »Kaj le toliko moli?« se je zavzel. To ga je začelo že dražiti. Zdelo se mu je, da ima vsaka njena beseda poseben pomen, padale so mu ko kamni na dušo. »Kaj le toliko moli?«

Prisluhnil je, tedaj se mu je zazdelo, da je zaslišal iz njenega šepetanja Štefanovo ime. To

ga je nemilo zadelo. Tudi on se je malo prej spomnil na Štefana, a je z vso silo odgnal misel nanj. Bil je trd človek, ki je stežka razumel stvari, ki so se tikale zgolj duše, zato prej ni opazil Polonine izpremembe. Zdaj se mu je nenadoma zazdelo, da je vsa drugačna.

Dvignil se je na komolce in zijal vanjo. Ali se pogovarja z Marijo o Štefanu? Čemu prav o Štefanu? Njeno šepetanje je potihnilo, postajalo je nerazumljivo. Hotel jo je poklicati z ostrim glasom, ni si upal. Bog ve, kaj ima na srcu? Naj se razbremeni. Tedaj se je spomnil, da še ni molil. Dvignil je palec do čela, a mu je roka omahnila.

Štefan? Kaj ima Polona toliko s Štefanom? Vse, kar je Tomaža bridko odbijalo od sina, niso bili drobci Poloninega značaja, ampak skale njegove vihravosti, trme in ostrosti. A on bo moral umreti, mu vse zapustiti, to je bilo neizogibno. Ob misli na smrt ali na preužitek se je vselej zgrozil. Ali se je tako bal groba? Ali ga je plašila predstava, da bosta mlada grdo počenjala z njim? Ne, ne! Pustiti vse, kar si je s pridnostjo pridobil, mu je bilo najteže. Slednje vlakence njegovega bistva je bilo trdno zraslo z gruntom. V duhu je gledal Štefana, kako čaka s sekuro, da poseka te vezi. Ta predstava ga je vselej navdala z mržnjo do sina. Kadar umre, naj se zgodi, kar se hoče. A prej ne, prej ne... Vročina mu je šla po telesu, stisnil je pesti.

»Polona,« se mu je rezko izvilo iz grla. »Ali ne boš nehala moliti? Pojdi v posteljo!«

V tem trenutku je občutil srd tudi do žene. Zadnje dni je venomer ponavljala: »Štefan se mora oženiti.« Čutil je, da teh besed ne bo konec. Še v molitev je vpletala sinovo ime. Do dna je razumel, zakaj tako vroče moli. Razjezilo ga je, da jo je znova poklical, to pot strože.

Polona se je dvignila in se z dolgim, otožnim pogledom ozrla vanj. Prekrižala se je in stala nekaj trenutkov nepremična. Molitev jo je bila

notranje pomirila, vlila ji je poguma. Njena duša je plavala nad vsem zemskim in se z rahlim smehljajem razgledovala nad ničnostmi tega sveta. Naj le sluti Tomaž, komu so bile posvečene njene prošnje. Laže bo govoriti z njim. Zavedela se je, da je Tomaž vendar opazil njeno spremembo. Pri hiši je bilo vse o pravem času, vse v neki določeni meri. Njena molitev je bila dolga, še nikoli tako dolga. Izpovedala je Bogu vso svojo dušo, svoje življenje, tresla se je za bodočnost.

Od življenja ni zahtevala mnogo, še v težkih urah ni bila razočarana. Nikoli se ni pritoževala. Tomaž je bil čudak, neredko ji je delal krivico, a ni mu očitala. Še na starost ga je ljubila prav tako vroče kot v mladih dneh. Ali tega Tomaž ne uvidi? Da. Le priznati tega ne zna ali noče. Še v trpljenju se je držala na smeh. Koliko je bilo noči, ko ona ni mogla zaspati, a mož je brezskrbno smrčal! Ivanka? Tona? Nikoli se ni upirala njegovim odlokom. Štefan? Prvič je njena volja trčila z moževo. Spomnila se je njegovega fantovanja. Prav tak je zdaj sin. Nekaj divjega, neugnanega ga preganja vse noči. On potrebuje gospodarstva, žene... Zdaj še gre, a po njeni smrti bo zagorelo do neba...

Stala je in strmela v temni obraz moža, ki se je jasno, grozeče odražal iz hodničnih rjuh. Tedaj bi ji bilo najlaže spregovoriti. Vendar ni mogla, ni mogla... Rešila jo je fantovska pesem, ki je zategla prišla po klanecu iz vasi. Ko je utihnila, je preklal tišino krepek vrisk. Tako zna ukati samo Štefan. Pokrižala se je znova, beseda ji je sama po sebi prišla iz ust.

»Kaj bo z našim Štefanom?«

Blazina pod moževo glavo je zašumela. Da, prav je slutil. To je bila njena molitev. Iz nejevolje se je namrdnil, a ni odgovoril. Polona ga je poznala. Vedela je, da zlepa ne bo dal glasu od sebe. Toda prva beseda je bila izgovorjena, stojé sredi kamre je nadaljevala.

»Tomaž, moram govoriti, srce mi ne dá več miru. Vse zastonj, če se tega izogiblješ... S Štefanom je tako, kot je bilo s teboj. Vse noči je okrog, podnevi pa za nobeno delo... Vsako leto je slabši...«

»Se bo že unesel,« je Tomaž jezno zamrmral.

»Unesel? Trideset let ima, tega nikar ne pozabi. Izgubil bo veselje do gospodarstva in do dela...«

Mož je srepro strmél. Zadrževal je nejevoljo. Kaj je zadnje čase Poloni? Vselej ji je bilo prav, naj je storil karkoli, a zdaj... Kar stresel se je.

»Če bo hotel živeti, bo moral delati,« je zabrundal.

»Eh, seveda,« je rekla žena in sedla na rob postelje. »Toda to ni tisto... Oženiti se mora.«

Držala se je v dve gubi in se vsa tresla od mraza in od razburjenja.

Spomini na mladost, ki jih je obujal v izbi, ženina dolga molitev, njene besede, vse se je čudno pretakalo in vršalo v Tomažu. Z rastočim srdom sta se borila mehko in popuščanje. Nekatero krivico je bil storil ženi, a skrajno sirov do nje nikoli ni bil.

»Za ženitev je še čas.«

»Ne, Tomaž, ni mnogo časa več. Ali se še spominjaš, kakšen si bil, preden si me vzel?«

Spomin na fantovanje Tomaža ni vznejevoljil, nasmeh mu je zaigral med brki.

»Z menoj je bilo drugače,« je rekel. Za trenotek je gledal mimo žene, kot da so se mu oči vpičile v neko misel. »Pa naj se poroči. Saj mu ne branim.«

»Ali mu boš prepisal?« je vzdrlhela Polona.

»Dokler bodo te roke še tako močne,« je nenadoma zagorel in stisnil pesti, »tega ne boste čakali. Če se že hoče obabit, naj bo. Toda vsake ne maram v hišo,« se je oprl na komolec in s pogledom vrtal v Polonine oči. »Če pripelje pravo, nič slabega se ji ne bo zgodilo...«

Poloni je zastala sapa. Solze so jo zapekle v obeh.

»Neveste mu ne smeš izbirati. Pomisli malo, kako je bilo s teboj. Za nič bi si ne dal ukazovati.«

»Saj mu je ne izbiram. Le pripelje naj tako, kot si bila ti. Pa mu gre menda bolj za gospodarstvo kot za ženo.«

»To ni res,« je oporekla Polona. »Le ne zaupa ti.«

»In jaz njemu ne zaupam.«

Prsi so se mu dvigale pod odejo, jezne oči so se se mu srepro upirale nekam v temo.

»Preužitek bi si izgovorila.«

»Poznam take reči,« je Tomaž vedno huje gorel. »Hoditi po sodnijah je zadnja... Ali poznaš njegovo dekle? Ne?«

Nastal je molk. Poloni so trepetale ustnice, bilo ji je neznansko tesno pri srcu. Najrajši bi bila zaplakala. Ali naj neha govoriti in se vda? Ne, govorila je dalje. Zbrala je ves pogum, vso moč. Zdaj ali pa nikoli.

»Ne poznam je. Le nekaj slutim, a ne maram govoriti, dokler nič gotovega ne vem... Če bo zanj dobra, bo tudi za naju. Fant se izgublja, to ti povem, če že ti tega ne opaziš. Poleg tega potrebujemo mlado. Staram se, moči mi pešajo. Še eno zimo, legla bom...«

Njen glas je bil neizmerno žalosten. Tomaža je tiho zapeklo. Po nekaterih trenutkih je v globini skrito čuvstvo do žene nehote planilo iz njega. Saj ga je spremljala v najlepših, v najgrenkejših urah življenja. Ni mogel misliti, da bi jo kdaj izgubil. Toda mehke besede ni bil navajen, trda bi ne bila na mestu. Molčal je.

Polona je opazila, da so se trde poteze moževga obraza omilile, to ji je dalo novega poguma.

»Čutim,« je nadaljevala, »da ne bom več dolgo. Tudi Tinca ni priklenjena na dom. Nazadnje boš ostal sam, moči ti bodo opešale... Ali boš mar gospodinjlil z deklami?«

Misel na gospodinjenje z deklami je bila Tomažu zoprna. Beseda, da mu bodo opešale moči, ga je zadela. Zavedel se je, da ne more več dvigniti tako težkega bremena kot pred leti. Ali je tudi Polona opazila to? Njena beseda je potrdila njegovo bridko bojazen.

»Zaman boste čakali moje smrti,« je hropnil. »Ne še, še dolgo ne.«

»Kdo ti pa želi smrti?« se je zavzela Polona.

V moževih besedah je ležalo trpko očitjanje. To jo je zbolelo. Solze, ki jih je prej zadrževala, so se ji zdaj same po sebi udrle po licih.

»Kaj bo z našo hišo!« je jecljala med ihtenjem. »Tako čudno težko mi je, če pomislim na to.«

Polona je redko jokala vpricho moža, glasno nikoli. Včasih je videl le njene objokane oči. Zato ga je v tistem hipu njen glasni jok tako nemilo zadel, da je bil kot odrevenel. Ali ji je storil krivico? Ona mu ne želi smrti, to je jasno... Srd in nejevolja sta se mu tajala, ženin jok mu je trgal srce. Tega ni mogel prenašati. Iztegnil je nerodno roko in potresel ženo.

»Polona, kaj pa delaš?«

»Ko... pa ni mogoče... govoriti s teboj... Ko je tako... težko...«

Ali res ni mogoče govoriti z njim? Prvič se je zamislil nad tem vprašanjem. Ali je res tak? Zavest neke temne krivde mu je legla na dušo. V Poloninem srcu je moralo biti v resnici nekaj težkega, njemu neumljivega, da je tako vroče molila, vzdihovala in zdaj plaka. Zmeraj je težko prenašal očitke drugih, sedaj si je očitil sam.

»Kaj se kremžiš!« ji je rekel trdo, kot je znal. »Saj mu ne branim, če se hoče oženiti. Tudi — prepisem mu,« je z muko izgovoril. »A vsake neveste nočem v hišo... Slišiš, Polona! Vsake neveste ne! To mu le povej! Polona, nehaj! Pojdi v posteljo, saj se vsa treseš od mraza...«

Polona takih besed že dolgo ni čula od moža. Bile so izgovorjene z neko trdoto, a so razodevale dušo. Še huje je zaplakala, a tedaj od radosti.

Nagnila se je nadenj, ga zgrabila za roke, in mu sklonila glavo na prsi.

»No, no, Polona,« se je Tomaž le stežka otepal ganjenosti. »Polona! Polona, no! V zakotje pojdeva! Pomagal bom gospodariti... Polona, ali ne boš že nehala!«

Njegova trda roka ji je božala lase. Polona je to doživela le v prvih letih zakona, nato nikoli več. Ali je ni podzavestno vedno žežalo po tem?

»Saj ne jočem več,« je zahlipala in se poskusila nasmehniti. »Saj sem vedela, da si dober, Tomaž... da boš tudi ti izprevidel...«

Solze, ki ji niso nehale teči, si je brisala v predpasnik in ni vedela, kam bi skrila obraz.

3.

Naslednjega dne je bila nedelja. Nebo je bilo jasno, visoko. Ravnica je ležala še vsa v senci, ko se je sonce že razlivalo po pobočjih Slemenca. Vse rebri so se bleščale od snega. V prirodi je vladala tihota zimskega dne, ki jo je prekinilo zdaj pa zdaj krakanje vran, ki so se spreletavale preko polja in senožeti. Na vrtilih, v gozdih so škrtale veje in se druga za druga otresale snega.

Štefan se je bil šele proti jutru vrnil. Fantom je bil obljubil, da pojde k maši v Meline. Dà, Melinci so jih že dolgo izzivali... Toda ko je stal zjutraj neprespan, s klobukom na očeh, na pragu, ga je ta obljuba zapekla. Pred njegovimi očmi je zaplaval prizor, kako se je na praznik svetih Treh kraljev vračal iz Smrečja. Na poti, ki je vodila nad Lužarjevo hišo, je bil postal in zabrlizgal na prste. Čez nekaj trenutkov je od mlina priteklo dekle. Bilo je visoke rasti, temne polti, kostanjevih las. Njene oči so bile rjave, a kadarkoli se je Štefan zagledal vanje, se mu je zdelo, da še nikoli ni videl tako lepega pogleda. »Ali ne boš stopil v hišo?« ga je vprašala zasopla. — »Goste imamo, domov moram,« je odgovoril. »V nedeljo...« Slika je ugasnila. V Melinah utegne biti pretep, a v Potoku ga bo čakalo dekle. Fant se je zamajal, potegnul za krajec klobuka in se v hipu odločil. Na tiho, neopazno je krenil po ozki gazi skozi sadovnjak, se izgubil na belem polju. Bal se je ozreti, da bi ga ne opazil kateri izmed fantov.

Ljudje so odhajali v cerkev. Šli so po ozkih gazeih, posamič ali v dolgih vrstah. Iz Ravnice v Meline, iz Potoka v Smrečje. Govorili so glasno, da so se lahko sporazumeli. Dečki so se kričé podili kar na celem po snegu, da so bili beli do pasú.

Štefan je stal pred cerkvijo v Smrečju. Slišal je besede, ki so jih govorili Potočani za njegovim hrbtom.

Miha Maleš: Osnutek za cerkveno okno v Cirkveni.

»Flandrov z Velike njive hodi vsako nedeljo v našo cerkev.«

»Hm, dà! Bog je v Melinah isti, le dekleta so pri nas druga.«

»A?« se je nekdo široko zavzel.

»Dà, dà. Ali ne veš? Lužarjeva Gabrijela.«

Fant se je ozrl. Možje so se trčili s komolci in umolknili. Če bi bili tudi dalje govorili, bi jih Štefan ne bil utegnil poslušati. S kazalcem je dregnul v klobuk, da mu je zletel na tilnik. Mimo njega so hitela dekleta. Svilene rute, pisane jo-

pice, beli robci. Na obrazih smeh, v tla uprte oči. Le ena izmed njih je samo za trepljaj dvignila obraz. S pogledom je ošinila Štefana. Ta se je od sreče nasmehnil in odšel v cerkev.

V majhni cerkvi je bila taka tesnoba, da se je rama dotikala ramena. Pod pisanim obokom se je razlegalo petje starodavnih pesmi brez orgel. Priletni vikar je imel tako oster glas, da se je zdelo, da še v molitvi svari vernike.

Štefan je bil raztresen v molitvi. S kora je gledal v cerkev. Dekleta so v gosti skupini klečale blizu obhajilne mize. Njihove rute so bile ko greda cvetic. Nobena izmed njih pa ni imela tako lepe kot Gabrijela. »Kaj je meni vse to!« je vzdihnil. Naslonil se je na komolec in začel moliti; a bilo mu je tako tesnobno v duši in misli so silile vanj.

Pred tremi dnevi je slonel na istem mestu, po maši spregovoril nekaj besed z Gabrijelo, nato je odhitel domov. Mati mu je bila naročila: »Tone in Ivanka prideta, ne mudi se predolgo...« Obljubil ji je. Na božič je vsaka družina rada sama, a na novega leta dan in na praznik svetih Treh kraljev se ljudje obiskujejo. Tete in strici, sestre in bratje, sinovi in hčere. V enem desetletju se nekatera družina razprši na vse vetrove. Vsaj enkrat na leto se znova zbere v prisrčnem razgovoru ob spominih na mladost... Ko se je bil Štefan vrnil od maše, so vsi že sedeli za mizo ob moštu in potici.

Oče je bil nekam dobre volje; ko ga je zagledal, je zinil: »No!« To je pomenilo: Vendar si prišel. A on je ves v zadregi zadel ob žličnik za vrati. Tinca, ki se nikoli ni mogla vzdržati smeha, se je zarahljala. Še očetu je zaigral smeh med brki. Natočili so mu kozarec. Mati ga je ljubeče pogledala. »Danes je bila pa v Smrečju dolga maša,« je rekla Tinca. Ivanka se je smehljala, njeno sveže lice je kar gorelo. Štefan jih je plašen premeril; ali na nekaj cikajo? Navrniti je hotel pogovor drugam, okrenil se je do brata: »Tone, v Rovtah pa morate imeti snega da je kaj.« Tinca je bila neugnan otrok, kar samo od sebe se ji je izbleknilo: »Štefan, kaj pa iščeš tako pogosto v dolini?« Nato je stisnila glavo med ramena, kot da pričakuje udarča, vse na njej se je smejalo. Pri mizi je bila dobra volja, vsi so ga gledali, kot da se norčujejo. »Tvoje pameti iščem,« se je odrezal. Ivanka pa kar naravnost: »Ali bomo kmalu plesali na tvojem ženitovanju?« Kaj so le imeli tistega dne? Oče se je igral z nožem in gledal v mizo. Med brki mu je trepetala komaj vidna nejevolja. »Ali ni lepše fantovati?« je rekel neodkrito. Tone in mati sta se spogledala. Brat je

znil: »Mati je že šibka, tudi oče ni več mlad...«
Tedaj je oče vrgel nož po mizi in se ozrl skozi okno...

»Dominus vobiscum!« je zapel vikarjev glas.

Štefan se je zdrznil, tesneje sklenil roke. Strmel je v vikarja, kakor da išče očetovim podobnih potez na njegovem obrazu. Bradu sta si bili podobni: ostri, uporni. Dà, oče, oče! Še vedno ga je gledal, kako hodi od okna do ure, od ure do okna. Mati pa je plaho čivkala kot ptica: »Tinca pojde od hiše, prej ali slej...« Po vsaki besedi je nastal mučen molk, ki je napolnjeval izbo do stropa in jih grabil za goltanec. Pa se je prebudil hlapčev bebasti glas s peči: »Aha, res; meni je rekla, da se bo omožila.« Nastal je smeh. Oče je pogledal na uro in rekel: »Štiri.« To je bil rahel opomin, da se bo treba dvigniti in iti. Ali se je hotel izogniti razgovoru? Mati pa se ni vdala: »Preden ležem v krsto, mora priti nevesta v hišo.« V Štefanu je gorelo. Pozabil je na očeta, izbleknil, kar je mislil: »Nimam še ključev, mati.« Beseda je dala besedo. »Mlada ne bo prišla za deklo, ampak za gospodinjo,« je pribil Štefan. Oče pa se je ustavil pod uro, sršče obrvi so se mu dvignile: »In jaz nikoli ne bom za hlapca, ampak za gospodarja. Ti meni luč, jaz tebi ključ...« Po teh besedah je odšel. Njegovi koraki so do trdega večera pritrkavali po kamri...

Štefanova glava se je sklonila nizko na roke, kot da mu je cerkveni obok legel na pleča. Ni slišal petja ne vikarjeve glasne molitve. Očetovi koraki so mu še zmeraj bobneli v ušesih.

Dà, dà! Dva dni v družini niso spregovorili. Mati je vsa zbegana hodila po delu... Ko je prejšnjega večera vriskal mimo doma, je videl v kamri goreti luč. Bilo mu je, kakor da mu nekaj pravi. Kaj?

»Ite missa est...«

Ljudje po cerkvi so se dvignili k zadnjemu evangeliju. Svilen ruta je znova zalesketala pred Štefanom. Spreminjala se je v soncu, ki je bilo posijalo skozi cerkveno okno, in mu govorila kot živa beseda. Zravnal se je in dvignil glavo. Občutil je, kakor da mu je teža padla raz pleča. Vzel je klobuk in pobožal krivce na njem.

Po maši se je za nekaj minut ustavil v potiški krčmi, izpil kozarec vina in rekel z možmi nekatero besedo. Toda kmalu se je poslovil.

V Vrhu je sijalo sonce, Ravnica je bila že v senci, dan je bil kratek. Ko je Štefan stopil čez most, mu je led ostro škripal pod nogami. Nad Lužarjevim domom je postal in se ozrl po sloopjih. Ob delavnih dneh so v njih ropotali kamni, hrskala žaga. Tistega dne je bilo vse tiho.

Miha Maleš: Osnutek za cerkveno okno v Cirkveni.

Vstopil je; Gabrijela mu je prinesla potice.

»To smo bili skrili, da nam je sveti Trije kralji niso pobrali.«

Preko obraza mu je šinil nasmeh radosti in zadrege. Ob vsakem srečanju s tem dekletom je bilo Štefanu nenavadno toplo v duši. Gledal jo je v oči, poslušal zvok njenega glasu.

Lužarica je bila visoka ženska, ostrega obraza. Sedla je pod čelešnik, prekrižala roke, gledala nekam predse in spregovorila:

»Rada se že imata, to je res, temu ni kaj oporekati. Vendar bi rada vedela, kaj bo iz tega?«

Gabrijela je pogledala mater svareče, očitajoče. Zalila jo je rdečica sramu. Štefana je zapadlo in užalilo.

»Pa zakaj bi nič ne bilo iz tega?« so ga besede kar davile. »Ali sem mar tak?«

»Tebi nič ne rečem,« je dejala Lužarica raskavo odkrito. »Tvoj oče pa drži grunt v krempeljih kot satan dušo. Saj menda sam veš.«

Štefan je potegnil za klobuk, da mu je sedel globoko na oči. Govoril bi bil, a ni našel primernih besed. Isto je občutila tudi Gabrijela. Bilo ji je težko do solz. Pa se je Štefan kar naglo poslovil.

Gabrijela je prišla za njim na prag in mu pošepnila skoraj v joku: »Materi nikar ne zameri. Taka je, da nobene zase ne obdrži.«

Ne, saj ji ni zameril. Tesnoba, ki jo je občutil, mu je izvirala iz duše. Zavriskal je, kot da se mu je nekaj pretrgalo v prsih.

Na zemljo je padal mrak, na beli pokrajini so se odražale črne tenje dreves. Pod ledom v potoku je klokotala voda... Štefan je postal in se ozrl. Ali je storil Gabrijeli krivico? Ali naj se vrne? Nad glavo mu je sfrčala ptica. Veja mu je osula snega na klobuk.

Ni se vrnil. Z naglimi, dolgimi koraki se je vzpenjal v breg. Mučile so ga težke misli, glava mu je klonila na prsi.

4.

Štefan je došel do domače hiše in pogledal skozi okno. Ledene rože na šipah so se bile čez dan v toliko otajale, da je videl kot skozi ozko špranjo mater in Tinco, ki sta sedeli za mizo. Pravkar sta hoteli večerjati. Hlapec je ležal na peči in spal. Tinca je nekaj glasno pripovedovala, a mati jo je napeto poslušala. Ko je Štefan vstopil, je sestra umolknila, le mati je vzdihnila: »Hvala Bogu!«

Po njunih obrazih je spoznal, da se je moralo zgoditi nekaj posebnega. Postal je in začudeno gledal.

»Kaj pa je?«

»Tepli so se,« je povedala Tinca. »Mati se je bala, da si bil poleg.«

»Tepli? Škoda, da me ni bilo,« je vzkipel.

Hotel je na mestu oditi, a sta ga mati in sestra zadržali: Bog ve, kje so zdaj fantje. Po tepežu so se razšli, kot bi bil trenil.

Štefan se je popraskal za ušesi. Da je le mogel... Pa saj ni bilo mogoče drugače. Človek ne more biti na dveh krajih hkrati!

»Pa kdo je zmagal?«

»Kdo neki! Ravničani,« je pravila Tinca.

Štefan je udaril z nogo ob tla in zavriskal. Na večerjo je skoraj pozabil.

»Bog pomagaj!« ga je karajoče pogledala mati.

Tinca je pripovedovala podrobnosti. Melinci so izzivali. Beseda sem, beseda tja. Nato je završalo. Kdo ve, kako je bilo! Tekli pa so Melinci.

Dekletu se je tresel glas. Štefan je zdaj pa zdaj potrkal z nogo ob tla, ali pa z recljem žlice po mizi.

»Ha, Melinci! To so tekli! Kar vidim jih!«

»Kje pa je oče?« je vprašal, ko se mu je poleglo navdušenje.

»V krčmi,« mu je odgovorila mati.

Polona se ni čudila sinu. Poznala ga je. Tinčinemu pripovedovanju je sledila le z enim ušesom, njene misli so bile drugje. Jok prejšnjega večera, Tomaževe obljube ji niso olajšale srca. Slutila je, da jo najhujše še čaka.

Ko sta Štefan in Tinca za trenotek utihnili, je spregovorila.

»Štefan, sinoči sem govorila z očetom. Vdal se je. Le pravi, da mora biti nevesta po njegovi volji, nato ti bo prepisal.«

Sin je molčal in gledal zamišljeno predse. Otroško veselje nad pretepom se je umeknilo resnobi. Lužaričine besede tistega dne so ga znova zapekle. Ali mar vedó, na katero misli? Ne, tega ne vedó. Toda preslišal ni, kako se je bil oče nekoč slabo izrazil o Lužarjevih. Padla je ena sama beseda, a se je Štefanu zadrla globoko v srce.

»Pa če moje dekle očetu ne bo po volji?«

Mati mu je vrtala s pogledi naravnost v dušo, v njegovo skrivnost. Ustnice so ji rahlo trepetale.

»Če mi poveš, katera je,« je rekla počasi, boječe, »bom morda ugenila, ali mu bo všeč.«

Ali naj pove? Štefana je žalilo in peklo, da bi ne mogel sam odločiti, katera bo njegova žena. Toda prej ali slej bo moral povedati, izvedeti odločitev. Materi najlaže pove.

»Samo vam povem,« se je ozrl po Tinci in po hlapcu, ki se je prebudil.

Tinca se je že dvignila, hlapec se je potegnil s peči na klop, ko so se nenadoma odprla vrata. Vstopil je Tomaž. Bil je videti izredno vesel. Beseda mu je tekla kot nikoli. Odklonil je večerjo. Lahka vinjenost se mu skoraj ni poznala. Hodil je iz kota v kot, tiščal roke v žepih.

»Kje pa si bil ti?« se je obrnil v sina.

»V Smrečju, nato v Potoku.«

»Kaj pa delaš vsako nedeljo v Potoku?« se je znova okrenil vanj.

Mati je namignila Štefanu. Nanesla je prilika, da bi rekli besedo o ženitvi in o nevesti. Sin je odmajal z glavo. Tomaž je prezrl nemi razgovor, opazil ga je Jošt. Bebasti obraz se mu je razširil, odprl je usta.

»Ali naj greva s Tinco v vežo?«

»Zakaj v vežo?« se je začudil Tomaž.

Štefan je ostro pogledal hlapca. Materi pa je bilo to po volji, dopolnila je: »Štefan bi rad govoril s teboj.«

Fantu je pognalo vso kri v obraz. Občutil je omotico in grozo, kot da pada v prepad. Z vso silo se je delal mirnega.

»Radi tega ni treba hoditi v vežo,« je spregovoril sin zamolklo. »Mati je rekla, da se vse lahko uredi, če vam bo nevesta po volji... In če vam ne bo po volji?«

Očetu se je zresnil obraz. Stal je in gledal nekaj trenutkov. Z naporom je obujal spomin. Ali je res kaj takega rekel? Prizor prejšnjega večera ga je zbudel v dušo. Ni se upal pogledati ženi v obraz. Šel je do vrat in znova postal.

»Če mi ne bo po volji, tedaj nič,« je dvignil obrvi. »Ali ne smemo vedeti njenega imena?«

»Zakaj ne —« se je hripavo iztrgalo iz Štefana. »Lužarjeva Gabrijela.«

Tinca ni bila presenečena. Morda je že kaj vedela. Po njenih trepetajočih licih je bilo videti, da je zatrla smeh. Mati je plašno pogledala v očeta. Temu so se nasršile obrvi, odgovor je imel že pripravljen.

»Ta ni zame.«

Sina je odgovor ranil v dno duše.

»Saj je ne boste vzeli vi,« se je pomračil.

»Hočem reči, da ni za našo hišo,« je pribil.

Besede so bile ostre, odločne. Štefanov pogled se ni mogel odtrgati od očeta. Oko mu je zasijalo v sovraštvu. Mati je zatrepetala.

»Ne smeš tako reči, da ni za našo hišo,« je popravila na videz mirno, pohlevno. »Saj je niti dobro ne poznaš. Ali veš kaj zoper njo?«

Tomaž je šel trikrat molče po izbi.

»Pregosposka je. Vsa dolinska dekleta so preveč razvajene, da bi bile za kmeta. Pri nas je treba delati.«

»Vsakega dela se oprime,« mu je Štefan vskočil v besedo.

»Delo v mlinu je, kot bi se kdo igračkal. Pa to ni vse. Pogledajte njeno sestro, ki je poročena v Smrečje. Staremu še podmetenice ne privošči. Pozimi ga goni od peči.«

Mati in sin sta se spogledala in onemela. Drug pri drugem sta iskala pomoči. Tomaž je govoril resnico. Gabrijelina sestra Lenka je bila osata kot

njena mati. Tako grabežljiva in skopuška, da še svojemu možu ni privoščila. Tu ni bilo mogoče ugovarjati.

»Gabrijela ne bo taka,« je mati pomagala Štefanu, a se ji je od trpke negotovosti tresel glas. Saj Gabrijele ni poznala. O Lužarici in o Lenki pa res ni slišala dobrega.

»Ha!« se je Tomaž rogajoče zasmel. »Pred poroko med, po poroki lesnika. Jabolko ne pade daleč od drevesa.«

»Moj Bog, saj si še pri naši hiši nismo vsi enaki,« je vzdihnila Polona.

Štefana je ves čas kar privzdigovalo. Ali bi planil skozi vrata, ali bi rekel trdo, odločno besedo? Ni se mogel odločiti. Pred njim je stala Gabrijela. Materino telo, očetov značaj. Kako naj to dopove očetu?

»Pa mi jo vi izberite.«

»Če ti jo bom jaz izbiral, je že ne boš imel.«

»Torej vzamem tisto, ki je meni po volji,« je Štefana premagal srd, da je udaril po mizi.

»Vzemi jo!« ga je oče prebodel s srepim pogledom. »Vzemi jo, če hočeš, a v mojo hišo je ne boš pripeljal. In v moji hiši se tudi ne boš ihtinil in razbijal po mizi. Ali veš, kje so vrata?«

»Vem,« je hrknil sin in se dvignil.

Bil je osramočen, užaljen, poražen. Tako je trepetalo v njem in ga razganjalo, da bi bil vse razbil, a ga je zadrževalo spoštovanje do matere. Odšel je. Pred hišo je zavriskal.

Pol ure pozneje je ležala Velika njiva vsa tiha, pokojna. Noč se je zgrinjala nad njo, v Vrhu se je bil rodil veter, prigoščal na polje, raznašal sneg, zavijal okrog oglov. V vseh oknih je bila globoka tema. Le Polona ni spala, njena šepetajoča, vroča molitev je bila brez konca.

(Dalje prihodnjič.)

S V E T I Č N I C A

Kaj tako nebo žari,

kot da se že dan zori? —

Ej — nemara zvezda gre

iz dežele jutrove!

To ni zvezda jutrova,

zvezda Svetih kraljev treh;

vidiš, saj ne grédo v treh,

vidiš, gresta samo v dveh!

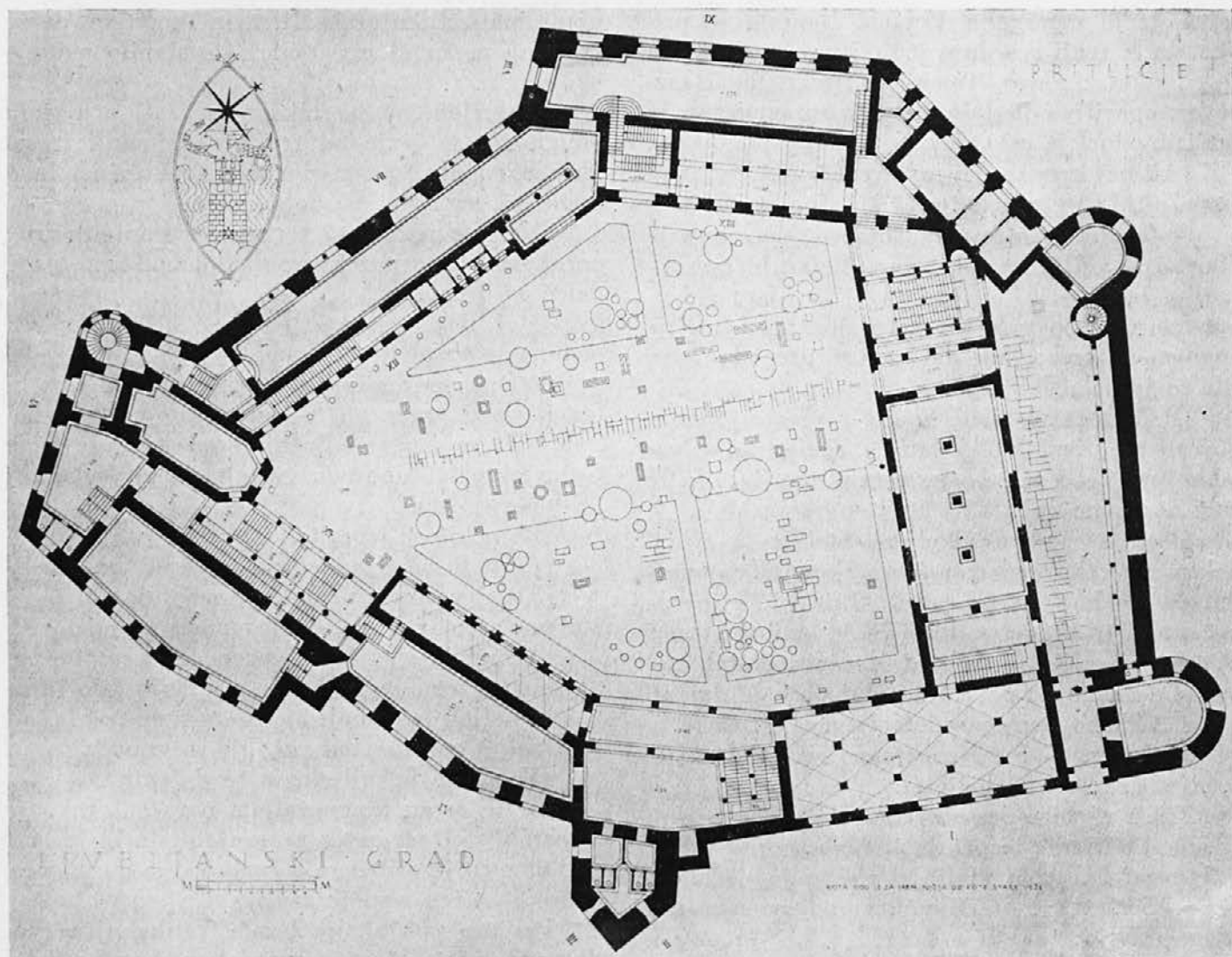
To bo Jezus, luč sveta:

nese ga Marija k nam,

nese z zvestim Jožefom,

da nam razsvetli naš hram!

Janez Pucelj.

Floris pritličja ljubljanskega gradu, prirejenega za narodni muzej.

SLOVENSKA AKROPOLA

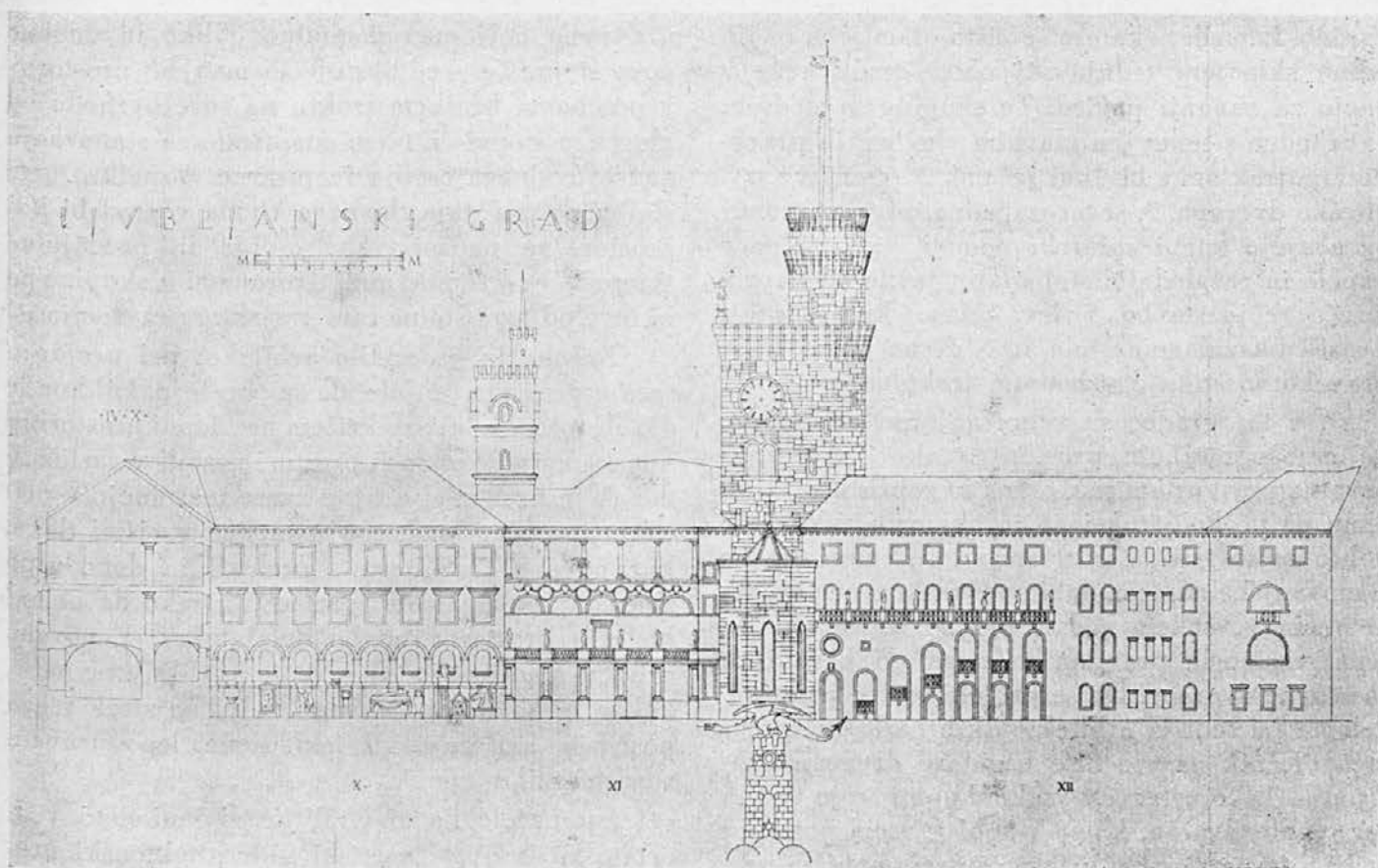
France Stele

Akropola* je bila starim lepotno (estetsko), versko in obrambno središče mesta. Najpopolnejšo in za vse čase, dokler naša, na starogrški osnovana evropska kultura ne propade, simbolično, značilno obliko je dobila Akropola v Atenah. Kljub tisočletjem, ki so se z vso težo vojsk in razdejanj brezobzirno valila preko nje, je ona še danes estetsko jedro Aten, po svoji zgodovinski pomembnosti pa ognjišče sodobne kulture. Njena umetnost je še vedno nedosežen, zaželen vzor lepote; življenska modrost pa, ki je snovala v njeni senci sen o popolnejšem spoznanju božanstva, sen o popolni ureditvi človeške družbe v obliki vzorne države in sen o popolnem človeku, se je spojila v še popolnejšo obliko s tisto, ki jo je na Areopagu, na trgu ob pobočju Akropole, proglasil sveti Pavel.

* ákros = vrhnji, najvišji; pólis = mesto; akrópolis = gorenje mesto, vrh mesta, utrjeno mesto, grad.

Prvotni pomen nekdanjih akropol je že zdavnaj mrtev. Kljub temu pa je lepotni pomen akropol za naselbino, ki naj bi bila stavbinsko popolna, še tudi danes vzor in sen mest, ki naj so središča narodov, torišča in simboli njih kulture. Srednji vek je nagonsko po svoje oblikoval misel akropole v gradovih vrhu skal in hribov, pod katerimi se je razprostiralo mesto. Naša sodobna arhitektura pa pogosto sanja o takozvani »mestni kroni« (Stadtkrone), ki naj umetno dopolni zunanjo sliko mesta s stavbo, ki vse druge ovlada.

Ljubljana ima naravno akropolo v svojem gradu, ki jo je kot táko izoblikoval srednji vek. Smisel tega gradu, kakor ga je imel v srednjem veku kot znak deželno-knežje moči, je že davno mrtev in je ta grad prav za prav mrlič nad živim mravljiščem sodobnega mesta. Sodobna Ljubljana pa ni samo mravljišče prebivalstva z določnimi upravnimi, trgovskimi in družabnimi opravki, ampak je tudi znamenje samozavesti, napredka

Dvoriščna fasada — pogled proti stolpu.

in kulture vsega naroda z vsemi njegovimi lastnostmi in udejstvovanjem. S tem se pa tudi pomen njene akropole dviga v simbol, ki naj ne bi bil samo golo znamenje, marveč tudi viden in dejanski ud narodnega telesa. Vprašanje, kako izgraditi slovensko akropolo, je za slovensko kulturo in za Ljubljano kot njeno ognjišče prav tako potrebno kakor vsak drug vidni znak, po katerem se javlja dostojanstvo naroda. Vprašanje, problem gradu je za bodočo Ljubljano tako važen, da ne bo mogla mimo njega, razen če se hoče odreči svoji vodilni nalogi. S tem pa je najožje zvezano vprašanje o pomenu in namenu gradu v narodnem organizmu. Ta namen se mora uravnati po potrebah. Eno najbolj perečih vprašanj sodobne Ljubljane in predstavnitva slovenske kulture sploh pa je muzejski problem v njegovem najširšem pomenu in obsegu. Da smo tu še v precej skromnih začetkih, in to predvsem radi pomanjkanja zadostnih in primernih prostorov, je že dokazano. Če bi se posrečilo adaptirati grad, bi bilo ljubljanske muzejske revščine temeljito in za dolgo dobo konec.

Profesor Jože Plečnik se je lotil naloge, da dokaže, kaj se dá napraviti iz gradu kot muzeja, obenem pa ga tudi arhitektonsko dopolniti za »mestno krono«, ki postaja estetsko tem bolj

nujna, čim bolj napreduje notranja izpopolnitev mesta kot estetskega organizma.

Plečnik je do vseh podrobnosti izdelal idealen načrt za praktično in estetsko ureditev gradu, in to s toliko ljubeznijo in bujnostjo domišljije, da njegovega načrta ne bi mogli bolje krstiti, kakor če mu rečemo: »Sen o slovenski Akropoli«. Po tem predlogu bi dobila Ljubljana dragoceno estetsko izpopolnitev svoje zunanje slike, slovenski narod pa zadostne, dostojne in po njih sestavi in licu zanimive prostore za shrambo spomenikov svoje kulture in kulture zemlje, na kateri živi.

Načrt obsega: 1. Tri tlorise, iz katerih se razvidi razdelitev prostorov. 2. Zunanjo sliko prenovljenega gradu od zapada, oni pogled namreč, ki je za grad najbolj značilen in tudi v preteklosti največkrat upodobljen. 3. Razvit pregled fasad južne zunanjščine. 4. Razvit pregled fasad zapadne zunanjščine. 5. Razvit pregled fasad okrog zapadnega dela dvorišča. 6. Fasadi na severu in vzhodu dvorišča. Pogled na celoto od južne strani v obliki aksonometrije nam kaže sliko od juga, pregled razvrstitve stavb okrog dvorišča in vzorno urejeno dvorišče.

V tlorisu obstoječe celote je razporejenih okrog nepravilno peterokotnega dvorišča, obrnjenega z ostrim oglom proti zapadu, šest skupin

zgradb, katerih nekatere so čisto osamljene in jih edino sklenjeni trdnjavski obod gradu veže v enoto za zunanji pogled. Te skupine so sledeče: 1. vzhodna s sedanjim glavnim vhodom in pravokotnim traktom z bivšimi ječami, 2. severna s tzv. viteško dvorano, 3. severozapadna, ki jo na zunaj označujejo znani slikoviti pomoli, 4. zapadna s kapelo in razglednim stolpom in južno od kapele ležečo večjo stavbo, 5. leva južna, ki ima proti dvorišču zazidane arkade, in 6. desna južna, ki se pravokotno stika z vzhodnim traktom.

Vse te zgradbe so v notranjščini razdeljene na mnogo majhnih prostorov, tako da je njih prvotna prostornina razkosana in zabrisana, kljub temu pa po konstrukcijah in okvirnih zidovih še dobro ugotovljiva. Z odstranitvijo teh prezidav za stanovanjske namene dobimo v vsakem omenjenih delov in v vsakem nadstropju po enega ali dva lepa, večinoma pravilna prostora. Ti bi bili za razstavne dvorane. Da se pridobi še več prostora, deloma pa tudi iz arhitektonskih razlogov, predlaga Plečnik na vso hišo nazidavo drugega nadstropja. Tako ustvari v vsaki skupini troje večjih razstavnih dvoran, katerih dobi v vsem poslopju ena in dvajset, poleg njih pa še več manjših prostorov in na jugu med skupino 5 in 6 v vseh nadstropjih veliko, na dvorišče odprto lopo. Dvorane so od 15 do 35 m dolge in od 5 do 10 m široke ter zmerno visoke, kar daje za muzejske namene zelo primerne, večinoma obojestransko razsvetljene prostore. Da bi bile posamezne skupine laže in tudi posebej dostopne, je uredil dohode po peterih stopniščih. Glavno se nahaja na desno od sedanjega in bodočega glavnega vhoda v vzhodnem traktu. Drugo stopnišče bi bilo ob tzv. viteški dvorani med skupino 2 in 3, a ne bi bilo z dvorišča neposredno dostopno. Tretje ustvari po prizidku v širini cele dvoriščne fasadne skupine 3. Četrto izpelje na arhitektonsko še bogatejši način pred dvoriščno fasado skupine 4. Peto pa na vzhodu velikih odprtih lop med skupino 5 in 6. Stopnišče 3 in 4 izrabi predvsem tudi za arhitektonsko obogatitev dvoriščnega lica stavbe. Vsaka skupina bi imela svoja stranišča, tako da dobimo več popolnoma samostojno organiziranih in za posebne oddelke muzeja samostojno porabnih in dostopnih delov.

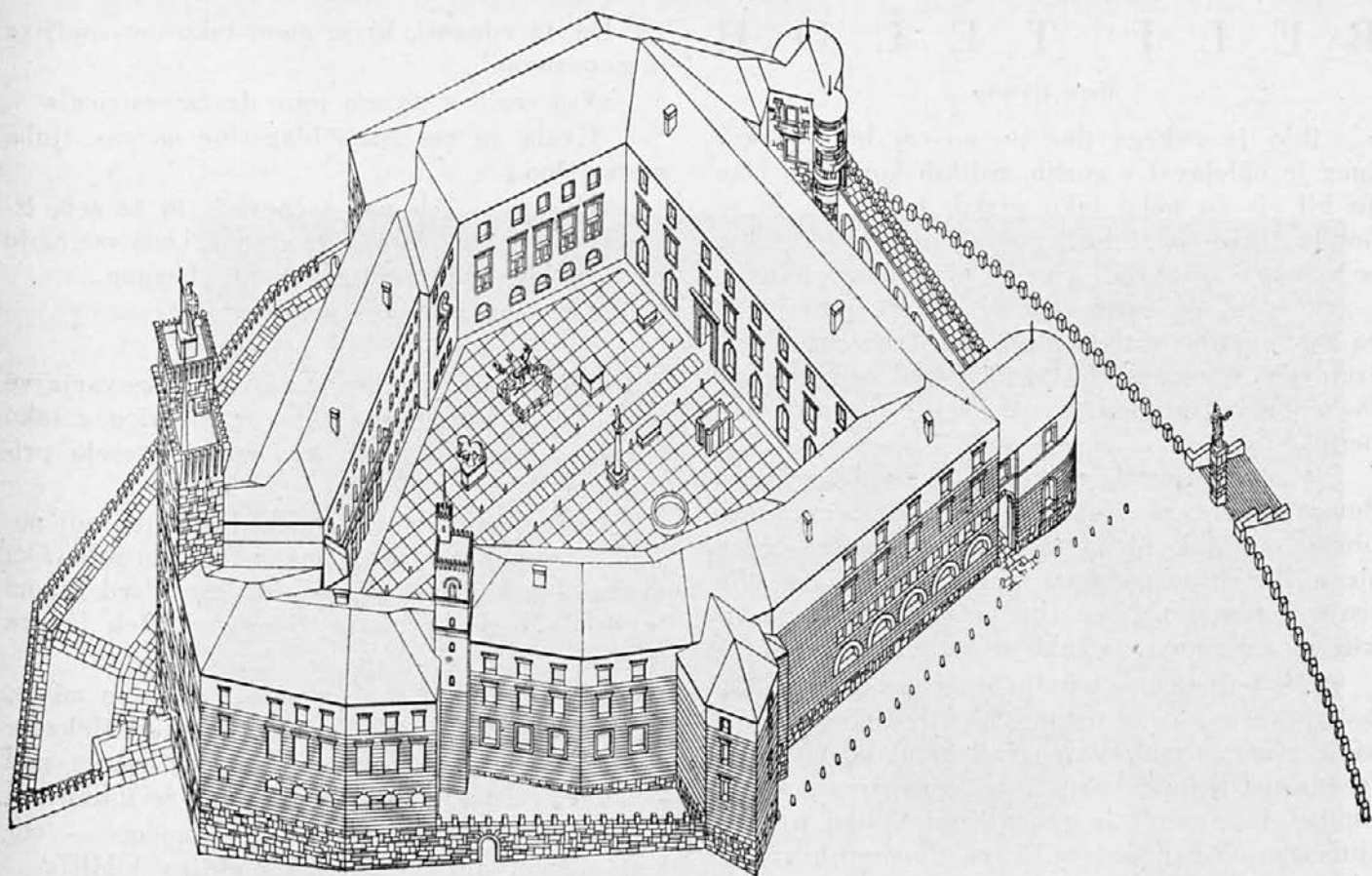
Nekaj stranskih manjših prostorov, zvezanih z glavnimi, bi bilo tudi za muzejske namene. Po načrtu ustvarjeni razstavni prostori bi obsegali okrog 5000 m² talne ploskve, kar je velikanska pridobitev, če pomislimo, da imajo sedanji prostori Narodnega muzeja le okrog 2000 m². Kapela bi ostala nespremenjena. Razgledni stolp bi dobil

predvsem bolj monumentalno obliko in udobno novo stopnišče. Več obstoječih manjših prostorov v posebnem kratkem traktu na severovzhodu od glavnega stopnišča bi se adaptiralo za stanovanja nadzorovalnega osebja in pisarne. V polkrožnem stolpu pri začetku glavnega vhoda v grad bi bili prostori za nadzorstveno osebje in prodajalna vstopnic. Pod razstavnimi dvoranami 6. skupine pa bi levo od tega stolpa bila grajska restavracija.

Načelo, ki je vodilo arhitekta pri urejanju tega organizma, je bilo, da se porabijo, kolikor se dá, obstoječi, zdaj vse križem prezidani prostori in konstrukcije. Ker so ti prostori nastali v različnih dobah in brez medsebojne zveze, nastanejo v pritličju in prvem nadstropju razlike v višini tlaka, kar pa skuša arhitekt s prehodi in dohodi po manjših stopnicah itd. premostiti, tako da obhod bodočih prostorov ne bo delal težav. V novem, drugem nadstropju so seve te razlike zravnane, kakor je na zunaj izravnani tudi kap streh vsega poslopja, kar daje vtis sklenjene, lepo uravnotežene velike gmote.

Isto načelo, da se porabijo vsi dani členi, vodi arhitekta tudi pri estetski in arhitektonski ureditvi zunanje in notranje slike bodočega gradu. Ohranjeni so obstoječi stolpi in slikoviti pomoli, odprte zazidane arkade na dvorišču, ohranjen obrambni zid z zidno krono, ki spremlja glavni dohod, in podobno. Kljub povišku za novo, drugo nadstropje se obris celotne mase, kakor leži vrh grajskega hriba nad središčem stare Ljubljane, bistveno ne izpremeni. Že omenjeno izravnanje kapu streh to gmoto le še trdneje sklene in bil je za arhitekta predvsem estetski razlog, da jo je dosledno izvedel. Gmota starega gradu je nepodvižna, ne stremi kvišku, le deloma jo iz njene pritlične zleknjenosti rešuje razgledni stolp na zapadni strani. Temu stolpu in njegovi nalogi v arhitektonski požitvi celotne gmote je posvetil arhitekt posebno pozornost. Napraviti ga hoče predvsem udobnejšega za dohod k razgledu; na zunaj obleče vsega s kamnitim oblogom in učinkoviteje oblikuje njegovo krono. Z manjšim stolpičkom na tej kroni in monumentalnim drogom za zastavo izzveni njegova gmota v višino, z njo pa dobi navpično požitvev cela gmota gradu. Za pogled iz daljave bi zunanja slika Ljubljane s tem mnogo pridobila na slikoviti zanimivosti. Projekt predlaga manjši stolpiček tudi na južni strani, vendar je ta za celotno sliko gradu, posebno pa za mestno lice brez večjega pomena.

Poleg te splošne ureditve gmot je arhitektu močno pri srcu posebno smotrena ureditev fasad.

Celotni pogled na Grad.

V zunanjščini stremi v prvi vrsti za enotnostjo obdelave in vtisa, s čimer kolikor toliko zabriše bogato razčlenjenost sestave gmot. S tremi, vodoravno okrog vse stavbe razpredenimi motivi doseže to sklenjenost: s kamnitim pritličnim zokljem, z vodoravno rustiko ometa pritličja in prvega nadstropja in z gladkostjo drugega nadstropja. Pritlični zokelj opasuje vso stavbo v enaki višini. Le na enem mestu, ki je za zunanje lice gradu že po živahni arhitekturi posebno važno, se nenadoma razbohoti, prodre skozi rustiko ometa v višino in pokrije ves stolp in ob njem ležeči trakt s pomoli do drugega nadstropja. Delitev stenskih ploskev se v splošnem omejuje samo na okna s preprostimi okvirji. Stara, s pomoli odlikovana, pravkar omenjena fasada dobi v drugem nadstropju dekorativne arkade, pritličje z gostilno pa velike polkrožne odprtine. Enotna povezanost gmot je dalje poudarjena tudi z zobčastim vencem pod strešnim kapom.

V nasprotju s to enotno povezanostjo zunanjščine gradu pa vlada pri ureditvi dvoriščnih fasad načelo, da se v fasadah izrazi vsak izmed stavbinskih objektov posebej. Fasade so tu predvsem logična posledica tega, kar zakrivajo. Na levo in desno od glavnega portala, skozi katerega stopimo na dvorišče, se vrsté najprej gladke, samo z okni

razdeljene in poživljene stene. Na nasprotnem koncu dvorišča na obeh straneh apside kapele se pa fasade na mah razbohotijo, kar je največjega pomena za reprezentativni vtis bodočega dvorišča, ki bo tudi zravnano. Tu imate odprte in izpopolnjene, doslej zazidane arkade na levi, imate nato odprte hodnike s stebrišči in za temi izpeljano stopnišče v sredi, na desni pa zopet fasado, v kateri se jasno zrcali za njo ležeče stopnišče. Samo na enem mestu, tam kjer venec teh fasad prekine apsida kapele, prodre to motivno bogastvo kamnita rustika razglednega stolpa.

Urejeno dvorišče bi imelo predvsem estetski pomen, v zvezi s tem pa bi vsaj deloma moglo služiti za lapidarij, to je za zbirko kamnitih spomenikov, kolikor je takih, da jih je mogoče postaviti pod milim nebom, in kolikor bi se dali sestaviti v učinkovit sostav.

To je Plečnikov »sen o slovenski Akropoli«.

Kakor sfiga leži grad nad sodobno Ljubljano: nepodvižen, mrk strmí nekam, kamor mu živo oko doslej ni moglo slediti. O skrivnosti tega, kar je videl in skriva kje pod seboj, doslej trdovratno molči. Ali bi vedel odgovoriti na vprašanje o bodočnosti?

Po tem načrtu je sfiga spregovorila vsaj o svoji bodočnosti.

B E L I T E L O H

Mara Husova

Bilo je nekega dne po novem letu. Moker sneg je naletaval v gostih, velikih kosmičih. Dan je bil siv in nebo tako nizko, kakor da bi se hotelo zrušiti na žalostno zemljo. Odpravila sem se v tukajšnji zavod, kjer se učim francoščine.

Po poti sem opazovala debele snežinke, kako so enakomerno padale na mokra izhojena tla in izginjale v umazanih lužah. Samo po vegastih makedonskih strehah so se svetile v svoji čisti belini.

Pomislila sem na veselo, ostro zimo tam daleč doma. Veter goni visoko po zraku v divjem plesu oblake snežink in zameta z njimi vse kote in steze. Burja žvižga skozi zrak in vrtinči odpadlo listje v zavetjih. Njena godba v domačih dimnikih je mojemu srcu tako nepopisno draga!

Čim bolj sem se odmikala od stanovanja, tem bolj je raslo v meni tisto tiho, globoko domotožje, ki je zvest spremljevalec vseh samotnih duš, odtrganih od tistega, kar jim je najdražje na svetu. Zmiraj in povsod je poleg tista velika krvava ljubezen. Včasih zadremlje na dnu naših src in njeni rahli utripi pričajo, da še živi v nas. Ali ko pridejo veliki prazniki in delo za kos kruha počiva, takrat, ko je človek sam s seboj in s svojimi mislimi, vstane iznenada in z vso bolečo močjo butne ob srce, da vsa duša zaječi od pekočega hrepenenja.

Zato so vsi prazniki, daleč v tujini, tako žalostni in težki, da jih pričakujem zmiraj s trepetom v srcu. Samota, ki je moja neločljiva sopotnica, postane takrat neznosno težka. Iz strahu pred njo bežim v družbo, se zatekam h knjigam, siloma hočem spati ali delati kar si bodi. Z vso voljo odganjam zapeljive slike domače zemlje. Toda nič ne pomaga; sama sebi ne morem ubežati.

Mokri sneg je neprestano tiho padal, visoko mi je brizgalo blato pod nogami. Pred očmi — tako se mi je zdelo — pa so plesale snežinke razdivjani ples kraških gmajn. Burja je pela v mojih ušesih.

»Čemu grem danes v zavod? Tuji glagoli se bodo slabo prijemale mojih možgan.« Ali že sem bila pri vratih. Nazaj nisem mogla. Sestra redovnica, ki me je poučevala, je že čakala. Rada sem jo imela, ker je bila Slovenka in zelo učena. Zavidala sem ji tisti globoki mir, ki jo je vso obvijal kakor blagoslov, ki ga daje Bog samo svojim izvoljencem.

Sestra Magdalena je petdesetletno dekle, ima nežne, plave oči in miren, vdan obraz.

Da, ta vdanost, ki je meni tako nepojmljiva in nepoznana!

»Vso srečo v novem letu, draga sestra!«

»Hvala, in ves božji blagoslov na vas, ljuba gospodična.«

»Hvala! — Ali naj začneve?« in že sem izvlekla vse knjige. Ura se je začela. Toda vse moje misli so bile tako daljne in tako zbegane...

»Kaj vam je danes, draga moja?«

»O, nič, le malo utrujena sem.«

»No, pa naj bo zadosti za danes. Pogovarjajve se. Tako rada poslušam domačo govorico, a tako poredko jo slišim. Zato vas zmiraj veselo pričakujem.«

Ko sem se oblačila za odhod, je ujel moj pogled majhen kipec Božje matere v kotu sobe. Oči so mi obstale tam kakor uklenjene. Pred kipom je brlela lučka. Ob njej je stal lonček belega teloha in nežnega resja.

Nisem verjela svojim očem, zdelo se mi je, da imam privid. — Teloh, beli teloh v Makedoniji! To cvetje, ki sem ga zastonj iskala pod snegovi Peristerja in Kajmakčalana že toliko let!

»Beli teloh, resje — kako je mogoče — odkod — kdo vam ga je dal, kje ste ga dobili?«

»Iz domovine,« veselo pove sestra.

»Iz — domovine!«

Vso me je pretreslo in silen občutek mi je stisnil grlo. Oči se niso mogle odtrgati od cvetja.

»Sestra mi ga je poslala za novoletno voščilo in kot pozdrav domače zemlje.«

Tedaj se nisem mogla nič več premagovati. Potisnila sem klobuk globoko na oči in hotela zbežati. Toda sestra me je zadržala. Vzpela se je na stolček, vzela lonček izpred Matere božje in odbrala iz njega najlepše cvetove. Potem me je prišla za roko in povedla za seboj.

»Tudi v kapelico sem jih nesla. Pojdite!« Odbrala je tudi z oltarja nekaj cvetov, potem mi je stisnila šopek v roko.

»Tudi vam malo pozdrava z domačih tal! Jaz sem ga bila tako neizrečno vesela.«

Jecljala sem zahvalo. Solze so zadušile moj glas. Ko sem bila zunaj, sem stisnila ta drobnji pozdrav tako goreče k sebi, kakor bi bil živo, nežno bitje. Pokrila sem ga s plaščem, kakor bi se bala, da mi ga kdo ne oskruni. Hitela sem skozi puste ulice in skrivaj poljubovala nežne, bele cvetove ter jim šepetala vso svojo ubito nežnost in ljubezen, kar je še premore moje razrito srce. Beli teloh.

Ta šopek mi je bila neizmerna sladkost in velika, nezaslužena milost iz domovine.

Maksim Gaspari: Jasolce. (Narodna galerija v Ljubljani.)

Pogled na grad iz mesta (s Kongresnega trga).

Doma sem ga z vso skrbjo dela v kozarec. Vsak večer in vsako jutro ga je božal moj pogled in vsak hip ga je poljubovala moja misel.

*

Čudni, do takrat nepoznani občutki in misli so vstajali v meni.

Ali je sestra slutila mojo bolečino? — Kaj je nagnilo njo, redovnico, ki se je posvetila nebu in zatajevanju, da je segla po cvetju, ki ga je poklonila svoji največji svetosti in svoji najvišji ljubezni, ter ga dala meni? Kdo je spregovoril skozi njena usta, ko mi je rekla, da mi ga daje v tolažbo?

Res je bil v veliko tolažbo moji trudni duši.

P R E D C E R K V I J O

Smolej Viktor

Invalid Anton Janež je sedel na cerkvenem pragu. Naslonil se je s hrbtom na podboj in držal v eni roki prazno hlačnico, drugo roko je molel naproti ljudem, ki so prihajali v cerkev in odhajali.

Do cerkvenega praga so vodile stopnice, ki so rasle iz ravnine trga pred cerkvijo do ploščadi pred portalom. Kakor z vzvišene prižnice ali govorniškega odra je Anton Janež gledal preko ploščadi in stopnic na vrvenje ljudi, ki so se v strujah in tokovih lovili preko trga. Električni vozovi, avtomobili, kolesa, tovorni vozovi: vse je polnilo ozki trg med visokimi stenami trgovskih hiš z oglušujočim ropotom, hrupom in vpitjem. Ljudje so hiteli.

Bergla je ležala Antonu Janežu v naročju...

»Ljudje krščanski, pogledjte me —«

Po stopnicah je prihajal imenitno oblečen gospod v fraku, z blestečimi se čevlji in poleg

njega veličastna gospa, vsa svetla v prstanih in verižicah. V bele čipke in v modro nadahnjeno odelo zaviti novorojenček se je zibal na rokah debelušne babice.

»— Naj bi vaš poganček vojske ne učakal, gospod. Da je nikoli ne bi videl! Bog mu daj —«
Anton Janež je ujel v dlan dvoje bankovcev, ki mu jih je vrgel gospod.

Gospoda so vstopili čez prag.

»Hej, da ne bi nikoli videl, kar sem videl jaz!« je govoril sam s seboj na glas. »Fronte, Soče, nožev, protez, bolnišnic. Prodajal sem razglednice, tiste čase, koj po vojski. Tam so bili fotografirani vojaki: brez roke, brez nog, brez oces in ušes. Pa so mi jih zaplenili. So rekli da zato, ker je bil pod fotografijami nemški napis.«

Anton Janež se je zagledal v trg pod seboj. Pa ni videl ljudi. Videl je množice ranjenih, pohabljenih, mrtvih in živih, prijateljev in sovražnikov. Ah, pa vsi so bili ljudje!

Razglednice so mu zaplenili. In ko je potem igral Radecki-marš na lajno, so mu hoteli še lajno vzeti, češ: Avstrijakant! Šel je in sam razbil lajno.

»Čujte, pomagajte, mlada gospa, mladi gospod —«

Spoznal je svate, ki so pravkar stopili iz cerkve na cerkveni prag.

»Mlada gospa, za reveža — Naj bi se vašemu nikoli ne prigodilo. Da bi vojske ne bilo —«

Gospa je ostrmela. Prebledela je. Stegnila je roke predse, kakor da se hoče nečesa ubraniti, kot da hoče nekaj planiti vanjo, nekaj nepojmljivo groznega.

Mož jo je prijel za roko, da se je ovedela.

Anton Janež se je zahvaljeval za dar.

»Tudi jaz sem hodil pokonci, mož, visok in močan. Zdaj pa se plazim po tleh, šantam ob bergli in se lakote otepljem. In nihče se ne briga zame. Zavrženo orodje, ki ni za nobeno rabo —«

V cerkvenem zvoniku je zajokal navček.

»Nekdo je umrl!« se je zdrznil Anton Janež. Navček je pel v hitrih krikih in sekal hrušč, ki je rasel iz ulic in s trga.

Anton Janež se je vzpel ob bergli in se trdno ustopil na še preostalo nogo.

Navček je še vedno krikal.

Anton Janežu se je zazdelo, da je pred njim morje človeških glav. Kakor cvetni popki plavajo po vodni površini. In morje ziblje in premetava te cvetne popke. — Vse oči se upirajo vanj, vsa usta pričakujoče strmé v njegove ustne. Zajela ga je nezmagljiva želja, da bi jim govoril, jim odprl svoje srce, jih razdražil in podžgal proti vojni, da bi vsa ta široka odprta usta zavpila: Nočemo krvi! Ljubezni nam dajte!, da bi vse te oči zahtevale zlatega miru.

»— da ne bi nikoli več tekla kri. In ne bo več vdov in sirot in ne breznoгих, brezrokih. Ljudje božji, ne več sovraštva, ne več jeze. — Pravico in svobodo in mir —!«

Nihče ga ni slišal, nihče poslušal.

Trgale so se besede iz njega.

Tedaj je omahnil.

Spoteknil se je in pade! Udaril je z glavo ob rob stopnice.

Telo se je skotalilo po cerkvenih stopnicah.

Zadaj na črepinji je zijala rana.

Spodaj pod stopnicami se je truplo ustavilo.

Pristopili so ljudje.

Anton Janež je spregovoril zadnjo besedo.

Bila je bolj dih kot beseda.

»Mir...«

Oči so ugasnile.

Ljudje so odšli vsak svojo pot.

vešen v travo, med divje rože, ki bohotno ženejo nad mrtvimi. Osule so se že. Suha stebila pošumevajo v vetru.

Čez travnato pot je lezel polž.

Nič naglice.

Tu se je čas ustavil.

*

Vračajoč se v mesto sem obstal pred hiralnico.

Pred vhodom je stal visok, zaprt voz, na straneh je imel naslikan velik srebrn bled križ, zadaj so bila vrata na dve loputi široko odprta. Pred tem vozom je stala majhna kočija, v njej je sedel duhovnik v beli srajci.

Gledal sem.

Iz hiše sta dva moža prinesla krsto.

Bila je zbita iz sirovih desk, nepobarvana, brez okraskov.

Potisnila sta jo od zadaj v voz.

Da, tudi temu se je čas ustavil.

Na oknih so se kazali stari, zorani obrazi.

Pogrebnik je zaloputnil vrata mrliškega voza. Vrgel je čez ramo križ, ki je slonel ob hiši, in skočil h kočijažu na kozla.

Kočija se je premaknila.

Mrliški voz je stekel za njo.

Duhovnik v kočiji se je pokrižal in začel moliti.

Tam na pokopališču, tam je samotni kot, tiha njiva, brez križev in živih rož.

Tam leze polž počasi in brezslušno čez travnato pot.

Miha Maleš: Otrok. (Radiranka.)

ČAS SE JE USTAVIL

Smolej Viktor

Čez stezo je lezel polž.

Zašel sem na oni del mestnega pokopališča, kjer leže neznani berači, brezimni potepuhi in klateži, sirote brez sorodnikov, nesrečniki, ki so jih potegnili iz vode ali pobrali kje na ulici. Nikoli niso imeli imena, tudi zdaj ga nimajo. Mrtvi so bili za svet prej in ne spomni se jih tudi zdaj nihče.

Še steza je bila vsa travnata; brez sledu, da je mogoče kdo pred kratkim zašel le-sem. Tu je molk nad zemljo in molk pod rušo. Zapuščena. Hribček poleg hribčka. Tu pa tam lesen križ, po-

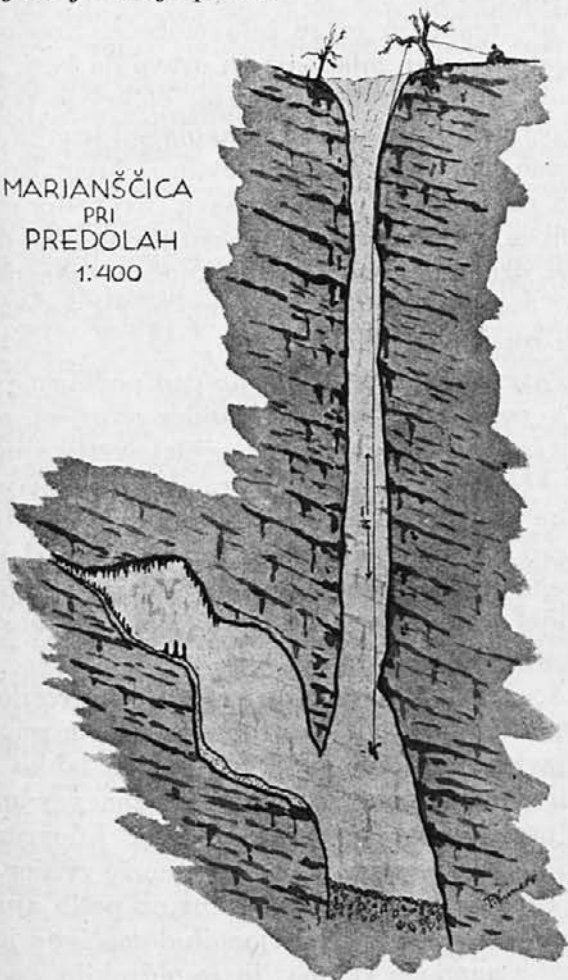
V PREPADIH

Spisal Pavel Kunaver

Marjanščica.

Račensko ali Kopanjsko polje južno od Grosupljega je polno čudovitih posebnosti. Mnogokrat smo si jih ogledovali, mnogokrat se potopili v temo Zatočnih jam, ki požirajo rečico Šico ter jo vodijo po skrivnih potih pod zemljo do izvira Krke. Zanimivi so požiralniki pri Zagradcu, ki sprejemajo Bičji potok.

MARIANŠČICA
PRI
PREDOLAH
1:400

Za Boštanjским gradom so na Mokrinah neštevilni manjši požiralniki. Čudno je gledati leno tekočo vodo, ko nenadoma zdaj tu, zdaj tam izginja med zobatimi skalami. Skalovje pa se kaže le redkokdaj; zakaj Mokrine so nasute z več metrov debelo plastjo mastne rdeče zemlje. Ali kaj pomaga rodovitna zemlja! Po dolgotrajnem deževju spomladi in jeseni narastejo potoki, ki se ne morejo odtekat drugam kakor le po številnih požiralnikih proti vzhodu. Ali premajhni so ti požiralniki in voda poplavi polje; domačini so nam pravili, da so se ob velikih povodnjih vozili v čolnih od Račne malone do Grosupljega.

Pri Mali Račni pa je zopet nov vir! Iz črnozelene kotanje vre Šica, ki prav tako ob povodnji

ne najde zadostnega odtoka v bližnjih Zatočnih jamah, čeprav so že močno razširili glavne požiralnike.

Pa tudi več majhnih virov je pod železniško progo med Grosupljem in Predolami. Najzanimivejša je Zelenka, ki je globoka, okrogla dolina. Iz nje vre ob deževju voda na polje, drugič pa stoji v njej različno visoko. Ob suši se umakne v globoko žrelo. Tudi ribice je mogoče včasih videti v tej navidezno popolnoma osameli vodi, ki pa dobiva dotok od Velikih Lipljan — seveda pod zemljo — in je prav tako v zvezi s Šico in Krko.

V te številne požiralnike in bruhalnike smo se večkrat pogreznili, ali končno so nas ustavile skale, ki so se zgrnile nad vodo, ali dračje, ki ga je voda vanje nanese ob povodnji, ali pa so se upirale druge zapreke, ki jih more rešiti in premagati le tehnika.

Po gorah, ki se dvigajo nad tem kraškim poljem, pa se odpira mnogo vhodov v neznane podzemeljske globine. Nihče si še ni upal vanje, zakaj znanstvenikov ni še bilo toliko semkaj, da bi bili dodobra raziskali vse pojave, ljudstva samega pa je silno strah črnih prepadov, ki jih smatra za bivališče moža z rdečo čepico, saj so nam skrivnostno namigavali, naj se nikar ne spuščamo v bivališče samega vraga.

V vsaki občini so nam povedali kako povest o tej ali oni jami, v katero je po nesreči zavozil kmet s parom volov ali pa je padla deklica, daleč tam za gorami pa je v nekem izvirku priplaval na dan jarem volov ali deključja kita. Z grozo so nam o takih dogodkih pravili povsod, a z znanstvenega stališča nismo nikjer po prepadih prispeli do vodnih tokov, kakor je to poredkoma mogoče na Notranjskem.

Izmed številnih prepadov okoli Mokrin je najznamenitejša Marjanščica nad Predolami. S spoštovanjem in strahom so nam pripovedovali ljudje o tej jami, ki »nima dna«. Povedali so nam, da je prof. inž. Hraský, ki je pred kakimi sedem in dvajsetimi leti osuševal Mokrine in razširjal ondotne požiralnike, napravil nad prepadom pripravo za spuščanje v globino. V ta namen se mu je po dolgem prigovarjanju posrečilo pridobiti pogumnega moža.

Onega dne, ko so hoteli moža spustiti v prepad, so se zbrali ljudje iz bližnjih vasi okoli črnega vhoda, da bi videli, kaj se zgodi s predrznežem. Po skrbnih predpripravah so ga začeli spuščati v temno luknjo. Do petdeset metrov je že poteklo vrvi in smrtna tišina je bila okoli jame. Nenadoma so zaslišali okoli stoječi nujna znamenja za dviganje. Iz jame so potegnili moža vsega ble-

Kraški gozd. (Fot. J. Kunaver.)

dega in trepetajočega po vsem životu. Povedal je, da pada iz sredine jame cel potok v neznano globino. Tam se mu je približal škrat z rdečo čepico in mu je upihnil luč. Ves prestrašen je zato dal znamenje za nazaj.

Ko smo povedali prebivalcem, da se hočemo sedaj mi spustiti v prepad, so nam iskreno odsvetovali ter nas plašili z vragom samim, z »belimi rokami« in s »krvavimi stegni«, ki jih bomo videli.

Bili pa smo prvič res nekoliko predrzni. Vzeli smo s seboj le 55 m komaj 13 mm debele planinske vrvi. Radovedni domačini so nas spremili do jame. Nekam čudno nam je res bilo pri srcu, ko smo poslušali grom skal, ki smo jih vrgli v prepad. Bobnenja kar ni hotelo biti konec. Ali preplašili se nismo. Brinšek je sedel na kolec na vrvi, ki smo jo vrgli čez vejo, visečo nad prepadom. Spuščali in spuščali smo ga doli v črni prepad, a meter za metrom je potekal in tovariš še ni dosegel tal. Končno so nam ostali zadnji metri vrvi v rokah in iztežka smo dopovedali v prepadu visečemu, da ga moramo potegniti nazaj.

Nazaj je bilo lahko reči, a težko storiti. Med vrvjo in steno je nastalo hudo trenje. Domačini so nam priskočili na pomoč in vlekli smo tovariša navzgor. Prvih trideset metrov je šlo še precej lahko, ko pa je prišla na vrsto moja starejša vrv, smo vlekli opreznije. Vendar so jele pokati posamezne nitke in — pok — utrgal se je cel stremen v vrvi. Kri mi je skoraj zastala v žilah. Novi možje so priskočili na pomoč, a nismo si skoraj upali potegniti, saj naš tovariš je visel nad prepadom, v katerem bi se bil gotovo razbil, ako bi se vrv pretrgala, in to je bilo mogoče. Končno je splezal pogumen mladenič na drevo do vrvi, ki se je bolj in bolj zajedala v vejo. Vlekel je vrv naravnost nad prepadom in tako olajšal trenje. Prav oprezno smo vlekli kos za kosom iz jame. Končno se je pokazala Brinškova glava. Krčevito je pograbil za prve oprimke, ki so mu jih nudile vrhnje skale, drevesne korenine in končno roke domačinov. Kar nagledati se ga nismo mogli, ko smo ga imeli zopet med seboj!

Povedal nam je, da je prepad podoben veliki gladki cevi, da pa se tam, dokoder je prišel, začne razširjati; še globoko doli je videl svetlikajoče se dno. Več pa ni razložil. Povratek ni bil prijeten, ker ga je bolel kolec in so mu nekaterekrat zažvižgali kameni okoli ušes. Ko pa je visel sredi prepada in čutil, da se je gori nekaj zgodilo, je razvidel v gladki cevi brez prijema, da bi mu bila smrt gotova, ko bi se utrgala vrv.

No, končno se nam je vendarle posrečilo, da smo prišli v prepad. Po bratovem načrtu smo dobili izvrsten železen vitel, ki smo ga lahko prenašali, kamor smo ga hoteli. Železna vrv pa je bila preizkušena za težo nad tisoč kilogramov. Sredi meseca avgusta leta 1911 smo že zvečer prišli v Predole in prihodnjega dne ob petih zjutraj smo odšli k jami. Tudi prijaznih domačinov je šlo mnogo z nami, še več pa jih je obljubilo, da pridejo po maši k žrelu. Seveda so nas tudi sedaj strašili z vragom.

Pri jami smo pritrdili vitel z vijaki na močno desko, ki smo jo obložili s težkimi skalami. Vrv smo preteknili skozi škripec, ki je bil privezan na vejo nad prepadom. Na koncu železne vrvi smo znova pritrdili debel kolec za sedež. Za vse možnosti smo prvi kolec še posebej navezali na dolge planinske vrvi.

Prvi je bil zopet Brinšek. Znova smo se natančno domenili, kakšna naj bodo posamezna znamenja s piščalko. Še čez prsi se je privezal k vrvi, da bi imel roke proste za svetilko in piščalko. Vrv se je napela in Brinšku so pošla tla pod nogami. Pogrezati se je začel v temino. Tiho smo zrla za

njim, dokler ni izginil v globini. Zavoj za zavojem je brzel z valja. Nestrpno smo čakali znamenja »stoj«. Že se je bližala zavarovalna vrv koncu in začeli smo se bati, da se nam tudi to pot ne posreči, premagati Marjanščice. Pri štiri in osemdesetem metru je končno vendarle zazvenel iz globine nejasen pisk in vrv je postala ohlapna.

Za Brinškom smo se spustili v prepad še štirje. Nekateri domačini, ki so trumoma oblegali prepad, so menili, da nas ne bo več nazaj. Prerokovanje pa se ni izpolnilo. Prišli smo v čudovito jama.

Na dnu stoječi smo lahko lepo občudovali našo vožnjo. Zgoraj je Marjanščica v smeri severozapadno-jugovzhodno 7 m dolga, v smeri severovzhodno-jugozapadno pa 2,5 m široka. V tej smeri drži iz jame ozka zarezna polagoma navzgor.

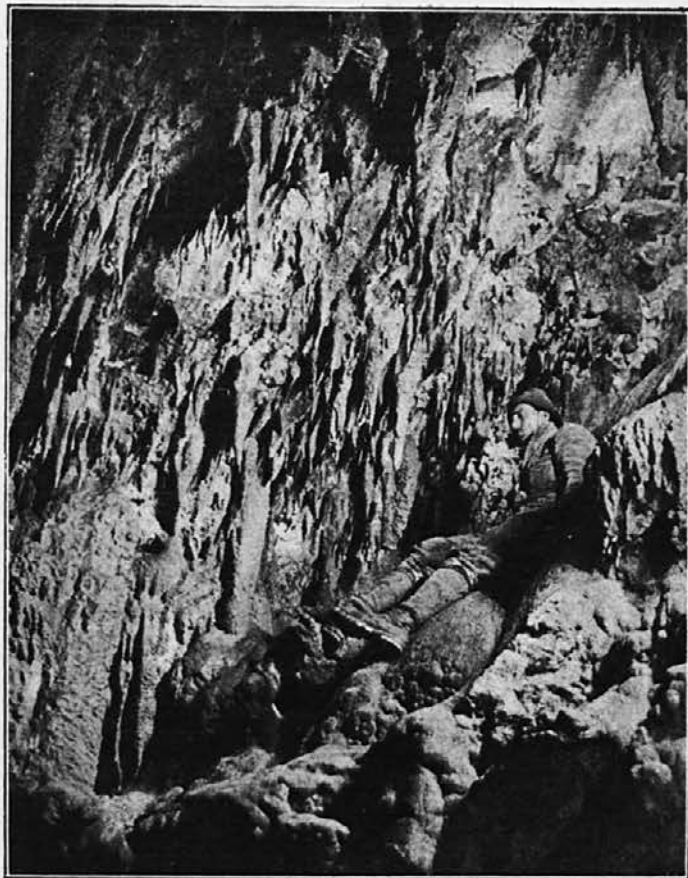
Vhod je podoben strmemu lijaku. Skalovje je tu preperelo, a na srečo preraslo z mahom. Nato smo prešli precej oster rob. Sedaj se je pričela vožnja po najlepšem in najzanimivejšem delu prepada. Skoraj 40 m je ta kos globok in se polagoma širi. Lepo je tu opazovati delo vode, ki je prevrtala in ogladila skalnate plasti. Stene so gladke; le majhni vodni žlebiči jih preprezajo. Nikjer ni varnega oprimka. Izgubljen bi bil vsakdo, ki bi se mu sredi silnega prepada utrgala vrv. Pa, to bi bil le nesrečen slučaj. Brez skrbi smo drug za drugim presedeli nekoliko minut na malem kolcu na vrvi, dasi ni bilo pod nogami drugega nego zrak in tema. Z vsakim metrom navzdol je bilo temneje. Kakor struna je bila napeta vrv in ob zadevanju ob zgornji rob je zamolklo brnela.

V globini 50 m se je rov še enkrat nekoliko zožil, nato pa so se stene razmeknile in splaval sem v velik, temen prostor. Vrv se je začela vrteti. Pošastno se je iz teme posvetil tu in tam moker rob. Le tam visoko nad menoj se je svetilo nebo kot žareča pika. Tako sem se vozil še 30 m in končno zagledal mokro kamenje pod seboj. Bil sem na tleh, 84 m pod površjem zemlje. Z ostrim piskom sem to naznanil gori ostalim tovarišem.

Vesel sem pozdravil tovariše, ki so zlezli iz jamskih kotov, kamor so se skrili pred kamenjem, ki bi ga bila utegnila sprožiti drseča vrv.

Takoj smo šli na delo. Tla padajo proti jugozapadu. Deloma jih pokriva dračje, ki je padlo z vrha. Tudi nekaj kosti je ležalo med kamenjem in nekaj cunj na dračju.

Toda nas je zanimalo, ali je jama še daljša. Preteknili smo zato vse kote. Na najnižjem kraju smo našli nekoliko ilovice, ki jo prinaša od vrha curljajoča voda. A odteka se še niže, zakaj mi v jami nismo našli znakov, da bi se tu nabirala.

Marjanščica pri Predolah na Dolenjskem. (Fot. B. Brinšek.)

Zanimivo je, da je vhod v jama skoraj natančno 400 m nad morjem in da je dno 84 m niže; ker pa je glavni požiralnik Šice na Račenskem polju 321 m nad morjem in dno Marjanščice 316 m, torej za okroglo 5 m pod najnižjo točko večkrat globoko poplavljenega polja, je čudno, da ni v tem prepadu ob povodnjih vode. Gotovo ni v nikaki zvezi z bližnjimi zatočnimi jamami ali vsaj ne z njih višjim delom.

Našega dela pa tu ni še bilo konec. Na severni strani smo zagledali nad 7 m visoko steno velik črn rov, ki se je vzpenjal v višino. Le s težavo smo preplezali prvo steno, zakaj pokriva jo skoraj čisto gladka siga, oprimkov pa nismo našli skoraj nikakih. Ali najtežje nas je še čakalo.

Nad steno smo prišli najprej na zložno teraso, s katere smo visoko gori videli lepo oblasto odprtino jame. Tu in tam je zazvenel od zgoraj zategel krik, a razumeli nismo ničesar. Naši tovariši so bili najbrž precej radovedni, kaj smo našli tu doli. A čakati so morali še dokaj časa.

Tu na stopnji je bilo videti mnogo udarcev. Najbrž prileté kameni najprej semkaj in nato šele odskočijo doli na dno jame.

Umeknili smo se vsem takim pozdravom z višine in plezali dalje navzgor. Pa hitro je bilo

konec naše hoje. Popolnoma navpična stena nas je ustavila. Res smo videli v njej precej globoke žlebiče, a bili so umazani in gladki od ilovice. Zato so se izjalovili vsi poizkusi, da bi jo bili premagali. Poleg tega nam roke niso bile popolnoma proste, ker smo nosili težke acetilenke. Končno so nam iz višine poslali na pomoč še eno vrv, kladivo in dleto. Brinšek si je s tem orodjem in z našo pomočjo polagoma priboril meter za metrom navzgor. Ko pa je izginil za robom v temi in prižgal svetilko, je vzkliknil ves presenečen. To nas je navdušilo in po vrvi, ki nam jo je vrgel z viška, smo splezali gori. Brez nezgode vendar ni šlo. Tovariša Weniga smo bili navezali na vrv in ga potegnili navzgor. Pri tem pa mu je prišla roka med skalo in vrv in bolesten vzklik se mu je izvil iz ust: kožo s prstov mu je posnelo.

Ves trud nam je povrnila jama z bogatim prizorom. Ko smo stopili v majhno, a čudovito lepo jamo, smo se nemalo začudili. Ta mali prostor je bil preobložen z blestečim nakitjem. Viseči in stoječi kapniki (stalaktiti in stalagmiti), zastori in lične kapelice, vsega je bilo v izobilju. Polagoma smo šli navzgor in kapniki so bili čimdalje lepši.

Bajni svet je bil okoli nas. Nikdar ga ni še do tega dne prestopila človeška noga. Svetu je bila skrita vsa ta čarobna lepota, a danes je žarela v luči naših svetilk.

Cerk in Brinšek sta pa takoj mislila tudi na one ljudi, ki jim nikdar ne bo mogoče v to podzemlje. Hitela sta sporočiti, naj jima pošljejo doli fotografske potrebščine. To je seveda ob težavnih razmerah trajalo dolgo. Zato nam je preostajalo časa in ni bilo kota, ki bi si ga ne bili natančno ogledali.

Ko smo končno dobili zahtevane potrebščine, smo pripravili vse, česar je bilo treba za fotografiranje. Pa ni šlo tako enostavno kakor gori pod svetlim soncem!

Končno je zažarela magnezijeva luč. Okoli kladiva smo namreč navili 15 m magnezijevega traku. O to je bilo krasno! Ves podzemski čar je bil ožarjen in kapljice in kristalne ploskve so se svetile kakor demanti! Ozadje tega čudesa je tvorila temnovioličasta globina prepada. Mnogo lepega sem videl v gorah, a tu je bilo nekaj povsem novega, čarobnega, nekaj, o čemer pripovedujejo le pravljice.

Še enkrat je zažarela jama v jasni luči in začeli smo se spuščati navzdol do dna, odkoder so nas zopet potegnili na svetli dan.

Zadnji sem zapustil jamo jaz, toda učakal bi bil skoraj žalosten konec. Predzadnji si je navezal pod sedež precej velik in debel kapnik, ki

smo ga hoteli dati muzeju. Bil pa sem tako brezskrben, da sem gledal neposredno pod vhodom zanimivo dviganje svojega prednika. Ko je bil ta že visoko gori, se je zadel kapnik ob steno, izmaknil se iz omota in sikajoče treščil poleg mene v grušč! No, ko bi me bil zadel, bi me ne bilo več treba vleči iz jame. Bil bi itak zadosti globoko pokopan. Ko sem naposled prispel na vrh, sem bil resnično vesel, da sem bil zopet med ljudmi. In teh ni bilo premalo. Mnogo jih je prišlo iz bližnjih vasi in bili so — razočarani, zakaj vse mogoče reči smo mogli pripovedovati, le o vragu ničesar. Je pač zamašil vhod, da nismo mogli do njega!

Dobro bi bilo, da bi natančno izmerili višino vhoda v jamo, da bi mogli z gotovostjo sklepati o podzemskem toku tu ponicujoče vode, da bi se vedelo, kam odteka podzemski voda.

Da ponicuje tukaj precej vode, smo videli ob drugi priliki, ko smo spustili v to jamo ob dolgotrajnem deževju tovariša Michlerja. Zavrt v številne nepremočljive kože se je spustil v prepad, iz katerega smo čuli šumenje.

Ko se je vrnil, nam je povedal, da je tam, kjer so stene razmaknjene, prišel pod precejšnji slap, ki mu je grmel na glavo, dokler ni došel do tal. Tam se voda odteka med gruščem v neznanu globino. Kam?

Istega dne sta Cerk in Brinšek pregledala tudi nad 40 m globoko Pirnaščico, ki pa je le ozek in zelo umazan prepad brez posebnosti. Tudi nekaj manjših jam smo preiskali, a bile so vse brez zanimivosti, zato smo za nekaj časa zapustili Kopanjsko polje.

(Dalje prihodnjič.)

VI VSI, KI VLADATE . . .

(Odlomek iz »Zavrnitve grških poslancev«.)

— — — — —
Vi vsi, ki vladate nad državo
in v svojih rokàh držite človeško pravo,
vi, pravim, ki vam je dano ljudi pasti
in so poverjene nad čredo oblasti:
tega se vedno in povsod zavedajte,
da božje mesto na zemlji posedate,
s katerega morate — ne nase zreti —
ampak za blagor vsega ljudstva skrbeti!
Čeprav je vam dano gospodstvo nad rodом,
ne pozabite, da ste tudi vi pod Gospodom,
kateremu morate račun dati od gospodovanja!
Težko bo krivičnemu od Njega oditi — — —
— — — — —

Jan Kochanowski - Tine Debeljak,

TRIPTIHON O SVETIH TREH KRALJIH

Felix Timmermans / Prevel Emil Smasek / Avtoriziran prevod iz flamščine

Levo krilo.

Zopet je bil božič. Pastir Suskewiet, ki je vsako leto igral s Schrobberbeeckom in Pitjevogelom svete Tri kralje in so vsi trije šli z zvezdo iz lepenke, pojoč lepe stare pesmi, od kmetije do kmetije, je ležal bolan v postelji in nad njim je bila senca smrti. V kotu je bil prislonjen na steno drog s pisano zvezdo in tam je visela tudi pločevinasta krona.

Ležal je, kakor navadno, v ovčjem hlevu.

Skozi majhno okence poleg postelje je lahko gledal daleč po zasneženi pokrajini, nad katero je kakor srebrna vretenica tkal mesec lepo zvezdnato obleko.

Bilo je prvič, da ni mogel za božič spremljati svojih dveh tovarišev, ki sta sedaj, dasi sta bila dva, še vedno pela: »Na nebu zvezda zablesti, po njej Bog kliče kralje tri...«

Od čudeža lanskega leta, ko so na svoji poti srečali komedijantski voz, našli tam ubogega moža in mlado ženo z novorojenim otrokom in jih je nepojmljiva sila primorala poklekniti in dati vse, kar so nabrali, denar in jestvine, je postal Suskewiet drug človek. Jasno je čutil, da je bil ta otročiček Bog, ki pride vsako leto o božiču za en dan zopet na svet. O, dobro se spominja, kako so zašli v sveti uri, kako so videli migljati lučke pod ledom kakor goreče svetilke, kako so slišali v zraku brneti čebele, kako so se bali in kaka nebeška sladkost je objela njega in tudi druge, ko so zagledali detece in kako so v hipnem razvnetju, ne da bi se zmenili, dali svoje težko pridobljene groše in vse, kar so nabrali.

In, ali niso slišali, kako je odgovoril ubogi mož, ko ga je vprašal Pitjevogel za pot: »Pot je tu?« Seveda je bila sveta Družina. Pripovedoval je o tem župniku, a ta ga je z brr-brr-brr odpravil skozi vrata in menžar je dejal omalovažujoče, da je ovčar takó samo najdenec in da so mu možgani premrznili.

Kjerkoli je pripovedoval, da je videl sveto Družino, so se mu smejali; njegova tovariša sta kmalu pozabila lepoto one ure. Če sta se kedaj spomnila tistega božiča, sta pač dejala: »Čudno je bilo, res čudno,« drugače se pa nista menila za to in sta grešila vsak dan bolj, da bi si pridobila denarja in brinjevca.

Suskewiet pa je popolnoma izpremenil svoje življenje. Že od nekdanj je tlela v njegovem srcu

iskra pobožnosti, sedaj pa se je razžarila v bel plamen, ki ga je spravljal v nebeško zamaknjenost.

Zanemarjal je svoje telo in pozabljal oskrbovati svoje ovce.

Preklečal je cele ure pred kapelicami na polju, pel pobožne pesmi in molil otroške molitvice.

Delal je tudi pokoro, da bi se očistil prejšnjih grehov, in ni ga bilo mogoče zadržati, da ne bi šel presekat ledu, ko je zmrzovalo, in se postavil z golimi nogami v strupeno mrzlo vodo.

Ko je šepal za svojo čredo, je vedno molil rožni venec, in če se je menil s kmeti, ni bilo več govora o vremenu in o krompirju, temveč o Materi božji in o Jezuščku in o temi greha.

Ljudje so ga prej imeli za omejenega, sedaj pa so ga smatrali za popolnoma zmešanega in so se ga ogibali. Kar je pripovedoval, se jim je zdelo dobro za župnika, ne pa za koga, ki je hodil po svetu v navadni obleki kakor oni.

Z velikim hrepenenjem je čakal Suskewiet na novi božič. Shranjeval je zvezdo in jo vsako leto olepšal. Tudi tokrat jo je prelepil s pisanim in srebrnim papirjem, v katerega je bila prej zavita čokolada, in jo okrasil z zlatimi rožami, ki jih je hranil po neki zlati poroki. Visokega klobuka ni več hotel dejati na glavo, ker si je dal napraviti pri kleparju iz kosa pločevine, ki jo je našel, veliko zobčasto krono. Ta mu bo lepo pristojala. Vprav je pripravljaval te stvari, ko sta prišla nje-

Miha Maleš: Zalostna ljubezen. (Monotipija.)

gova prijatelja, da pogledata zvezdo, ker sta slišala, da bodo še drugi trije kralji hodili okrog; ti imajo baje zvezdo z bakrenim zvončkom in bodo torej več dobili.

Suskewiet ju je pogledal od strani in rekel: »Z zvezdo pojdem samo, če damo ves denar in vse jestvine, ki jih naberemo, revežem.«

»Ali si znorel?« je zaklical Pitjevogel, ribič-jeguljar.

»Ali nismo sami revni dovolj?« je vprašal Schrobberbeeck, krmežljavi berač.

»Ne,« je dejal Suskewiet, »vse, kar imate, morate dati Bogu ali revežem.«

»Potem ostanem doma,« je rekel Schrobberbeeck. »Ali misliš, da si bom za druge izpel dušo iz telesa? Enkrat sem bil tako neumen, drugič ne bom!«

»Nekaj boljšega vem,« je menil zviti Pitjevogel, »napraviva si sama zvezdo; ali misliš, da tega ne znava? Zbogom, prismojeni Sus!«

»Napravita, kar hočeta,« je zaklical ovčar za njima, »toda s to zvezdo, s katero smo videli Boga, ne bosta beračila in nabirala denarja, da bi zopet grešila.«

Nebo je mlelo prvi sneg na zemljo in Suskewiet je bil poln nebeške blaženosti. Sam je hotel iti od kmetije do kmetije, da nabere denarja za reveže.

A Suskewiet je zbolel in ni mogel vstati z ležišča.

Božič se je bližal. Ovčar je sprejel zakramente za umirajoče. Videl je, kako je prihajal in zopet odhajal župnik v koretlju z zlato štolo. Zvečerilo se je in mesec je prišel na nebo, da si ogleda beli svet.

Solze so tekle Suskewietu čez bradato lice, ker ni mogel praznovati božiča v korist revežem. Štiri in trideset let je pel svoje pesmi, sedaj se mu je bližala smrt.

Ljudje s kmetije so nekaj časa sedeli pri njem, ko pa je nekoliko zadremal, so zopet odšli v hišo, kjer je gorel božični panj in so pekli skládanike in potice. Otožno je poslušal njih veseli hrušč. Piščal se je oglasila in pesmi so zazvene.

Vedel je, da bo kmalu umrl, in milo je prosil Boga, naj mu dá še enkrat doživeti sveto uro.

Bledi, upadli obraz je ležal postrani in tako je lahko videl enkrat luno na nebu, drugič zvezdo, ki se je svetila v kotu. Roke so mu ležale gole, velike in shujšane; v prstih ni bilo več življenja.

Kakor je prišel izgubljen na svet, najdenec, naj bi tudi samotni in zapuščen umrl. Samo dobre ovce so ostale pri njem in so včasih dvignile glave čez ograjo.

Luna je potovala više in više, postajala je manjša in vedno bolj srebrno jasna.

Suskewiet je prosil le za eno, za milost, da bi smel še enkrat doživeti božično uro.

Tako je dolgo ležal. Končno je videl tu in tam pri mlinu žene v težkih plaših in s svetilkami, ki so šle proti vasi. Hrup na dvorišču je utihnil.

Nekaj časa nato je slišal zvonjenje zvonov in tiho orgljanje.

V začetku ni mogel verjeti, saj je cerkev tri četrti ure oddaljena! A ni se motil: pele so orgle. Tihi, vzneseni, pojoči glasovi so počasi, svečano naraščali in vzkipeli v ginjenosti in globoki iskrenosti. Tako lepih glasov še ni slišal v življenju. Ni se še načudil, ko je nenadoma slišal, kako so začele ovce bleketati, in v mesečini je videl, da so bile obrnile glavo proti vzhodu. »Sveta ura je prišla!« je šepetal Suskewiet trepetajoč od razburjenja.

»O, Bog! Moja zvezda!« Poskušal se je vzpeti, da bi šel po zvezdo, a ni mogel.

»Moja zvezda!« Obupno je napel vse sile, pritisnil odejo z nogami na vznožje postelje in se potegnil na napeti rjuhi kvišku. Napadel ga je suh kašelj in pot mu je tekel s čela. Pomolil je suhe noge iz postelje in vstal, se naslonil na zid in šel počasi s klecajočimi koleno k zvezdi. Končno je zopet sedel na postelji s pločevinasto krono na glavi in z zvezdo v rokah.

Ko se je odpočil, je prijel vrvico, gledal v mesečno noč, pel slabotno in pretrgano; nežni zvoki skrivnostnih orgel so ga spremljali:

»Na nebu zvezda zablesti,
po njej Bog kliče kralje tri;
in hitro vsi na pot hité
iskat vladarja vse zemlje.
Gospod, razsvetli srca vsa,
da najdejo Zveličarja.«

Solze so mu tekle po licih, mrzlica ga je tresla in v njegovih očeh je zableščal včasih ogenj njegove zamaknjene duše.

Toda kaj je bilo tam v daljavi?

Zarēča luč je prihajala nad snegom v mesečini bliže in bliže, naravnost proti njemu, čez drn in strn.

Suskewiet je začuden onemel in brez misli vlekel vrvico, da se je zvezda škripaje vrtela.

Prihajalo je bliže in bliže. Nazadnje je bil to menda čisto droben otročiček v beli srajčki in z bosimi nogami; v roki je nosil majhno kroglico, svet, in okoli njegovega ljubkega lica, modrih oči in zlatih kodrov je bleščala jutrnja zarja.

»Kdo je to?« je šepetal Suskewiet. »Zdi se mi, da sem že videl tega otročička!«

Dete je prihajalo naravnost proti njemu, izginilo je za hip pod oknom, nato so se vrata odprla in pred njim je stal otročiček, čist in svež ko vrtnica. V hlevu je hipoma zadišalo kakor na vrtu, polnem rož.

»Dober dan, Suskewiet!« je dejal Otrokok smehljaje se in zaupljivo. »Ker ti ne moreš priti k meni, prihajam jaz k tebi. Ali me še poznaš?«

Suskewietov obraz je spreletel sijaj veselega strmenja in ko se je nasmehnil, je pokazal svoja dva črna zoba. Smehljaje se je prikimal in ni mogel izpregovoriti niti besede, tako je bil ganjen, in solze so se mu utrinjale na neobritem licu.

»Da?« je dejal Otročiček; »potem poj še dalje svojo pesem. Tako rad jo poslušam.«

In Suskewiet je v svetem spoštovanju prijel za vrstico in je pel, medtem ko so se njegove oči, polne svetega ognja, bleščale v rožnatem siju:

»Nad hlevcem zvezda obstoji
in svit njen v jaselce žari;
na slami Dete je lepo,
ki ga poslalo je nebo;
o Jezus, v revi tu ležiš,
da nas ponižnosti učiš.«

In glej, črna jablana, ki je stala zunaj, se ni belila radi snega, ampak radi nežnih pomladanskih cvetov. In ovce v ovčaku so gledale preko ograje in zadnje so se opirale na hrbte sprednjih.

»Pridi,« je dejal Otročiček, »ali pojdeš z mano domov?«

»Da, da!« se je smejal Suskewiet in nenadoma se je čutil popolnoma zdravega. Hotel si je obleči hlače, a ni se mu zdelo mrzlo in tudi časa ni imel.

Vzel je zvezdo in je šel za Otrokom, za bleščočim se Otrokom. Poslednjič je pogledal na ovce, ki so žalostno bleketale.

»Ali ne smejo z mano?« je vprašal; »njih pastir sem.«

»Seveda. Čim več, tem bolj!« je reklo Detece.

»Potem pridite, moji junački, pridite!«

Suskewiet je odprl stajo in vse so mu sledile, tesno druga pri drugi. Tako so šli skozi srebrno, belo noč. Detece je držalo v svoji mali, mehki ročici veliko roko ovčarjevo in peljalo starega moža skozi nepregaženi sneg. Suskewiet je nosil zvezdo, ki se je svetila v mesečini, in za njima so šle ovce z globoko sklonjenimi glavami.

»Tu zadaj je!« je dejal Otročiček in je pokazal v daljo, kjer se je dvigal nad čvetočim pomladnim vrtom zlat grad s kupolami do neba.

»O, kako lepo, kako lepo!« je rekel Suskewiet vzhičeno in se je ozrl k ovcam. »Tam bo pač še lepša trava, kaj, junaki moji?« — In so vstopili.

*

Schrobberbeeck in Pitjevogel sta se vračala s svojega potovanja dveh kraljev. Bila sta opojena od mnogih kozarčkov brinjevca, ki sta jih izpraznila po poti; krona jima je sedela pošev na glavi in zvezda je bila zmečkana. Za roke sta se držala in se opotekala in pela razne kvante. Pot ju je peljala mimo kmetije, kjer je služil Suskewiet.

»O,« je zaklical Pitjevogel, »zarožljala bova z denarjem, da mu bo dolgo zvenelo po ušesih! Nama ne dati zvezde!«

Ko sta pa pogledala skozi okno, sta videla Suskewieta mrtvega v postelji. Pločevinasto krono je imel na glavi in poleg nje lepo zvezdo, pisano in bleščečo. In vsa prestrašena sta zbežala.

(Konec prihodnjič.)

IZ ANATOMIJE MESOJEDE; RASTLINOJEDE

Dr. Janez Plečnik

Kar splošno je znano, da se neke živali hranijo (skoraj) le z mesom (pes, kuna, sulec, ščuka), da se neke živali hranijo z mesom in rastlinami (prašič, vrana, številne ribe), da se neke živali hranijo (skoraj) le z rastlinami (govedo, zajci, gliste). Pa pravijo: neke živali so mesojede (karnivore), neke so vsejede (omni-vore), neke so rastlinojede (herbi-vore). Človek je vsejed; človek živi ob mesu in rastlinah; človek ne more živeti ob samem mesu in ne more živeti ob samih rastlinah.

Človek ne more živeti ob samem mesu. Skušnje, v to storjene, kažejo, da naj bi (delaven) človek dnevno požrl krog tri kilograme mesa, če naj bi živel ter ostal pri moči. Prav te skušnje so pokazale še to, da človek ne prenese tolikih mesnih količin (dalje časa). Torej sklepa in pravijo: človeška prebavila, torej človeško črevo, niso stvarjena za tolike mesne količine.

Človek pa tudi ne more živeti in pri moči obstati ob samih rastlinah. Sklepajo in pravijo: človeška prebavila, torej človeško črevo ni stvarjeno za prekuho in obdelavo zadostnih (izključno) rastlinskih količin. — Vemo že: naše črevo res povoljno ne prekuhava, ne prekvaša, ne prebavlja (nepredelanih, nezmlatih) rastlin. Opozorili smo na to dejstvo (v Mladiki 1930, str. 26) z besedami: »pojej par češpelj, fižolov, grahov — precej takšni pridejo iz tebe, kakršni so prišli v tebe« — pa je to očividni znak površne izrabe rastlinskih hraniv.

Miha Maleš: Mala šivilja. (Oljna slika.)

Črevo krave dosti povoljnejše prekuhava, prekvaša, prebavlja rastlinsko hrano. Pogled na kravjek: precej enakošna (homogena) gmota je to; ne razpoznaš več »češpelj, fižolov, graha, trave, slame« v kravjeku. Krava torej temeljiteje prebavi rastlinsko hrano, nego jo prebavi človek; pa krava torej »ima« več od rastlinske hrane, nego ima človek, in skušnja res uči, da krava prav dobro izhaja ob rastlinski hrani, da krava ostane pri moči ob rastlinski hrani. — Vse tako je tudi pri konju.

Umevno je po vsem tem, da ima človeško črevo tem več imovine, čim več rastlinja človek uživa; pa še je umevno, da človek iztreblja tem več blata, čim več rastlinja uživa. Tišč črevne imovine je torej, ki predvsem draži črevno meso (Mladika 1932, št. 1); tišč črevne imovine je prožilo (Auslösungsreiz) za valovito gibanje po črevesu navzdol, torej za mikanje užitka v odležnejše dele črevesa. Še to je umevno: več imovine močnejše naganja črevo, več imovine proži (löst aus) močnejšo peristaltiko; pa črevo torej rado pohiteva z iztrebo pri preobilju imovine. Prebava in prekuha postaja seveda površnejša ob pohitevanju črevesa; posnema porabnih hranilnih spoj-

kov postaja nepovoljnejša, pa prehrana telesa trpi ob pohitevanju črevesa. Umevno je torej, da rastlinska hrana tako rada napravi drisko pri človeku in mesojedih. Kar v prid ti bo, če prebereš, kar smo govorili o vsem tem (ob Hyrtl u v Mladiki 1930, str. 220). — Le-to vse bo predmet našemu razmišljanju in razkladanju.

Trebamo pa raznoterega znanja za razumevanje naše zadeve, pa bomo zadostili najprej tej potrebi. Misli, oziroma stavki se bodo časih zdeli razmetani in bravec bo trebal nekaj dobre potrpežljivosti. Pa: vse naše znanje raste iz razmetanih delov, časih iz razmetanih kosov. Bravec torej v dobrem počakaj kraja, torej celote. Bravec se razhūdi name šele, če — navidezno kar brez načrta sejano — seme res ostane gluho in če seme res ne bo rodilo sadū v bravčevi duši.

1. O potrebnosti naših razmišljanj.

Mi vsi smo bili otroci. (Skoraj) vsi otroci smo sedeli po šolah. Učili so nas tam. Morali smo znati, kar so nas učili. Vsak stavek učenika nam je moral biti poln brezmadežnega sijaja resnice. Naučili smo se torej teh brezmadežnih resnic.

Pri tem smo se priučili še tega: koj ko smo zaslišali prepričevalni glas učenika, smo vedeli, da bo brezmadežna resnica zadonela; da se moramo naučiti te resnice; da se moramo ravnati po tej resnici.

Naše izstrahovanje (dresura) je šlo še dalje: koj ko je učenik stopil v učilnico in pred nas, že smo čutili — da je vse res — da moramo —

Naše izstrahovanje je šlo kar do kraja: koj ko smo slišali »učenik« — že smo bili prepričani, da je kar vse res, da moramo kar vse — najpride kar in kakor hoče.

Umevno je to. Učili smo se obilje znanja in kar nikdar nismo utegnili sami razmišljati. Odvadili smo se samostojne presoje, samostojnih misli. Sovekarski človeki smo kar vsi v visoki meri takšni; šola nas je storila nepremišljive. Sami ne iščemo novih spoznanj. Mi čakamo na nova spoznanja; čakamo, da nam kdo pove nova spoznanja.

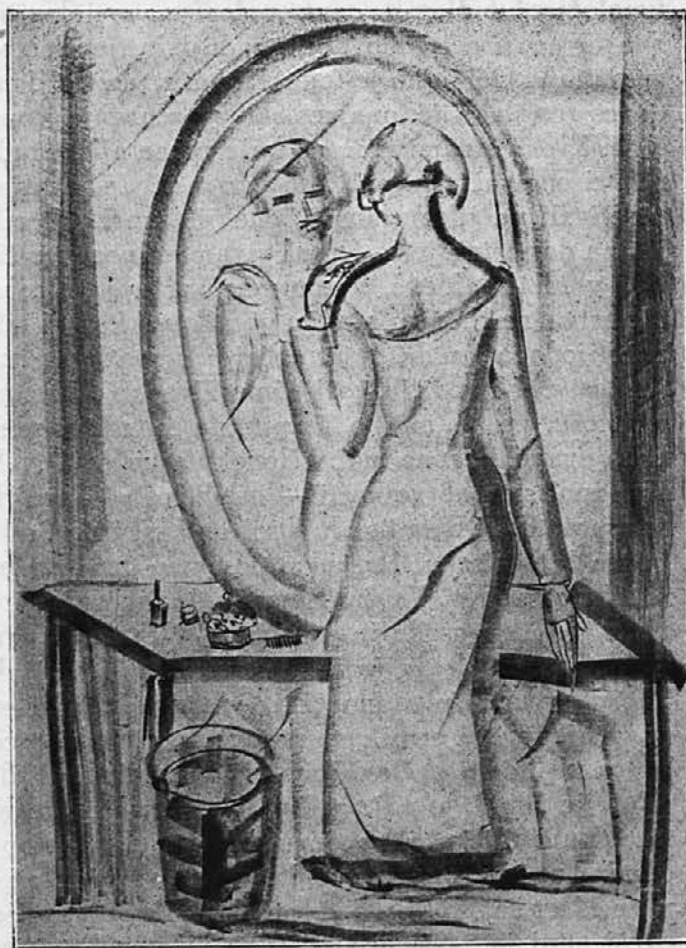
Kdorkoli govori k nam — ta nam govori nova spoznanja. Kdorkoli piše nam, nam piše nova spoznanja. Treba le, da ta in oni prepričevalno govori, prepričevalno piše. Treba torej, da nekam tako govori, kot so »učeniki« govorili po šolah. Ki tako govori in piše, ima tudi sijaj »učenika«: zlezemo v kupček pred njim; starci se sesedemo v neomajno verne pa tudi nepremišljive šolarske šolarčke.

Danes govore in pišejo mnogo o »novih, novodobnih« načinih prehrane. Člani »velikih kulturnih narodov« učeniško prepričevalno utemeljujejo »svoje nove nazore« o pravotni prehrani. Šolarski šolarčki slišimo, beremo to, pa se čutimo osvetljene po učeniškem sijaju. Ni treba ne pomisliti ne podvomiti; vse je jasno, vse brezmadežno resnično. V dno srca zadeti po novem spoznanju se niti ne čudimo, kako smo dobili očete, kako matere, kako stare očete, kako stare matere, kako dede, kako stare dede. Vsi ti prednamci so se vendar prehranjevali »povsem napačno«, so se vendar prehranjevali »povsem izven pridnih poti« (unrationell)!

Le kako se je bilo vse to godilo in tudi dovršilo? Saj ti naši predniki so bili težki težaki na polju in v gozdu, v puščavah, v skalah, na reki, na morju. Nekaj teh naših prednamcev so bili tudi težki duševni težaki: Pythagoras, Aristoteles, Plato, Tomaž Akvinski, sveti Avguštin, Galilei, Newton, Prešeren, Janez Trdina. Ti predniki so napravili ceste iz Emone v Tarent. Ti predniki so težačili v lepi besedi, v tehtni besedi, so težačili med zvezdami in v duši naroda. In to vse: ob nepoznanju »novodobnega načina« prehranjevanja — torej ob »povsem napačni« prehrani, ob prehrani izven pridnih poti.

Neki berejo nekaj nekje in se čutijo izvoljene: pa poberejo, kar berejo. Nato učeniško resno, učeniško prepričevalno oznanjajo pobrana »nova pota v prehrani«. Človeki — šolarski šolarčki — prislunemo, poslušamo — verjamemo. Šolarski šolarčki čujemo, da smo pravo v pravem krave, da trebamo v hrano le trave; čujemo in verjamemo, da trebamo le sirove hrane; čujemo in verjamemo, da nam domača zemlja ne rodi primernih in zadostnih hraniv; čujemo in verjamemo, da naj je juha krajna jed in naj ni prva. Šolarčki smo šolarski pa verjamemo: vse, vse. Danes to, jutri ono.

Posebno žena verjame vse. Z grozo v srcu se vrača od »predavanja«; z grozo v srcu in polna trdnih sklepov. Dvajset let je od poroke: mož živi, ona živi, otrok je šest — živi so, zdravi so, trdni so — bogve, kateremu svetniku naj se zahvali za vso to milost! Dvajset let! In skozi je nepri- merno kuhala za družinico, skozi je izmetavala denar, skozi je prehranjala družino po nepridnih potih; kuhala je, kot jo je bila rajnka mati naučila kuhati. Zločinka, nekaka srednjeveška coprnica je ona pravo v pravem. Pa: uvidevna za svoje napake bo kuhala zanaprej povsem primerno, sovekarsko, »novodobno«. Hvala Bogu, da

Miha Maleš: Pred ogledalom. (Litografija.)

ji je družinica do danes obstala. Kako so povedali? — da: nova prehrana je tudi slastnejša, je tečnejša, je boljši kup od stare...

Velja tudi za nas same, kar smo povedali o naših prednamcih. Vprašanje namreč velja: Kako je prišlo, da smo mi in da so znamci ostali živi in zdravi? »Mi« smo mi, ki smo že stari in ki nismo bili spoznali »novodobnega« po »pridnih« potih urejenega načina prehranjevanja.

Zadeva vodi v prav resno plat našega »novodobnega« življenja. Mislimo si, prav jasno si mislimo 30- 40- 50letnega človeka. Slédi novodobarjem pa prideš do spoznanja, da naš 30- 40- 50letni človek ni niti toliko mislil nase, da ni niti toliko opazoval sebe, ni niti toliko skrbel zase, da bi on — »krona« stvarstva — pogruntal, kako naj se prehranja, kaj naj jé, kaj pije, da ostane pri moči in da ostane zdrav do usojenega mu konca. Vsak osliček, vsak teliček, vsak piščanec, vsak klin, vsak črv ima zadosten prehranjevalni nagon in ve, kako naj se prehranja, ob čem naj živi, koliko naj jé, da ostane pri moči in zdravju do usojenega mu konca. »KRONA« stvarstva ne vé tega. Ona se uči prirodarstva: fizike, kemije, anatomije,

fiziologije, biologije, antropologije, sociologije. Vse to pa ji očitno ubije zadnji krajec lastne pametnije. Očitno je tako. Krona stvarstva danes res slabo jé, ona res slabo prehranja samo sebe. Krona stvarstva se ne kaže pametnjaka tudi ne pri udomačevanju živali. Krona stvarstva ujame živali pa jih ne umori, ona jih mori. Obsodi jih na dosmrtno ječo. Krona stvarstva pozapre živali v kletke, hleve, v zoološke »vrtove«. Krona stvarstva ne dá tem svojim jetnikom, kar si oni poželijo, ona jim dá, česar nočejo: krona stvarstva »znanstveno« redi in goji ujeto živad. Ta »znanstvenost« pa je močno črepinasta in ubija prehranjevalne nagone tudi v človeku samem; človek hira tudi sam ob vetkosti — oslabelosti — svojih nagonov. R. H. Bartsch poroča o Felixu Saltenu »Fünfzehn Hasen«; posname ter zveže: »Petnajst zajcev. Vsi iz tistega legla. Skoraj njim vsem je bil v usodo in nesrečo — človek. Krpan (Wolfdietrich) legla je bil najnesrečnejši; zajček »Epi« je postal plen človeški ljubezni. Iztrgali so ga iz njegovega otroškega paradiza; tujinska srca so ga trpinčila s človeškimi ljubeznótami. Mali »Epi« je venel, je pojema, pa niso zamarali tega, niso doumeli tega. »Epi«-jevo hiranje je strahotno: odмира počasi, umira razpotegnjene smrti. Rainer Maria Rilke je slutil, da táko umiranje preži nanj in z vsemi štirimi se je otepal »smrti ob nadzorstvu zdravnikov«.

Porečejo: No, človek živi predvsem za »višje« zadeve! Za katere? Krave, teleta, osli, konji, koze, ovce, kosti, kože, purmani, gosi, race, žito, kokoši, krompir, zelje, fižol, žganje, vino, tobak, premog, diamanti, zlato, baker — so to »višje« zadeve? Poslušaj jih krone stvarstva: krone stvarstva neprestojno barantajo o teh višjih zadevah, barantajo o njih povsod: doma, v gostilni, v trgovinah, v tržnicah, na borzah, v bankah. — Šole da počujejo »krone« stvarstva v »višjih« zadevah? Vzemi čitanke v roke, vzemi računice v roke: »Nekdo je kupil 750 pomaranč za ...; pokvarilo se mu je ... pomaranč; po čem naj prodaja pomaranče, da mu ostane čistega dobička ...?« So to resnično »višje« zadeve? E. Mach je bil kar velik mož in je bil mož naše dobe. Tudi E. Mach dvomi o »vzvišenosti« sodobnih človeških teženj. On pravi, »da smo vsi — tudi največji med nami — stvarjeni v visoki meri za vsakdanje življenje in smo stvarjeni v le majhni meri za znanstvena raziskavanja«. (Mladika 1930, str. 27.)

Res je: sodobno prehranjevanje ni pravotno. Nepravotnost naše prehrane pa ne izvira iz nepravotnega »starodobnega znanstvenega« stala. Nepravotnost naše prehrane je vznikla iz nemož-

nosti slediti naravnim prehranjevalnim nagonom: postali smo kar sužnji, ne samo hlapci, naredkarstva (industrije) in denarnega mogotstva (velekapitala). Denarno mogotstvo nas je iztrgalo iz našega otroškega paradiza; venemo in pojemamo ob tujinskih ljubeznótah naredkarstva, mučimo sebe in sosede, tiščimo sebe in sosede v razpotegnjeno smrt ob oskrbi denarnega mogotstva.

Mi vsi smo — posredno ali neposredno — stopili denarnemu mogotstvu v službo in smo se zapisali naredkarstvu s tem. Naredkarstvo nam dá take čevlje, ki nosijo njemu največ dobička, nam dá tako sukno, nam dá take kipe, take monstrance, taka razpela, ki dajo njemu največ dobička; denarno mogotstvo spusti na trg prav le tisto in prav le toliko hraniv, da ono bogati ob njih; denarno mogotstvo prodaja kar izključno le tista zdravila, ki njemu nesó. Uničili so dejavo našega nagona in ne najdemo poti iz te zagate. Mi nismo več mi in smo kar le živina v kletkah, hlevih, zooloških »vrtovih«, storjenih od naredkarstva po ukazih denarnega mogotstva. Mi ne mislimo več lastnih misli, mi mislimo le še misli denarnega mogotstva.

Trdijo, da so »novodobna« hraniva boljša, torej okusu prijetnejša, da so tečnejša, torej bolj izdatna, da so cenejša, torej boljši kup od starodobnih. Trebalo bi šele dokazati vse to. Dokazati ne pri bogatinih in pri gospodi; trebalo bi to dokazati pri delavcu, ki riže od zore do mraka po ilovici, ki osvinjan leže na zadrekano slamo v kotu šupe in ki premražen dočaka nove zore.

Kuharstvo je umetnost. Širiti moreš umetnost le z dejanjem in ne z besedo. Ni kuharski »recept«, ki stori jed slastno in tečno in dober kup; roka kuharice je, ki stori vse to. Mleko, izdelki iz mleka, kos mesa, zelenjava in solate (krompir, fižol), čaša vina, kos kruha pa še dejansko vajena in večča roka gospodinje so bili: »starodobna« prehrana. »Starodobna« prehrana je poznala še nekaj: steklenica z oljem je neprestojno stala na mizi in nihče ti ni pogledal na prste, ako si prijel za steklenico. »Novodobarji« naj znova postavijo to steklenico z oljem na mizo pa bodo primeknili delavca k jedi, ki bo slastna, tečna, dober kup.

Menil sem se s prav dobrim kmetom o umnem gospodarstvu. Naneslo je tudi na potovalne učitelje.

»Vse prav« — tako mož — »ti ljudje vedó dosti. Pa — ti ljudje pridejo, ostanejo dva, tri dni; pokažejo, kako obrezati trto, drevje; razložé, kakšna zemlja je za krompir, kakšna je za fižol;

napišejo koledar, kdaj sej in sadi; govore o žival-
skih pasmah, nato pa gredó. Prav! Pa — kaj ko
bi občine dale tem ljudem toliko in take zemlje,
kolikor naj jo dobra kmetija ima; pa ti ljudje
naj obdelujejo to zemljo; prav tako naj jo ob-
delujejo kot mi: s svojimi žulji; naj trpé pod
ujmami; naj se boré za slehernó pravičico; njih
žena, njih otroci naj živé kar le ob samem po-
sestvu; oni naj nimajo nikakih pridanih pravic;
oni naj živé in bogaté kar le od svoje zemlje in
hoste; oni naj bolehajo, naj se starajo, naj umi-
rajo kar le na lastnem posestvu; oni naj zapusté
posestvo, razdeljeno povsem pravično in vsem otro-
kom v prid. Njih uspehi naj bi bili seveda trajno
dobro boljši od naših: glejte, to bi bila šele šola
za nas. Pa seveda — če se ti ljudje ne bi izkazali,
če bi njih posestvo prišlo na boben, naj bi njih
zemlja postala zopet občinska last, oni sami pa
naj bi postali berači. Beraštvo, pravim beraštvo,
naj bi jih čakalo ob neuspehu; prav táko beraštvo
naj bi čakalo nanje, kot čaka kateragakoli, ki
pride njega dom na boben.»

Pa si mislim: neslastne, netečne, drage so
starodobne jedi. Višja zdravost, slastnost, tečnost,
cenôst je — tako trdijo — dokazana za »novo-
dobno« prehrano. Pa si mislim: Kaj ko bi »novo-
dobarji« prenehali s predavanji in dokazovanjem?
Kaj ko bi koj započeli s kuhinjami, ki bi bile
vsakemu dostopne in ki bi tudi delavec dobil v
njih hrano bolj zdravo, bolj slastno, bolj tečno
in boljši kup od sodobne?

Lastniki kuhenj — ni dvoma o tem — bi
urno bogateli; umirali bi pa z zavestjo, da so
»dvignili« zdravje in srečo naroda. Kuhinje bi
seveda delovale brez pridanih pravic in brez pod-
por — brez državnih, brez občinskih. Kuhinje bi
se morale seveda »obnašati« ne le tedne — leta
in leta bi morale cveteti.

Kuharstvo je umetnost. Umetnik ni, ki ve,
kako slika nastane; umetnik je, ki stori
sliko. Besede pri umetnosti malo zaležejo, treba
je dejanj. Nемеc pravi umetnikom »Künstler«.
»Künstler« ima deblo v »können« = znati (storiti
kako stvar). Umetniki so torej tisti, ki kaj znajo
(storiti), umetniki so »znaveci«.

»Starodoben« dovtip pripoveduje tole. Bolnik
pokliče zdravnika. Zdravnik pride, preišče bol-
nika, napiše »recept«, razloži uporabo zdravil.
Pristavi: »Upam, da bodo zdravila pomagala. Če
pa z boleznijo po štirinajstih dneh ne bo bolje,
potem vam pa zapišem zdravila, ki bodo prav
gotovo pomagala.« Bolnik proseče pogleda zdrav-
nika: »Gospod zdravnik! Dajte, zapišite mi koj
zdravila, ki bodo prav gotovo pomagala!«

KO SO HRASTI ŠUMELI

ZGODOVINSKI ROMAN

Spisal S. R. Minclov / Iz ruščine prevel B. Vdovič

Pod večer tistega dne, ko se je v Jurjevu zgo-
dilo novo čudo svetega Antona, se je po cesti iz
Pskova na Izborsk peljala velika rdeča kočija,
poslikana z belimi in zelenimi cvetovi in s čudo-
vitimi ptiči med njimi. Kočijo je vleklo osem belih
konj, vpreženih po dva in dva; na levem konju
vsake dvojice je sedel konjuh, oblečen v rdečo,
kratko suktno in rjave široke hlače.

Za kočijo se je pomikal cel prevoz: deset voz,
naloženih s služabništvom, živežem in z vsakovrst-
nimi rečmi — od odej in mehkih pernic, pa do
posušenih rib in sodčkov z oljem.

Prevoz je končavalo dvajset jezdecev, oboro-
ženih s sabljami in z loki na hrbtih.

V kočiji sta na kupih blazin sedeli Grunja
Tensina in Tasja z materjo, častljivo vdovo
Aleno Ivanovno Golovjevo — posadnik je pustil
z njima svojo hčer na božjo pot v Pečerski mo-
nastir.

Sprevod se je pomikal korakoma, kajti dru-
gače se v tistih časih ni bilo mogoče voziti po
izvoženih cestah, ki jih ni nikoli nihče poprav-
ljal. Ob straneh je šumel hrastov gozd; debela so
obsegala po pet objemov in več; grčave veje, na-
gosto pokrite z zelenim listjem kakor stoletno
drevje, so se razprostirale nad zemljo in jo za-
grinjale v večno senco.

Deklici sta se podnevi naletali kraj gozda,
nabiraje cvetja in jagod, naslišali ptičjega petja
in ščebetanja, se sami naščebetali in sedaj utru-
jeni sedeli, Grunja celó kakor nekam zamišljena.

»Mamica, ali bo kmalu Izborsk?« je že skoraj
petič izpraševala Tasja.

»Kmalu, kmalu...« je odgovorila Alena Iva-
novna; »vidiš, kje gre cesta na hrib — od tam se
bo Izborsk že videl.«

»Mamica, ali se sme veleti, da bi hitreje vo-
zili?« se je spet obrnila Tasja do nje in, ne čakaje
odgovora, skočila na noge, zamahala s šopkom
kukavic, ki jih je imela v rokah, in zakričala
voznikom: »Hitro, hitro, naprej!«

Ti so se začudeni ozrli, udarili s petami, počili
z vajeti, konji so sunkoma potegnili in prešli v
dir. Kočija, težka ko slon, je z ropotom poskočila
in se zazibala po grbinah in žlebovih. V njej se-
deče je zamajalo z ene strani v drugo; Grunja in
Alena Ivanovna sta se zagrabili za rob kočije.

»Poženi, poženi!« je v navalu mlade drzovi-
tosti zvonko in na ves glas kričala Tasja ter ma-
hala s cveticami.

Miha Maleš: Dva kaktusa (litografija).

Po polnih bokih sitih konj so v pogostnih udarcih tleskali jermeni; konji so zdirjali. Ne vedoč, zakaj gre, so se za kočijo spustili v skok tudi zadnji vozovi in ves prevoz je kakor od obadov opikana teleta na vso moč skokoma dirjal med cviljenjem in kričanjem ženskih glasov.

»Ali si znorela?« je kričala Alena Ivanovna in se oklepala Grunje ali česar je bilo, da bi od strašnih sunkov ne zletela na cesto. »Stoj, stoj!«

Tasja se je s krohotom vrgla materi okoli vratu in se zvrnila z njo po blazinah.

»Mamica ljuba, ne jezi se!« je govorila in jo poljubovala.

Ko so konjuhi zaslišali krik bojarinje same, so zadržali konje in kočija se je, kakor se zaboju spodobi, spet zmerno začela zibati po cesti.

»Oh, malopridnica; oh, porednica!« je govorila bojarinja in odvrčala svoj, od hčerinih poljubov pordeli obraz in si popravljala na glavo nakit, ki ji je bil zlezal na uho.

Grunja je odmetavala s skoraj do vratu zametane bojarinje blazine, cvetlice in košarice.

»Saj bi nas bili lahko iztresli in na smrt pobili vse!«

»Prijetno ti je pa le bilo, mamica, ni res?« je, laskaje se, ljubko nadaljevala Tasja; »no, ne jezi se, zares ne bom več!« in spet se je začela na glas smeјati in poljubovati mater.

»Moj Bog, kakšno hčer si mi nakopal na vrat!« je z narejeno jezo in braneč se odgovorila bojarinja. »Poglej, poglej! Izborsk se že vidi!«

»Kje?« je Tasja planila in vstala na noge.

Kmalu je sprednji jahač nategnil vajeti, isto so storili ostali in kočija se je ustavila: cesto je spredaj kakor odrezalo, ki je nato strmo padala po visokem bregu nizdol.

»Oh, kako je lepo tukaj!« je vzkliknila Tasja, prva skočila iz kočije in pomagala materi iz nje. Tudi Grunja je zapustila kočijo in vse tri so šle do roba obronka.

Globoko spodaj se je pred njimi, na dnu dovolj široke doline lesketala v žarkih zahajajočega sonca vsa z zelenimi kodri drevja ozaljšana reka Orlovka.

Za njo se je iz globeli dvigala visoka okrogla gora Žerava, kakor ovenčana z zobčastimi zidovi in okroglimi stolpi; za njimi so se pokazale glave — kupole cerkve in čudne strehe poslopij, ki so se kakor tesna družina stiskala v trdnjavi.

Ves Izborsk je bil, razen srednje velikega trga v današnjem mestu, stisnjen v trdnjavo.

Na levo od njega je, kamorkoli je človek pogledal, kakor mehke gube preproge, vržene na položne hribe, zelenel sam gozd.

Na desni je bilo pobočje brega bolj strmo in višje; mestoma se je kakor skladaste žolte stene in skale dvigalo visoko nad dolino reke; nad ostrim rtičem, ki je padal s tega brega v dolino, se je izza vrhov gozda blestel križ za drevjem skrite cerkve.

»No, pol pota smo že napravili!« je rekla bojarinja in se pokrižala, zroča na kupole cerkve. »Ali bo mati protopopica vesela, ko nas nič ne pričakuje!«

Tasja je zaploskala v dlani in poskočila na mestu.

»O, kako sem vesela, da bom videla krstno botro!« je vzkliknila. »Grunja, letiva naprej, katera bo hitrejša!« — in ne čakaje odgovora je deklica šinila po cesti nizdol; črne kite so ji odletale z ene strani na drugo.

»Kam, kam? Padeš!« je kričala mati, toda Tasja je že izginila v globeli.

Godrnjaje na hčer je šla bojarinja kakor raca za svojim zarodom z Grunjo po cesti.

Tam je bilo opravka; od kočije so izpregli prvih šest konj in z verigami zavrli kolesa tako, da se niso mogla vrteti; zavrli so tudi ostale vozove, vsi ljudje so zlezli z njih in prevoz se je, vijoč se kakor kača, začel spuščati po klancu.

»Zakaj si, Grunjuška, nekako nevesela?« je vprašala Alena Ivanovna.

»Ne, nič...« je odvrnila, »glava me malo boli.«

»To je najbrž od sonca, ki te je opeklo! Čakaj, takoj ti dam kadulje in do jutri preide. A kje je Tasja, moj Bog!« je zdajci glasno zakričala in se počila po bokih. Oh, ta porednica: njej je prav podobno, da prileti pred nama v mesto...«

»Nič ne de, ne bodo za zlo vzeli!« je odgovorila Grunja, gledala naprej in se nasmehnila.

Tasja je bila resnično že na polovico klanca do trdnjave.

»Kako ne bodo za zlo vzeli?« je srdito rekla bojarinja. »Razkuštrano deklo udere samo v mesto — komu je to podobno?«

Med godrnjanjem Alene Ivanovne sta dospeli do reke in šli čeznjo po plavajočem mostu; na drugem bregu so vpregli konje v kočijo, odvrli kolesa, se usedli in konji so krenili v hrib med krikom in poganjanjem voznikov.

Privozivši na vrh je kočija zavila na desno k trdnjavskemu vratom, nad katerimi je bilo videti ikono Nikolaja Ugodnika¹, in ropotaje zavozila pod oboke. Pri vratih so stali, smehljaje se na vsa usta in se nizko klanjali s sekirami oboroženi stražarji. Golovljeve in Grunjo so dobro poznali v Izborsku.

Kočija je zdrdrala v trdnjavo in se takoj ustavila pred starinsko cerkvijo — Nikolajevsko stol-

nico; dalje se radi tesnih ulic s kočijo ni moglo peljati.

Komaj so zaropotala kolesa pod oboki vrat, že so se začela okenca najbližjih hiš odpirati, iz njih so pogledovali ženski in moški obrazi, in bojarinja in Grunja še nista utegnili stopiti iz kočije, že ju je obstopilo in pozdravljalo dvajset ljudi.

Ko sta se z vsemi pozdravili in pogovorili, sta v spremstvu slug krenili v eno izmed ozkih mestnih ulic — ki je bila tako široka, da jo je bilo z razprostrtimi rokami mogoče zagradi, — že jima je naproti hitela z glasnimi in veselimi vzkliki nova gruča ljudi — debela mati protopopica z družino in s Tasjo.

Osemnajsto poglavje.

Izborski protopop je slovel po vsej Pskovski zemlji. Nasprotno od drugih svečenikov, ki so le s težavo pisali in brali, da, nekateri celo sploh niso znali čitati, je bil on velik poznavatelj pisma. Tiskane knjige, ki so se še nedavno pojavile za mejo pri Nemcih, na Ruskem takrat niso bile znane in so jih nadomestovali rokopisi.

Oče Avdej jih je marljivo iskal po samostanih in, kakor se pravi, trepetal za vsako vrstico. Njegovi otroci s protopopico so bili že odrasli, skrbi ni bilo, denarcev dovolj, lahko se je ves zakopal v svoje zvitke in stare letopise, ki jih je, boječ se požara, hranil v stenskem skrovišču v oltarju stolnice. Znal je mnogokaj, kar je bilo očem drugih kakor s temno zaveso prikrito; med tem je on vedel tudi, »odkod je ruska zemlja prišla in nastala.«

Toda svojega znanja ni hranil samo zase: imel je učence, o katerih je upal, da bodo čuvali za njim zaklad, ki ga je zbral, in nadaljevali njegovo delo — širjenje prosvete v Rusiji.

Kar se je protopopu Avdeju zdelo, to se je izpolnilo: ob njegovi sveči se je potem v Rusiji prižgalo mnogo sveč, kakor na dan praznika pred ikonostasom!

Človek srednje rasti, suh, z okroglo belo brado in lasmi, mehak v besedah in kretnjah, je bil zelo podoben evangelistu Marku, naslikanemu pred poldrugsto leti na eni izmed sten njegove stolnice.

Daleč naokoli sloveča je bila tudi mati protopopica, bela kakor mleko, z očmi kakor češnje, rdeča in obilna Fedosja Pavlovna: take gostoljubne ženske, kakor je bila ona, ni bilo na sto vrst naokrog! Šlo ji je že na petdeset let, toda po obrazu in kretnjah jih ni bilo mogoče soditi več nego trideset.

Izborsk je ležal prav pri livonski meji in je služil Pskovu za prednjo brambo; mesto je bilo,

Pod snežno odejo. (Fot. Fr. Krašovec.)

dasi ne veliko, vendar tako važno, da je imelo celó svojega namestnika.

Toda kdor od imenitnih ljudi je potoval tod skozi, se je ustavljal pri protopopu in ne pri namestniku: tak je bil običaj dobrih dvajset let, torej se tudi ni izpreminjal.

Bojarinja Golovljeva je računala, da bo v Izborsku samo prenočila, a zjutraj zgodaj odpotovala, tako da bi za večernice dospela v Pečere, toda ni šlo po njenem: mati protopopica gostov, in še takšnih — krstno hčer z materjo! — ni pustila tako hitro.

Tasja in Grunja sta se s protopopovimi hčermi po volji nahodili po okolici Izborska v teh dveh dneh, ki sta bili v gostih pri njih. Razume se, da sta obiskali tudi Slavjanske studence, ki še dandanes vró iz kamenite rebri v devetih strujah, posetili sta Knjaž — pokopališče na hribu, na katerem pod široko kamenito ploščo spi večno spanje knez Truvor. Pogledali sta tudi v Nikolski monastir, ki je stal na starem gradišču za pokopališčem na ostrem rtu nad širokim zalivom reke.

Šele tretji dan je protopopica izpustila svoje goste. Kočija pa ni zapeljala v mesto, temveč je čakala svoje gospodarice tam, kjer je nočevalo in stalo te dni vse vozovje — v vasici petih, šestih hišic, razmetanih po hribu takoj za trdnjavo.

Protopop z rodbino je spremil goste prav do kočije, in ko so se bili poslovili, so on in njegova družina še dolgo gledali za oddaljujočim se prevozom. Slednji se je znatno skrčil: trije vozovi z vsakovrstnim živežem so ostali v gostišču protopopice.

Od Izborska do Pečer je dvajset poprišč. Cesta gre s hriba na hrib, zdaj pada v dolino, zdaj se spenja v klanec. Vse, kar je mogel z vrh hribov obseči pogled, je bil sam nepretrgan veko-večni hrastov gozd. Brez konca in kraja se je razprostiralo njega zelenje, kakor z valovi pokrito morje. Na tisoče ptic, kakor rojev čebel nad uljnjakom, se je glasilo in pelo v vedrem, svežem listju. V njem se je nahajalo brez števila živali: poleti se je zgodilo, da so prišli medvedje prav na cesto in si ogledovali redke popotnike; pozimi so potovali ljudje v velikih trumah in pod varstvom po njej — prevladovala so trope volkov; zobri, losi, vepri in koze pa so se v vsakem letnem času klatili v čredah tod.

In ni čudno: les se je raztezal na tisoče vrst; začenal se je pri Mazurskih jezerih, šel preko vse Litve in Livonije ter se zlival nato v temen iglast gozd, ki je zalival Tversko, Novgorodsko in Peimsko zemljo.

Toda ne le medvedi in volkovi, bolj pogosto nego zveri so se klatili po cestah v gozdu ljudje. Nesreča je bila za maloštevilne potnike, ako so se srečali z glumači; ti so bili enake vrednosti kakor razbojniki! Še huje pa je bilo srečati se z malimi objezdnimi četami livonskih vitezov, ki so neredkokrat delali krvave sprehode po obmejnih krajih.

Zato je del jezdecev odrinil iz Izborska že na čelu prevoza, imajoč dve sto sežnjev pred seboj dva opazovavca, ki sta pozorno izsledovala, ali ni kake nevarnosti. Vozovi niso zaostajali, temveč so vozili tik drug za drugim.

Alena Pavlovna se je vznepokojala. Tasja in Grunja pa sta bili docela brezskrbni; Tasja je venomer skakala iz kočije in kakor kozica letala v notranjost gozda zdaj po cvetice zdaj po jagode.

Bojarinja se je obračala, iskaje z očmi hčer, ki se je zgubila med drevjem, in začela kričati, a Tasja je, glej, priskakala iz grmovja daleč spredaj, vsa žareča, srečna kakor srečen metulj, opojena z vonjem trav in cvetov ter z božanjem sonca, planila v kočijo in nagajala zdaj materi zdaj Grunji, ali pa se je zavalila na blazine, da se oddahne.

»Mamica, Grunja!« so se neprestano slišali vzkliki, »poglejta no cesto, kakšna je — vsa rdeča. A tu bela... Tam pa rumena, rumena!«

Resnično je cesta tekla po debelih plasteh raznobarvne gline, ki so se od strani pojavljale na površju zemlje. Zlasti lepi in pisani so bili sloji peska in gline v soteskah, kadar se je bilo treba spustiti vanje z zavrtimi kolesi.

Ni bilo drage brez potočka, ki se je žuboreče vil po njenem dnu pod leskovim grmovjem in kresnim grozdjičjem. V tokavah je bilo sveže in prijetno in v eni izmed njih je bil kratko pred poldnem določen odmor za obed.

Prevoz se je ustavil. Njegov reditelj, stari hišni služabnik Golovljevih, Luka, je šel na konju daleč v gozd, izbral udobno in od ceste oddaljeno mesto ter popeljal tja vse ljudi in vozove.

Na neveliki jasi so med dvema košatima hrastoma izpregli konje, jim speli noge in jih pustili, da so se pasli po visoki sočni travi; ob potoku so zakurili dva ognja in začeli pripravljati obed.

Po obedu so za utrujeno bojarinjo pognili pernico in ona je legla, da se v senci pod hrastom odpočije; Tasja in Grunja pa sta se dali zapeljati z jagodami, ki so kakor koraljna ogrlica rdele vzdolž potoka, in tako zabredli nazaj prav do ceste. Zdajci je Tasja vzkliknila in stopila bliže Grunji: pet korakov od nje je na črnem, od viharja podrtem brestu sedel neznan človek.

»Ne bojte se!« je rekel, videč zmedenost deklice. Prikupni nasmeh, s katerim je izrekel te besede, in prijetni glas sta takoj obodril Tasjo.

»Saj se tudi ne bojim!« je iskreno odgovorila.

»Nas je mnogo tukaj!«

»Vem...« je odgovoril neznanec.

»Kako veš?«

»Po sledovih se vidi: viš, koliko konj in voz je krenilo tod s ceste. Greste na božjo pot?«

»Na božjo pot,« je rekla Tasja, »a ti? Ali si morda glumač?« je pristavila in si ogledovala platneno torbo, ki mu je stala ob nogah, in mislila, da opazi za njo sopel ali tamburin.

Neznanec se je zopet nasmehnil in vrgel z roko šop temnoplavih las nazaj, ki mu je bil padel na visoko čelo. Na obratih licih so se mu pri očeh poznale drobne gubice; na videz bi se mu moglo dati kakih trideset let. Oblečen je bil preprosto, toda čisto, bose noge so bile bele in niso bile videti žuljave.

»Ne, nisem glumač,« je odgovoril in obrnil svoje sive, umne oči na Grunjo, ki ga je molče gledala. »Ali nisi, gospodična, hči pskovskega posadnika?« jo je vprašal.

»Da...« je rekla naglo.

»A ti, kdo si? Odkod jo poznaš?« se je hitro vmešala radovedna Tasja.

»Po obrazu se pozna: očetu je jako podobna. Srečna bo, znamenja so taka, pravijo!«

»No, a kdo sem jaz?« je vprašala Tasja, držeč se Grunje pod komolcem in kažoč svoj smejoči se obrazek izza njene rame.

»Ne vem...« je odgovoril tujec, »a da si očetova hči, vidim!«

»Eh, jaz sem pa mislila, da si vedež!« je nezadovoljno zategnila Tasja. »Morda si pa le vedež! Vedežuj nama!« je pristavila Tasja, oživevši.

Neznanec je zmajal z glavo.

»Ne znam...« je odvrnil, »zakaj pa bi tudi vedeževal človeku? Rodi se, ženi ali moži se, vzreja otroke, potem pa gre v gomilo k pokoju in s tem je vse povedano!«

»Nikakor ni tako!« je rekla Tasja. »Vsi se ne ženijo in možijo. In nekateri so srečni, drugi pa so nesrečni...«

»Kaj je sreča in kaj nesreča — tega mi ne vemo!...« je nedolžno odgovoril neznanec. »Tudi nesreča je včasih k sreči i sreča kedaj k nesreči véde...«

Oddaljeno zvonjenje je na mehkih krilih priplavalo odnekod nad hrastovimi vrhovi.

»Toda čas je!« je rekel tujec, vstajaje in devaje torbo na pleča.

»Ali ne zvoné to v Pečerah?« je vprašala Grunja.

»Da, tam!« je odgovoril tujec; »saj zdaj ni več daleč od njih — največ pet poprišč. Srečno pot, gospodični!« In on se jima je blagorazumno priklonil in šel po cesti naprej.

»A kako ti je ime?« je še zavpila za njim Tasja.

»Za Naúma me kličejo!« je odgovoril, obrnivši se.

»Prerok Naúm, razsvetli mi um!« je zakričala spet Tasja, se zvonko zasmejala in skočila v grmovje: »Lovi me, Grunja!«

(Dalje prihodnjič.)

PESEM

O DOBROTLJIVOSTI BOŽJI

(Prva in najbolj splošna poljska cerkvena himna iz l. 1556.)

Česa hočeš od nas za obilne darove, Gospod?
Česa za svoje dobrote, ki deliš jih brez mejá?
Cerkev Te ne obseže — Tebe je polno povsod:
v prepadih in morjih, na zemlji in v višinah neba!

Zlatá — tudi vem — ne želiš: kajti vse je Tvoje,
kar človek na zemlji ubogi imenuje svoje.
Zato pa Te hočemo s srcem hvaležnim priznati!
Le to, Gospod, Ti v zadoščenje moremo dati.

Ti si Gospod vsega svetá: Ti si povzdignil nebo
in z zvezdami zlatimi si ga spél prelepó,
Ti si temelje postavil zemlji neobsegljivi,
Ti si pokrnil nje goloto z zelenjem vonjljivim!

Po Tvoji zapovedi môrja v bregovih stojé,
čez meje odmerjene se razliti bojé;
reke imajo svojo množino tekočih vodá
in temna noč in beli dan — vsak svoje čase pozna.

Po Tvoji volji rodi pomlad raznolikost cvetov,
po Tvoji volji hodi poletje v snopih klasov,
jesen pa vina in sadja vseh vrst dajé,
in zima potem v brezdelje pripravljena gre.

Po Tvoji milosti rosa ponoči krepí zelenje,
in dež lahkotni žito opaljeno kliče v življenje.
Iz Tvojih rok živad vso svojo hrano dobi:
Ti vse živiš, Gospod, iz radodarnosti!

Bodi hvaljen na veke, neumrljivi Gospod!
Naj Tvoja dobrota in Tvoja ljubezen nima mejá!
In dokler sprevidiš, ohranjaj na zemlji naš rod,
in vedno da bil bi pod varstvom Tvojega srca!

Jan Kochanowski - Tine Debeljak.

MLINSKI PISANO POLJE

POŠTELA NA POHORJU

Franjo Čiček

Zgodovinsko raziskavanje.

Gradišče na Pošteli je podobno trikotniku, ki so mu ogli zaokroženi. Meri okoli 5 ha ali nad 8 oralov. Kopali so pod vodstvom strokovnjakov starinoslovcev na različnih mestih. Najvažnejše najdbe so te (glej risbo in na njej štev. 1—12):

1. Cisterna ali vodna jama je globoka 3,6 m. V njej so našli predzgodovinski mlinski kamen in drobce železne žindre. V cisterno so vodile trojne kamenite stopnice. Cisterna je bila s kamni obložena ali obzidana.

2. Svetišče je bilo dvodelno: z odprto vežo proti severu in z zaprtim svetiščem. Zidovje je bilo sestavljeno iz velikih neobdelanih kamnitih klad, debelih po 70 cm. V predelani plasti zemlje so našli: ostanke hrastovega oglja, lončene črepine, drobce ilovnatoga ometa, vreteno itd. Svetišče je bilo zidano iz kamena le v temelju, dočim je bila nadaljnja zgradba lesena (čardak). Po večini so uporabljali le okrogli les, deloma olupljen, s premerom od 8 do 24 cm. Tuptam pa se je uporabljal tudi kalani kostanjev les. To se je dognalo po izkopaninah ilovnatoga ometa, ki je imel večinoma okrogle vdolbine, deloma pa tudi oglate.

Ilovnat omet je segal 4—6 cm na debelo in je bil pomešan s peskom. Na njem se razločno vidijo odtiski dlani in prstov ter sledovi brisanja z metlo. Dvokapna streha je bila krita z 2 cm debelo opeko iz ilovice, ki so jo sami žgali.

Zunaj pred svetiščem je stal žrtvenik. 65 cm pod sedanjo zemeljsko površino so izkopali 85 cm dolg in 60 cm širok ter 5 cm debel ilovnat tlak na kamniti podlagi, ki je bil od ognja pri žgalnih daritvah ves rdeče ožgan. Svetišče je bilo posvečeno najbrž kakemu keltskemu božanstvu, ki ga strokovnjaki imenujejo »genius loci« (duh kraja).

3. Ta keltska hiša je stala na najvišjem mestu in je bila dvodelna. V pogorišču pri vходу v hišo so našli patinirano rimsko provincialno iglo-zaponko iz bronu. Igla je dolga 7,4 cm in spada po sestavini in obliki v 2. stoletje pr. Kr. Nadalje so tukaj našli rimske novce: cesarja Klavdija, Domicijana, Nerve, Trajana in še nekaj bronastega denarja iz 4. in 5. stoletja — dokaz rimske oblasti na Pošteli. Iz tega pa tudi sledi, da je bila Poštela poseljena še v 5. stoletju, ko je rimska moč in slava že propadala.

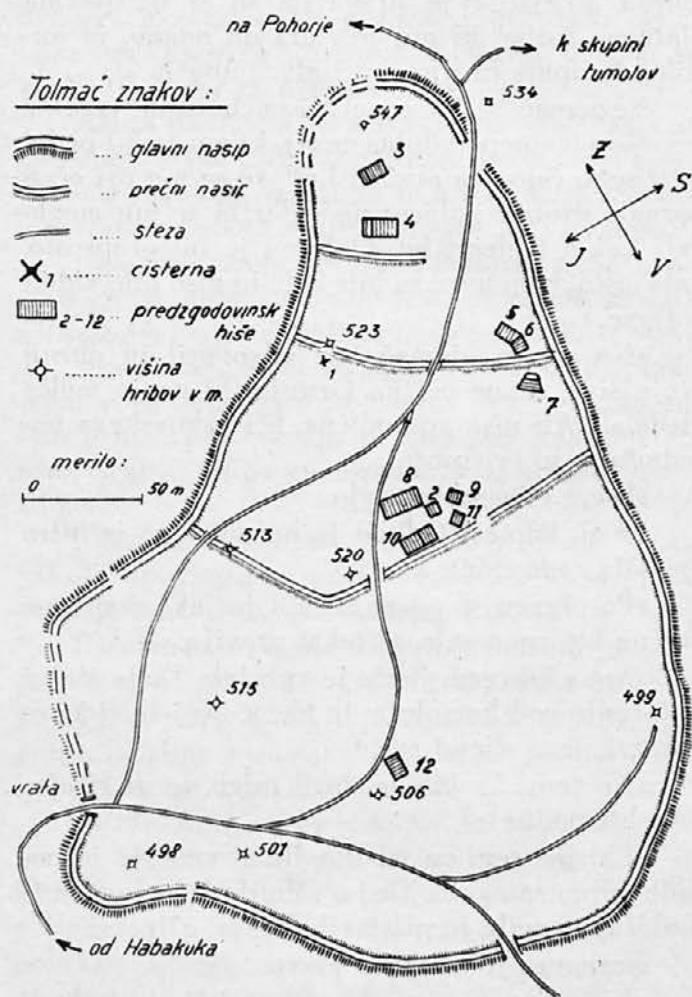
4. Tudi ta hiša je bila dvodelna in 10 m dolga. Na severni strani se je nahajala kovačnica, kjer se je našla pečica z ostanke oglja in železne žindre. Da je bila tukaj kovačnica, sklepajo iz tega, ker so našli prav takšne tlorise v kovačnicah Flavije Solve pri Lipnici in v Emoni.

5. V tem čardaku se je našlo poškodovano kamnito orodje in orožje.

6. Stene tega čardaka ponekod niso pravokotne (so v kotu 100°). V kulturni (obdelani) plasti so našli dve železni sekiri.

7. Ta hiša je imela odprto vežo kakor svetišče. Ognjišče v njej je bilo zgrajeno v okrogli obliki in je bilo 20 cm visoko.

8. To je bila po dosedanjih raziskavanjih največja pošteljska hiša in je služila najbrž poglavarju in svečeniku gradišča. Dolga je bila 16,6 m, široka 8,8 m. Bila je dvodelna in imela vežo in dimnico.

Poštela v predzgodovinski dobi.

Kamnita podlaga se je našla 40 cm pod sedanjo zemeljsko površino. Ognjišče 1,56 m dolgo in 1,2 m široko ter 27 cm visoko je bilo zgrajeno iz sirovih granitnih in gnajsovih plošč. Najdbe: glinasto vreteno, 10 glinastih piramid in snovalnica (tkalski čolniček). To so bili med drugimi sestavni deli keltskih stavev. Razen lanu so bržčas predli in tkali tudi volno. Našli so namreč ostanek železnega česalnika za volno (grebenice). Ta grebenica ima štiri in dvajset 9 cm dolgih zob, vdelenih v železno držalo. Podobne grebenice so našli tudi na langobardskih grobiščih pri Kranju. Nadaljnje najdbe: plast pogorišča kakšnega pohišstva, najbrž klopi; velik mlinski kamen (žrnev) in drobci strtih mlinskih kamenov (žrnovina).

Na severni strani tega čardaka je bilo dvorišče, kjer je stala koliba. Stene te kolibe so tvorili v zem-

ljo zabiti koli in na te pritrjeni vodoravni hlodi z ilovnatim ometom. Kamnite podlage torej tukaj ni bilo. Ta koliba je služila najbrž za jedilno shrambo. Poleg nje so se nahajale štiri jame za odpadke, ob straneh ograjene s kamenjem. V teh jamah so našli črepine razne posode, žrnve, drobce ilovnatih kozličev, srebrn keltski novc (iz 2. stoletja pr. Kr.), ožgane kosti, oglje itd.

9. Ta čardak je bil enodelen. Po odtisih ilovnatoga ometa je bil zgrajen iz tanjših hlodov na 15 cm visoki kamniti podlagi. Hlodi so bili povezani s šibovjem, kar dokazujejo odtisi ometa. Ognjišče je stalo tik ob steni (edini primer!) in je bilo le 10 cm visoko.

10. Ta dvodelni čardak je bil ob nekem navalu na Poštelo po sovražniku uničen in požgan in ga pozneje niso več postavili, ampak so čezenj naredili prečni nasip. Na severni strani veža najbrž ni imela stene, ker se tam ni našlo kamnite podlage. Tudi tukaj je stalo ognjišče blizu stene in kar na tleh na kamniti podlagi. Najdbe: oglje žlahtnega kostanja, čigar les se je dal dobro kalati in so ga pri gradnji čardakov radi uporabljali.

11. Tudi dvodelna hiša z odprto vežo. V 25 cm debeli kulturni plasti in 30 cm pod sedanjo zemeljsko površino so našli lončene črepine, drobec jantarjevega bisera, precej ilovnatoga ometa, oglje različnega lesa in tako dalje.

12. Tukaj sta stali dve hiši. Na razvalinah prve so postavili drugo. Prvotna je imela le eno steno čardaka, druge tri pa so bile spletene iz vitic in ometane z ometom. Po keramični najdbi je prvotna dvodelna stavba pogorela ob priliki kakega sovražnega navala. Nato pa so na ruševinah zgradili nov enodelni čardak. Ognjišče v novi hiši je bilo štirikotno z odbitimi ogli. Nova hiša je bila zgrajena iz hrastovih debel, kar se je spoznalo po ostankih oglja.

Po teh raziskavanjih so bile najstarejše pošteljske hiše št. 5, 10, 12. Na glavnem nasipu kakih 100 m severozahodno od »vrat« so pri kopanju našli kos železne igle-zaponke (iz konca 2. stoletja pr. Kr.). Dolgost igle je 65 cm.

Večina hiš na Pošteli je bila zgrajenih v obliki čardaka. Ometane so bile z grobim ilovnatim ometom, le hiša številka 5 in svetišče sta bili pobarvani s svetlorjavo ilovnato zmesjo.

Tudi pošteljske hiše so kakor halštatske, t. j. dvodelni, proti severu usmerjeni čardaki, povprečno 6 m dolgi in 5 m široki na trdni kamniti podlagi. Vzhodna stena je bila malo poševna in sestavljena iz približno 12 brun ali hlodov, ostale tri stene so stale pravokotno med seboj, zložene iz 8–10 hlodov in po 1,6 m visoke. Hlodi so bili po večini nad 4 m dolgi in 20 cm debeli iz raznega lesa. Vsi so bili obdelani s sekuro. Nikjer se ni našlo sledu žage. Torč je še niso poznali.

Razvoj predzgodovinske hiše na Pošteli.

Značilni tlorisi predzgodovinskih hiš na Pošteli.

Ilovnati kozličiči — znak češčenja božanstva.

Na Pošteli se je našlo mnogo drobcev kozličev iz rjavordeče ilovice v obliki droga in klopi. Prvotno so te uporabljali na ognjišču pri pečenju živalskih trupov na ražnju. Razen teh pa so se našli tudi ostanki ilovnatih ovnov in kozlov, pri katerih se ne pozna sled ognja in vročine. Ti so bili tudi okrašeni z različnimi okraski in niso služili kot orodje na ognjišču.

Kako si naj te razlagamo? Starim narodom je bilo ognjišče sploh — žrtvenik ali oltar. Skrbno so čuvali ogenj, to dobroto božjo, ki so jo tako težko dobili. Tako jim je bilo ognjišče najljubši, a tudi najsvetejši prostor v čardaku. Ognjišče se je sploh smatralo za sedež in bivališče njihovega božanstva. Ni čuda, da so jim bile potrebščine na komnu in hišno orodje nekak simbol ali vidni znak njih vere. To so bili predvsem ilovnati izdelki v obliki droga ali klopi, ki so jih uporabljali na ognjišču. Njihove končine so predstavljale ponavadi ovna ali kozla. V tem pa vidimo tudi kult (češčenje) — živinoreje. Kakor je prvotno iskal pračlovek izraz svojega božanstva v soncu in toploti, prav tako so tudi gradiščani imeli sedež svojega božanstva v ognju — na ognjišču ali komnu. Da so izbrali vprav ovna in kozla (rogovi!), je dokaz, da so gojili predvsem drobnico, in znak praznovanja, ker so rogatim živalim pripisovali nadnaravne moči. (Prim. vruga, ki si ga predstavljamo z rogovi!) Ti ilovnati izdelki so torej bili gradiščanom nekak amulet (svetinja), t. j. odporno sredstvo zoper razne bolezni in vraže.

*

Proti koncu 2. stoletja pr. Kr. so pridrevili v naše kraje Kimbri. Nekako iz današnje Češke so prodirali ob toku Donave na Ogrsko. Ko so prišli Kimbri do izliva Save v Donavo (kjer je dandanes Beograd) in še prej do izliva Drave v donavski veletok, so krenili ob teh rekah navzgor in tako prišli v Norik (v naše kraje). Tukaj so bili Kelti prisiljeni bežati pred Kimbri v gorska zatišja. Znova so napadli prvotne Ilire po gradiščih, kolikor jih še niso zavzeli. Tako tudi Poštelo, ki je bila poprej bolj redko naseljena.

Po zmagi pri Noreji (Neumarkt) l. 113 pr. Kr. so odšli Kimbri proti zapadu v Helvecijo in Galijo (proti sedanji Francoski). Od takrat ni več sledu o njih. Kelti pa so gradišče na Pošteli še bolj utrdili, napravili prečne nasipe in močne ograje iz kolov. Naselbina se je odslej znatno pomnožila.

Kmalu nato so zavladali v naših krajih Rimljani. Nekako 16 let pr. Kr. so podjarmili Norik in istočasno najbrž tudi Poštelo (Pošteljske najdbe: novc cesarja Avgusta, ostanki rimske posode itd.). Kljub temu pa življenje na Pošteli ni izumrlo. Na podlagi raziskovanj se je izsledilo, da je n. pr. hiša št. 3 bila še poseljena do 4. stoletja po Kr.

V tem času pa je začela mogočna rimska država razpadati in divji narodi so se drevili preko naše domovine proti Italiji in Rimu, ki je bil cilj vseh roparskih in plenaželnih plemen. Ti divji narodi, med njimi najbolj Huni, so porušili in oplenili velika in cvetoča rimska mesta pri nas, posebno sta trpela Poetovio (Ptuj) in Claudia Celca (Celje). Prav tako so razdejali gradišča na obronkih Pohorja, ki so od takrat skoraj popolnoma izmrla. Bila je to doba preseljevanja narodov.

Kmalu nato so poselili našo zemljo stari Slovenci, naši davni predniki, ki so začeli trebiti gozdove in obdelovati polja. Poštelo so uporabljali le še kot zatočišče pred napadi Obrov. Kmalu nato pa Poštela ni bila več stalno obljudena. Nastale so vasi ob vznožju Pohorja, kjer so še Rimljani imeli svoja vojaška oporišča, ki pa so bila sedaj seve v razvalinah. Tako so nastale slovenske naselbine v Razvini, Radvini, Kočah, Slivnici in drugod.

Slovenci so bili že takrat dobri poljedelci; zato so si postavili sela blizu polja. Poštela jim je bila preveč oddaljena.

(Dalje prihodnjič.)

N O V E K N J I G E

Knjige Mohorjeve družbe za l. 1932. Redne knjige: Koledar, Slovenske večernice, Irenej Friderik Baraga, Zgodovina slovenskega naroda, Da se poznamo! Izredne knjige: Splošno poljedelstvo, Med nebom in zemljo, Trdi orehi — veseli smehi, Kosmatin, Svete maše. — Govoriti vsako leto znova o velikem kulturnem in narodnem delu, ki ga vrši naša največja in najstarejša književna družba, je odveč in nepotrebno. Nevarnost za tako družbo, ki dela vedno iz istih osnov in načel, podedovanih iz preteklosti, obstoji v tem, da okori in zastari v mehanizem, ki živi le še iz preteklosti, sicer pa stoji ob sodobnosti in ob časovnih vprašanjih. Mohorjeva družba pa je zdaj po desetletjih še vedno mlada in sveža in čvrsto zrasla s sodobnostjo. — Letošnji **Koledar**, ki je dobil tudi novo opremo v obliki pristno slovenske pratike, je prava ljudska čitanka. Iz nje boš bral danes in jutri z enakim haskom. Važnejši članki so poleg urednikovega koledovanja z boljševidnim članki o sodobni splošni krizi, o zablodah v gospodarstvu, o našem slovstvu, o problemu izseljeništvu, o naši Slovenski Krajini in o naši Belokrajini. Poleg teh so še drugi krajši članki. Vsi pa so pisani iz sodobnosti in za sodobnost. Pozna se jim, da ni noben »izpisan in prepisan« od kjerkoli. Vsak je dokaz resnega prizadevanja. — **Bevk** je za Slovenske Večernice napisal povest **Stražni ognji**. Znano je, da jo hlastno in radi beró. Vleče in zanima jih snov. Z umetniškega stališča je vendarle povest dokaj raztrgana in ni med najboljšimi Bevkovimi. Zelo bi bilo priporočati Mohorjevi, da goji dobro, prvovrstno ljudsko povest. Res nam skrbe za lep-slovje številne druge družbe, a za slovensko ljudsko povest more in mora skrbeti Mohorjeva družba. (Kako rada, ko bi jih kdo pisati hotel in znal! Ur.) — Dragocena je knjiga o našem misijonskem škofu **Baragi**. To je gotovo letošnja najlepša, najbolj globoka in najbolj bogata mohorska knjiga. Mohorjeva družba je z njo storila veliko narodno in kulturno delo. Knjiga je kakor živahna, napeto pisana povest o trpljenju in bojih našega ameriškega misijonarja in škofa med Indijanci, ki jim je prinesel luč vere in omike. Bil je mučenik in svetnik, ki je vreden oltarja. Iz te knjige ga bomo spoznali. — Našo zgodovino nam počasi odkriva dr. Mal v **Zgodovini slovenskega naroda**. Letošnji snopič nam govori o abecednem boju štiridesetih let, o strokovnem šolstvu in stolicah za slovenščino ter izčrpno o zdravstvu in gospodarstvu pred l. 1848. Slovenci se le premalo poznamo. Pa imamo zgodovino. V preteklosti so naše korenike. Iz nje rastimo v se-

danjost in bodočnost! — Prav iz potreb našega časa je izšla priročna **Kuharica** z nasveti in kuharskimi zapiski za kmetško, delavsko in preprosto meščansko kuhinjo. Zlasti ker je pisana za manj premožne sloje, bo velike praktične koristi. — Naša največja narodna napaka je že oddavna pijanštvo, ki se ga tudi v sedanjih modernih časih nismo iznebili. Mohorjeva družba letos po knjižici **Da se poznamo!** jasno in odločno kliče na boj proti temu sovražniku našega naroda. Brezobzirno mu odkriva pravi obraz in kaže pot v lepšo bodočnost. — To je bogat knjižni dar šesterih knjig za l. 1932. Ugotavljamo, da so te knjige izmed knjig podobnih drugih družb najbolj obsežne, po vsebini resne in tehtne, po izvirnih slikah dragocene, a po članarini do neverjetnosti poceni. — Od knjig za doplačilo naj v prvi vrsti omenim delo Franca **Tersegla** **Med nebom in zemljo**, kjer nam pisatelj-filozof riše velike duševne preobrate, filozofske in verske revolucije 16. stoletja, ko je nastopil v zgodovini novi vek, oni čas, ki je tako presenetljivo podoben našemu času po svojih miselnih prevratih duhovnih revolucijah in iskanju novega načina življenjske ureditve. V tej knjigi je najti odgovora na marsikatero vprašanje, ki ga terja od nas sodobnost. Ta poljudno-filozofska razprava je notranje silno bogata in živahno in z zanosom pisana. — Za kmetovavce je važna knjiga **Splošno poljedelstvo**, ki uči umnega kmetovanja. — Po nujni potrebi je izšel slovenski misale, **Svete maše**, podajajoč v lepem prevodu svete maše in važnejša bogoslužna dejanja vsega cerkvenega leta. Tu se nam Slovincem prvič odkriva vsa lepota in skrivnost katoliškega bogoslužja, ki nam je bila tako dolgo zakrita. Za prepород verskega življenja je to neobhodno potrebna in nujna knjiga, ki bo rodila lepe sadove. — Prav lepi in topli sta knjižici **Kosmatin**, ilustrirana otroška povestica, ki jo je z ljubko šegavostjo, v prijetni notranjski govorici napisal **Brinar** Josip, ter **Trdi orehi — veseli smehi**, zbirka ugank in smešnic, ki nam bodo vedrile čelo ob pustih urah. — Enajst knjig je izdala letos Mohorjeva družba, šest rednih, pet izrednih. Poudarjati ta veliki čin je odveč. Mohorjeva družba je slovenska in je sodobna, zato ji gre hvala in priznanje. S. V.

Kozak Juš: **Šentpeter**. Roman. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani (»Slovenski pisatelji - sodobniki«). 1931. Str. 423. — Veliki roman, ki je pred leti izhajal v »Ljubljanskem Zvonu«, moremo šteti za glavno Kozakovo delo, za njegov veliki tekst. Kdor je zasledoval razvoj našega slovstva po vojni, je moral izmed Zvonovcev Kozaku priznati najmočnejši epični talent. Vendar »Šentpetra«, dasi je gotovo Kozakovo glavno delo, ne moremo brez pridržka smatrati za popolnoma dovršeno, zrelo umetniško delo. — Pred nekako sto leti se vrši ta roman šentpeterskega grun-tarsko-mesarskega rodu Zamejčevih. Odkrivajo se nam zgodbe o propadanju mogočne, oblastne, strastne rodbine mesarjev Zamejcev, katerih zastopniki so oče Matija, njegovi hčeri Marija in Aza ter brat Luka. Okoli teh se vzporejajo številni liki drugih šentpeterčanov: Godežev Andrej, Rok, župnik, Zeba i. dr. »Nasilneži so... po denarju hlepé, po časteh, po nasladah... Kadar jih gledam pred oltarjem, ko obujajo kes, čutim njih vroče meso, ki utriplje v samih strasteh in jim ne dá pokojno spat!« (str. 81). Tako sodi župnik o teh svojih faranih. Res so Kozakovi

ljudje divjestrastni, meseni in krvavi, atletsko silni in nebrzdani v svojih strasteh, elementarni v svojih čustvih, poznavajoč sovražstvo, ljubezen, poltenost, trpljenje, veselje le v najvišjih merah. Morda je prav tu tista hiba, kakor bi bila pri pisarju, ki bi hotel oblikovati same angele: Tu torej sam demon — tam sam angel; ljudje pa niso ne eno ne drugo — smo pač ljudje. Spričo teh demoničnih sil, ki poljejo v Kozakovih ljudeh, strujenosti zgodb in prenatrpanosti dogajanj, kar vse osvaja bravca, pa mu uidejo napake, ki jih ima delo v oblikovnem pogledu. Pazljivemu očesu se odkrijejo razpoke, ki jih ima roman. Pisatelj je v vzporednih, le rahlo zvezanih tokih upodobil različne usode vsako posebej, ni teh različnih usod, zgodb različnih ljudi ulil v enoten tok. Tako se vzporedno pletó ločeno usode Marije, Aze, Matije, Luke in delo nima enotne, močne hrbtnice. »Šentpeter« je prekipevajoča, prenatrpana, široka epika tako strjenega in zgoščenega izraza, kot ga Slovenci le malo poznamo ali nič. Zato je to delo, dasi ni brezhibno, vendarle veliko. Je pa »Šentpeter« le za zrele ljudi. S. V.

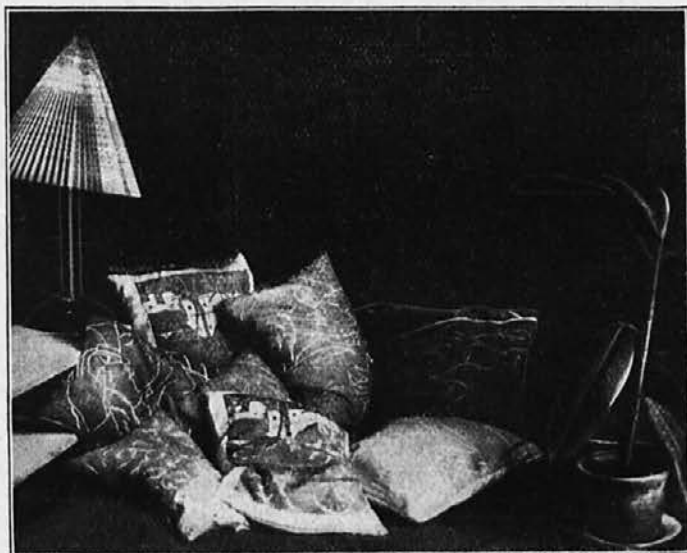
Wallace Lewis: **Ben-hur**, povest iz Kristusovih časov. Prevel Griša Koritnik. Dve knjigi. (Strani 291 + 279). — Sienkiewicz Henrik: **Skozi pustinje in puščavo**, roman iz Mahdijevih časov. Prevedla dr. L. Lenard in I. Vouk. (Str. 334.) — Obe knjigi sta izšli v »Ljudski knjižnici« Jugoslovanske knjigarne. Svetovni deli, vredni svojega slovesa, smo dobili v novem in lepem prevodu. S tem je »Ljudska knjižnica« dokazala svojo pravico do obstoja in naziva. (Dosedaj se namreč s slabimi prevodi ni posebno izkazala.) Dobili smo z Wallaceom in Sienkiewiczem prvovrstno, plemenito umetniško ljudsko knjigo. »Ben-hur« — znan že po deželi v dramatizaciji — je mogočna slika Kristusovih časov: na eni strani rimski sijaj in sila, na drugi strani svetle postave božjega učenika in njegovih učencev, med tema skrajnostima pa plemeniti Ben-hur in njegovi, ki pričakujejo svetnega mesijanskega kraljestva, a končno spoznajo, da je Njegovo kraljestvo kraljestvo duha. Romantične zgodbe, pisane sicer v rahlo zastareli pripovedni tehniki, prepričujejo bravca in mu čarajo pred oči podobe minulih časov. — »Skozi pustinje in puščavo« je zlata knjiga za izobrazenega in za ljudstvo, za otroke in za odrasle. To je čudovita knjiga, tako polna vedrosti, srčne topline, otroške dobrote, plemenitega junaštva, da ji je težko najti vrstnice. Polna je napetih, eksotičnih zgodb, kot je izreden svet Egipta, Sudana in še nepreiskane Afrike, kjer se povest vrši, a poleg tega jo na drugi strani odlikuje taka naravnost in preprostost, kot sta preprostolepa lika obeh junakov, Nelke in Stanka. Toliko srčne dobrote in vedrosti sploh ni najti v knjigah naših dni. Človeku se razjasni duša in oživi mu vera v dobroto in lepoto: »Bodite kakor otroci.« Knjigi bosta našli najširši odziv. Vredni sta ga. S. V.

I. Koštiál: **Slovníški in slovarski brus knjižne slovenščine**. Drugi natisk. 1931. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Str. 88. — Da je ta brus potreben, dokazuje potreba druge izdaje. Ta knjižica ni pravopis, pač pa navaja in popravlja pogreške slovenske pisave, in sicer iz pripovedne proze od l. 1880 do 1925 in pa iz 17 političnih dnevnikov od prevrata do danes. Je zato predragocen pripomoček k izčiščenju slovenskega jezika, ki bi ga moral rabiti pač vsakdo, kdor se kakorkoli ukvarja s slovensko pisavo. A.

Jezikovno rešeto. Uredil dr. Rudolf Kolarič. V Ljubljani, 1931. Založila revija »Slovenski tisk«. — Zelo koristno delo je opravil »Slovenski tisk«, da je razprave zbral in nam jih ponudil v knjižici. Knjižica se začne s »šestimi resnicami« (Sovretovimi). Branje, da se ga človek ne naveliča. Vsako uredništvo bi moralo zahtevati od vseh sotrudnikov, da se naučé najprej teh »šest resnic«, preden bi jim odprlo vrata do tiska. In še nekaj: moder človek je trdil, da bi na vseučilišču moral prav vsak visokošolec biti izprašan tudi iz slovenščine. Razen šesterih resnic so v drobni knjižici še štiri poglavja, ki obravnavajo najbolj ukoreninjene pravopisne in slovnične grehe, ki se pasejo kot zajedavci po našem tisku. Nič ne bomo preiskavali, česa še pogrešamo v tej drobni knjigi. Pravimo samo: če se le količkaj ukvarjaš s peresom, preberi, ne, prebiraj in prebiraj to delce!

Jubilejni zbornik Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov ob petinsedemdesetletnici. 1930. Ljubljana. Uredil Alojzij Stroj. Tiskala Jugoslovanska tiskarna. — To je po zunanji opremi silno odlična knjiga, po vsebini pa za nas Slovence nenavadno poučna. Zdi se mi čudoviti dokaz, da smo Slovenci po vsej svoji izobrazbi, po razvoju in bistvu tako demokratični, tako ljudski in tako daleč od vsake imenitosti po stanu in meščanstvu kakor noben drug narod. Če to knjigo Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov ob njegovi petinsedemdesetletnici samo prelistaš, se ti razodene zgornja trditev kakor na dlani. Škofje, poslanci, ministri, najboljši dramatični umetniki, veleobrtniki, mojstri, rokodelčiči in delavci — vsi ti so ena sama skromna družina. To je zame največje potrdilo, ki ga podaja ta zbornik. Nabavi si ga in boš videl, da je res. R. C.

Scott Gabriel: **Mala trojka**. Prevel Ivan Vouk. Z risbami opremil M. Bambič. Zbirka mladinskih spisov. Jugoslovanska knjigarna, 1931. Str. 173. — Slovensko mladinsko slovstvo še spi ali pa je dete, ki se je mrtvo rodilo. Tuja delca, ki jih dobivamo v prevodih, pa so prav dobre in lepe knjige. Tudi »Trojka« je prav dobra: nič pridnih Janezkov, nič solzavosti, nič pomanjševalnic, nič »pocukranega«. Vse je pristno in naravno. Deček in odrasli je bosta vesela. S. V.

Miha Maleš: Svilnate poslikane blazine.

Olaf Globočnik: Portret Mihe Maleša. (Praga 1927.)

SLIKAR MIHA MALEŠ

V pokolenju slovenskih upodablajočih umetnikov, ki je doraščalo med vojno in nastopilo pred pičlim desetletjem, zavzema vidno, prav svojevrstno mesto slikar in grafik Miha Maleš. Mohorjanom in prijateljem Mladike to ime ni neznano. Saj je mladi risar izvršil pred leti lepo število lesorezov-portretov za Avg. Pirjevčeve »Slovenske može«. Tudi sicer je naš list ob raznih prilikah objavil veliko število njegovih del, bodisi grafičnih, bodisi slikarskih.

Maleš se je rodil leta 1905 na Jeranovem pri Kamniku. Obiskoval je srednjo šolo, nato pa je odšel na umetnostno akademijo v Zagreb, kjer je bil učenec profesorjev Krizmana, Kljakovića in Valdeca. Na dunajski akademiji je nekaj časa studiral pri profesorju Fröhlichu, končal pa je studije v Pragi, kjer je obiskoval akademijo tri leta. Bil je učenec pokojnega Brömseja in prof. Thieleja.

Sprva se je Maleš izražal skoraj samo v grafiki. Sredi nemira let po vojni, ko so vse vrednote tudi v likovni umetnosti izgubile svojo dotedanjo veljavo, dolgo časa ni našel pravega izraza. Modne pretiranosti in hlastanje za zunanji efekti ga je dovedlo čisto do nepotrebnega pačenja naravnih oblik. Vendar je le prekmalu zmagala njegova zdrava narava: pričel je graditi, morda nezavedno, na svojem globoko v preprosti ljudski umetnosti domačega kraja zasidranem temelju. Močno doživljanje in prav tako silovito, čisto nebrzdano iskreno izživljanje je zmagalo nad slogovnim pretiranjem in težnjo po modernosti.

Malešev osnovni značaj je mehka, preprosta, skoraj žensko lahkotna čustvenost, ki je topla, res prepričevalna. Kadar ustvarja neposredno iz sebe, se kaže v njegovih likih neka sodobno pojmovana, pa vendar čisto osebna odličnost, ki dokazuje, da ima Maleš

tenek čut za dekorativne vrednote obrisov in linij. Prav tako nežna je njegova precéj dekorativno usmerjena občutljivost za barvo.

Snovno je Malešev umetnostni krog zelo širok: skoraj je ni oblike sodobnega življenja, da bi ga ne zanimala. Vendar je glavna os njegovega ustvarjanja ljubzenska lirika. Sam je nekoč napisal, da ga je njegov častitljivi profesor »krstil za zaljubljenega slikarja«. Tudi je napisal tale zanimivi stavek, ki odkriva pravo bistvo njegovega ustvarjanja: »Moje oko se ne peha za tem, da bi iskalo v metežu barv, v svetlih in temnih lisah zanimivosti in interesantnosti — temveč skuša podati ono stran življenja, v katerem danes živimo. Tudi mi ni, da bi hlapčeval narodi, niti za njeno nasiljevanje, neskončno pa sem vesel, kadar se mi posreči, da mi poganja oblika povsem iz notranjosti, se vdaja v linijo in formo, tako, kakor že hoče moje kmečko sentimentalno srce sredi hrupnega vrveža velikega mesta.«

Tako res ustvarja Maleš. Časih je celo prevéč sentimentalen, časih tudi obliki in lepoti linije žrtvuje nastrojenje ali čustvo, često je lahкотen, zmerom pa pravi in nepotvorjeni odraz bežne, v sebi globoko razrvane današnjosti, polne nasprotij in negotovosti.

Maleš je mnogostranski tvoren duh. Grafik je, ki je ustvaril vrsto litografij, lesorezov in radirank, ki sodijo med prva dela te vrste pri nas. Je pa tudi plodovit ilustrator, ki je opremil več knjig in sodeloval pri mnogih časopisih. Sam je izdal lepo opremljen izbor svojih risb »Rdeče lučke«, o katerih je naš list leta 1929 poročal. Prav nedavno je pa opremil z lesorezi knjigo Selme Lagerlöfove »Zgodbe blaznega Gunnarja«.

Toda to Malešu še ni bilo dovolj. Ukvarjal se je z dekorativno umetnostjo in odprl v Ljubljani celó lastno umetniško delavnico za umetno obrt in salon za prodajo slik in kiparskih del. Izvršil je več načrtov za vezenine in slikal na svilo. Da bi se izpopolnil v cerkveni umetnosti, katero je pričel gojiti v zadnjem času, je prepotoval lani Nemčijo in studiral staro in sodobno cerkveno umetnost.

Za Marijino cerkev v Cirkveni na Hrvaškem, kjer je prevzel obnovitvena dela, je izdelal doslej Maleš načrte za dvanajst živo pisanih cerkvenih oken, osnutke fresk, v delu pa je velika oltarna slika. Osnutka dveh oken objavljamo. Okna bodo po sedem metrov visoka in jih bo dvanajst. Na vseh je slikar naslikal najbolj znane hrvatske božjepotne Madone. Delane so vse te slike sicer v sodobnem duhu, vendar pa zvesto po izvornih podobah ali kipih. Za okrasje je uporabil Maleš pestro ljudsko ornamentiko z vezenim dotičnega kraja, odkoder je lik Madone. Okna so izdelana po vseh pravilih, katera predpisuje svojstveni značaj slikanih oken. In so res živo, pa okusno in izbrano pisana. Naj bi se naši cerkveni predstojniki in ključarji spomnili, da imamo tudi doma ljudi, ki znajo umetnostno zadovoljivo izvršiti taka dela.

K našim drugim reprodukcijam Maleševih del skoraj ni treba tolmača, saj prave vsebine nimajo. Vse je le občutje in nastrojenje, ki ga slika ali grafika izžareva.

Maleš je še mlad in velik kos poti do popolnosti je še pred njim. Prav nič ne dvomim, da jo doseže. Odvrigel bo tuja modna gesla in postal sam svoj, čisto slovenski, iz naše grude zrasli umetnik. K. Dobida.

MILNIKI DRUŽINA

G O S P O D A R I C A

Vsa gospodinjska izobrazba, vse znanje in vsa spretnost nič ne pomaga, če žena-gospodinja ni gospodarska. Mora biti računarica z denarjem in s časom, s časom časih še bolj kot z denarjem. Slabo gospodarjenje gospodinje mora zrušiti blagostanje doma, pa tudi zadovoljstvo in srečo. Denarno vprašanje res ni najvišje, a zato kar nič manj važno.

Neki vele mestni odvetnik je mnenja, da je ločitvam zakonov v devetdesetih izmed sto slučajev vzrok denarno vprašanje. Žal, so žene, ki napravljajo vtis, kakor da sodijo, da denar ni nobena zadeva ali da ga mož naravnost koplje. Taka žena se ne more sprijazniti z dejstvom, da je denar važna zadeva v skupnem družinskem življenju, da ga mora vestno uporabljati in biti vsak hip pripravljena, da dá točen odgovor za vsak izdatek. Žene, ki niso vajene razpolagati z denarjem in ga lahkomi selno razmetavajo, kakor hitro ga dobé v roke, so prava nesreča za moža in družino. Spominjam se mladega zakonskega para. Mož je od svoje skromne plače določil takoj prvi mesec po poroki 1500 Din za gospodinjstvo, le majhen znesek je obdržal zase. Bil je še ves prevzet prve ljubezni in ponosen in ves srečen se je bahal okrog, kako dobro je preskrbel za svojo mlado ženko in dom. Toda kaj se mu je zgodilo? Že sredi meseca je prišla žena z novico, da nima več denarja. Začudeno jo je gledal, ona pa mu je nedolžno povedala, da je izdala ves denar za nov kožuh, ki ga je bila videla v izložbenem oknu in jo je tako mikal, da ga je morala kupiti in se še zadolžiti.

Neki psiholog je ugotovil, da izrabljamo več moči z izdajanjem denarja kot pa z njegovim pridobivanjem. Pravilna poraba denarja je ena glavnih nalog v modernem gospodinjstvu, če naj bo isto uspešno.

Umna in varčna, gospodarska gospodinja si bo ob začetku vsakega leta naredila točen proračun vseh predvidljivih dohodkov in izdatkov v bodočem letu. Točno bo vodila knjigovodstvo svojega doma in bo do zadnjih 50 par točno napisala dnevno vse dohodke in izdatke. Tako bo imela jasen pregled vsega denarja, ki ga je porabila družina, in iz tega pregleda se bo naučila, kje lahko kaj prihrani, kje je denar izdan po nepotrebnem in kje je preveč skoparila z njim.

Svetovna vojna je odgovorna za marsikaj. Sem spada gotovo tudi sprememba v stališču žene. Med vojno je marsikatera žena prvič v življenju odkrila, da tudi ona sama lahko kaj zasluži, in res je služilo v vseh poklicih mnogo zmognih in energičnih žen, ki svojega opravka tudi po vojni niso opustile. One rajši porabljajo svojo moč za pridobivanje denarja, kot pa bi se živile z družino vred samo z moževim zaslužkom. Tako so se ponekod res družinski dohodki izdatno zvišali. Ta dobiček se pa zdi, da ne more imeti stalne vrednosti; zakaj trajno ne more nobena žena

dobro izvrševati dveh ali treh poklicev hkrati, sčasoma obnemore ali kot žena, ali kot mati, ali pa kot uslužbenka in nastavljenka. Moči so pač omejene.

V splošnem pa velja, da so življenske potrebščine postale po vojni vsaj za petdeset odstotkov dražje, kot so bile v predvojni dobi. Narasle so res tudi plače, vendar pa ne v toliki izmeri kot stroški. Poleg tega so prišle v naše domače življenje čisto nove, pred vojno neznane stvari in ob njih so izdatki neverjetno narasli. Avtomobil, radio, kino in drugi luksuzni predmeti postajajo čedalje bolj nekaka življenska potrebščina in v bližnji ali daljni bodočnosti si doma brez teh stvari že skoraj ne moremo predstavljati.

Ob vsem tem pa je nastala tudi velika sprememba v vsem življenju družine: v vzgoji otrok, v prehrani, v obleki. Žena teh zahtev ne more nasilno zatreti in jih tudi ne sme; ob vsem tem pa ji vzdrževalni stroški družine rastejo čez glavo. Z razvojem in s stroji rastejo potrebe, s potrebami pa stroški. Čim več bo iznajdb, tem večji bo troškovnik družine: za nabavo gospodinjskih strojev, za nabavo vozil, za telefon, radio itd. Tako so že gospodarske skrbi, ki jih povzroča sedanost gospodinji, velike.

Gospodinje mora biti nujno skrb tudi za bodočnost. Nikoli ne sme izgubiti iz vidika onega prevažnega vprašanja: Koliko moram prihraniti, da bomo ob skromnih dohodkih lahko izučili in izsolali otroke? Koliko moram prihraniti za težke čase, za dneve bolezni, za dneve brezposelnosti. Ali z drugimi besedami, kolik mesečni ali letni prispevek naj plačujem v zavarovalnico? Saj si danes že skoraj ne moremo več misliti mirnega družinskega življenja brez zavarovalne police v varnem predalu, ki članom družine odganja iz glave težke skrbi za bodočnost.

Umna gospodinja bo sestavljala svoj proračun v začetku leta z vseh teh vidikov. Tak proračun seveda ne bo lahko delo, če si bo pri sestavi vzela za smernico to, da ob čim denarno možni večji udobnosti še skrbi za prihodnost; da ne skopari in vendar ne razsipa; da dá vsakemu članu družine, kolikor in kar mu treba za življenje, po možnosti brezskrbno in lepo, in da vendar nikogar ne razvaja in ne šari preko svojih moči. To so postavke, ob katerih sivé lasje marsikateri ženi današnjih dni in ob katerih se tudi našim bodočim materam in gospodinjam ne bo bolje godilo.

Dobro urejen proračun naj bi se sestavljal v tem razmerju: 1. Za izobrazbo gospodinje in drugih družinskih članov 15 % dohodkov; 2. za zavarovanje, odplačila dolga, bolezen itd. 25 %; 3. hrana 25 %; 4. vzdrževanje doma, kurjava, luč, postrežba (posli) itd. 10 %; 5. obleka 15 %; 6. zabava, osebni izdatki 12 % dohodkov.

Nič manj kakor denar je za gospodinjstvo važen čas. Moj Bog, koliko ga nekatere naše gospodinje po nepotrebnem zapravijo! Morda nevede, morda, ker se ne zavedajo njegove prave vrednosti. Koliko nepotrebnih stopinj in potov napravljajo vsak dan! Mnogostranost gospodinjstva kaj lahko zapelje ženo k delu brez reda, brez načrta. Povsod in nikjer je na delu prezaposlena gospodinja, nikoli ne miruje, nikoli se ne utruje in vendar vpije iz vsakega kota nanjo delo, ki bi ga morala opraviti.

Kot povsod, mora tudi v kuhinji, ženini delavnici, vladati red. Gospodinja si mora napraviti svoj urnik, ki ji bo točno odmerjal čas in določal delo in ji bo

vendarle še dovoljeval vsakovrstne spremembe, ki jih vsako gospodinjstvo neizbežno prinaša s seboj.

Vsaka gospodinja mora točno poznati vse potrebščine družinskih članov, da bo lahko mislila na sredstva, kako bi jih primerno in pravočasno zadovoljila; tako bo tudi vedela, kako naj razdeli delo sebi in drugim. Tako si bo lahko prihranila marsikatero urico od svojega dela, ki jo bo lahko lepše in koristneje posvetila svojemu možu in svojim otrokom, njihovem veselju, njih notranjemu življenju: morda tudi samo skupnemu družinskemu razgovoru, ki pa bo zblížal posamezne člane družine med seboj v neločljivo celoto in jih navezal na dom.

K A K O L I K A J M O

Niso si morda vse gospodinjice še popolnoma na jasnem, zakaj tkanine prav za prav likamo, ko vendar dá to v gospodinjstvu toliko opravka. Ne vedó tudi, je li vseeno ali ne, če perilo samo valjamo, namesto da bi ga likali. Vsaka pač ve, da se z likanjem perilo lepo osuši, da se prijetneje nosi in je tudi lepše videti (n. pr. namizno perilo). Gospodinjice, ki jim zelo primanjkuje časa, nekaterih vrst perila sploh ne likajo, ampak ga samo povaljajo ali pa še to ne. Tako postopanje pa je škodljivo ne le za perilo samo, temveč tudi v higienskem pogledu.

Da se prepričamo, ali je likanje res potrebno, pogledjmo, kako učinkuje na perilo, oziroma na tkanine sploh.

Z likanjem se vlakna tkanine poravnajo in pogladijo; tkanina se čisto posuši ter se sveti. Zato je likano perilo tudi manj sprejemljivo za nesnago in se torej manj umaže. Pri likanju pa se uničijo tudi glivice, perilo se razkuži, kar je posebno važno za tiste vrste tkanin, ki jih pri pranju ne kuhamo (n. pr. za svilo).

Kako pa učinkuje valjanje v primeri z likanjem? Vlakna tkanin se sicer tudi z valjanjem poravnajo, toda le malo — veliko manj kakor pa pri likanju; tudi se tkanina ne pogladi in ne razkuži.

Če pogledamo pod povečalnim steklom kos bombažaste tkanine, ki je polikana, in kos nepolikane, tedaj opazimo med obema veliko razliko. Ta nam pojasnjuje, zakaj se likano blago čuti gladko in hladno (životno perilo), valjano pa ne, ali vsaj veliko manj. Z mikroskopom lahko določimo, kaj je vzrok, da je likano blago tako gladko in da povzroča občutek prave snažnosti.

Če pogledamo pod mikroskopom platneno rjuho, ki smo jo samo povaljali, tedaj razločno vidimo, da so njena vlakna hrpava in se nam vidijo okrogla. Zato ta rjuha veliko laže in prej pobere prah in nesnago kakor pa likana. Pri likani rjuhi pa vidimo, da so njena vlakna (v primeri z nepolikano) gladka, ploščata ter pritisnjena drugo k drugemu. Tako platneno blago se torej občuti kot gladko in hladno in se lepo sveti.

Občutljivost tkanin za toploto.

Opisane razlike med valjano in likano tkanino nam dokazujejo vpliv toplote na tkanine. Kakor je določena višina toplote tkanini potrebna in koristna, tako pa ji škoduje previsoka temperatura. Zažgano

perilo ni nikakršna redkost, posebno ne iz bolj občutljivih tkanin, kakor sta volna in svila.

Nehote se vprašamo, kako pa naj prepričimo, da se nam tkanina ne zasmodi? Najprej je treba poznati občutljivost posameznih vrst tkanin za visoko temperaturo, kar nam pokaže tale razvidnica za toplotno občutljivost tkanin (ameriški poskus).

Blago sežge likalnik, ako je razbeljen do navedenih stopinj C in pritisk na blago traja 1, 2, 3 sekunde.

	1 sekundi	2 sekundo	3 sekunde
Bombaževa tkanina	267 °	251 °	228 °
tkanina iz umetne svile . .	240 °	—	190 °
platno	251 °	215 °	206 °
prava svila	251 °	215 °	206 °
volna	205 °	190 °	176 °

Iz te razpredelnice torej razvidimo: Najmanj občutljiv je bombaž, temu sledé tkanine iz umetne svile, nato platno, prava svila, končno volna, ki je najobčutljivejša. Razvidno je dalje tudi, da se umetna svila, ki pri visoki, le kratek čas trajajoči temperaturi ni zelo občutljiva, pa se pri vročini, ki traja dlje časa, prej zasmodi kakor pa prava svila. To nas uči, da se je treba pri likanju umetne svile hitreje obračati. Nekatero umetne svile, kakor n. pr. acetanova svila se s hudo vročino ne zasmodé, temveč naravnost stopé.

Take poskuse napravimo tudi lahko sami in prepričali nas bodo o resničnosti navedenih dejstev. Mikroskop pa nam tudi pokaže, kako prevelika vročina vlakna pokvari in jih naredi lomljiva in krhka, še preden to opazimo, t. j. še preden se barva tkanine spremeni (porumeni ali porjavi).

Likalnik.

Praktična gospodinja bi pa sedaj rada vedela, kako naj doseže in ohrani pri likanju pravo temperaturo. Natančno je to pri uporabi običajnih likalnikov, ki so greti z razbeljenim železom ali pa z ogljem, težko, sploh nemogoče doseči. Nekoliko boljši glede tega je plinski likalnik, a tudi tu je treba že precej vaje, pa tudi izkušnje! Res zanesljivo in zlahka dosežemo pravo toploto za likanje vseh vrst blaga le z električnim, avtomatičnim likalnikom, ki ga lahko reguliramo. Z njim dobimo vsako zaželeno temperaturo, ki se potem z avtomatičnim uravnavanjem obdrži, dokler je potreba. Tak likalnik sproti naravnomo na tisto toplino, kakršno zahteva blago, ki ga likamo. Segreje se hitro in je tudi sposoben za najtežje likanje v gospodinjstvu. Naravnomo ga z majhnim vzvodom, ki je pod držajem. Imamo lahko stalno od 180° do 240° C toplote. Z njim si prihranimo dosti dela, časa in tudi kuriva. Seveda je precej dražji kakor pa navadni električni likalnik, vendar se to doplačilo na vsak način izplača. Ta električni likalnik ima na koncu tudi pripravo za odstavljanje, da ga ni treba prenašati sem in tja in postavljati na podstavke. (Priprava pa se dá z likalnika tudi sneti.) Če ga po neprevidnosti pustimo dlje časa stati na tkanini na likalni deski, tedaj podlaga ne more pregoreti in tako ni nikoli nevarnosti, da bi se kaj užgalo.

Za nakup električnega likalnika v splošnem pa velja tole: Najprej je treba določiti električno na-

petost, ki je izražena v voltih in določa točno vse električne priprave. Za normalno uporabo je potreba, da napetost napeljave odgovarja napetosti aparata. Napetost priprave je lahko spoznati na kovinasti tablici, ki je navadno označena: Voltov 220, ali: V. 220.

Električni likalnik je skoraj najmanj občutljiv izmed vseh gospodinjskih električnih aparatov in ne zahteva kdovekakšne previdnosti. Za segrevanje je treba 3—5 minut, kakršna je pač vrsta, velikost in pa teža likalnika. Ali je dovolj gorak, se ne prepričamo s tem, da ga približamo obrazu, kakor je stara navada. Če ga poskušamo na omenjeni način, tedaj prav lahko zažgemo perilo. Bolje je, če ga poskusimo na posebni, za to pripravljeni krpici, če pljunemo nanj, ali pa če ga denemo na časopisni papir ter ga semtertja dvignemo, da vidimo, ali se papir kaj smodi. Vsega tega pa pri najnovejšem likalniku ni treba.

Za električni likalnik se tudi dobi namesto nerodne vrvice poseben napenjaavec, ki drži vrvico od perila proč, kar nam likanje znatno olajša. Ta priprava se končuje v drugo, s katero hitro in mimogrede prekinemo ali sklenemo tok, ne da bi nam bilo treba šele vstajati, ako likamo sedé, ter tako tratiti čas in tok; pa tudi pogostnih popravil pri takem likalniku ni.

Kjer pa je v navadi likanje s plinskim likalnikom, tam bi bil priporočljiv likalnik »Prometeus«, ki ga je mogoče direktno priključiti na plinsko napeljavo. Cev je speljana tudi lahko od stropa navzdol, naravnost na likalno mizo, ter jo s posebno spiralasto cevjo tudi po potrebi podaljšamo. Likalnik je narejen tako, da se toplota plinskega plamena izrabi kar najbolj in da omogoča popolno izgorevanje plina brez vsakega neprijetnega duha. Posebna prednost tega likalnika na plin pa je, da lahko porabo plina reguliramo od »normalne« na »majhno«. V eni uri pogori 80—125 l plina, kar znaša komaj kakih 50 par. Likalnik je dobiti v raznih velikostih, za večje gospodinjske obrate tudi težki krojaški likalnik. S tem plinskim likalnikom s ponikljano kovinasto cevjo lahko likamo brez prekinjanja (to pri starejših modelih ni bilo mogoče), kar je za hitro in uspešno delo velike važnosti. En sam pritisk na ročaj obrne vročo likalnikovo ploščo navzdol, shlajeno pa navzgor.

Vsak likalnik naj bo zadosti težak, sicer moramo pritiskati sami, namesto da bi pritiskal likalnik. Likalniki, ki tehtajo 2,5 kg do 3 kg, so najboljši za gospodinjstvo.

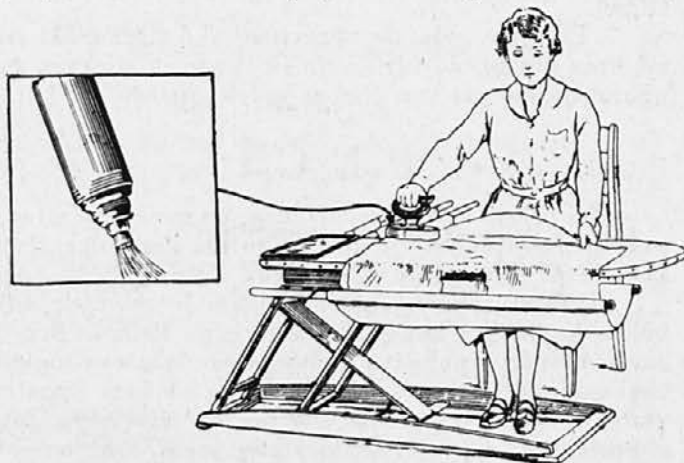
Zdaj pa še nekaj

o likanju kot gospodinjskem delu.

Da se vrši pripravljanje za likanje (vlaženje perila) kakor tudi likanje sedé, je samo po sebi umevno.

Perilo vlačimo s posebno pripravo, ki si jo ali kupimo (slika!), ali pa si jo lahko naredimo tudi sami iz stare termo-steklenice, ki je za svoj namen morda že nerabna. Zamašek prebodemo večkrat z žarečo iglo, da je preluknjan — in priprava je gotova. Vlačimo pa lahko tudi z metlico, s katero perilo škropimo, ali pa vzamemo za to škropilnico (za cvetlice) z razpršilnikom. Vlaženje perila z roko pa je neenakomerno in počasno. Šele ko je vse perilo navlaženo,

ga zložimo, kakor je treba (prihranek dela!), in začnemo z likanjem. Prav to delo, ki je sicer (ako ga vršimo stojé, kar je napačno) zelo utrudljivo, delamo lepo, udobno in hitro sedé. Seveda morata biti miza ali deska za likanje v višini, primerni za sedenje. Najboljše je stojalo z likalno desko, ki ji višino lahko naravnamo. Lahko si pa damo narediti nizko desko, da moremo likati vedno sedé, brez posebnega pripravljanja in naravnavanja. Ako torej likamo sedé,

Likanje (sedé) na dvigljivi deski. Pred desko je priprava, kamor se ujema veliki kosi perila, da ne pade na tla. — Na levi: priprava za ovlaženje perila.

vzdržimo na ta način večurno likanje brez najmanjšega truda in vstanemo le, kadar je potreba na kakem mestu res močno pritisniti. Da pa po nepotrebem ne vstajamo, imejmo pripravljeno perilo tik deske ali mize, da je čim bolj pri roki. Za odlaganje polikanih kosov perila si pa naredimo preprosto stojalo iz enega ali dveh starih, a snažnih držajev od metel, ki jih položimo na dva stola. Vsak polikan kos primemo z levico, ga obesimo čez drog, z desnico pa vzamemo že prihodnjega. Zlikano perilo pa zlagamo šele tedaj, ko je že vse gotovo. S tem si prihranimo nepotrebno prekinjanje in menjavanje dela (kar zamuja), kretnje, čas in kurivo za likalnik, posebno še, če likamo z električnim. Marsikatera gospodinja, ki misli, da je likanje z električnim likalnikom predrago, bi spremenila svoje mnenje, ako bi znala z njim štedljivo ravnati (n. pr.: zlaganje perila šele po končanem likanju). Koliko toplote zavržemo, če zlagamo sproti!

Tu nam tudi dobro služi stojalo z več drogovi (posamezen drog za posamezno vrsto), da perilo sproti sortiramo, ko ga obešamo. Tako odpade običajno poznejše sortiranje perila.

Likati je treba enakomerno in brez odmorov, da ne vlečemo pogostokrat zastoj od enega konca do drugega. Če likalnik nima sam priprave za odstavljanje, tedaj imejmo na mizi dva podstavka, vsakega na enem koncu, da lahko odložimo likalnik na desni ali levi, kjer pač slučajno nehamo. Na ta način odpade prenašanje likalnika od enega konca mize do drugega, kar tem bolj utruja, čim težji je likalnik. Kadar smo primorani prekiniti likanje za nekaj časa (če se le dá, pa naj to odpade), tedaj vedno prekinemo tudi tok, za kar nam dobro služi prej omenjena priprava. Pet minut, preden nehamo z likanjem, že tok prekinimo, kajti likalnik ostane vroč še toliko časa, da lahko zlikamo do konca.

Če združimo vse povedano, tedaj velja za likanje tole:

1. Likanje je vedno boljše kakor samo valjanje. Posebno potrebno pa je iz higienskih razlogov pri bolniškem in otroškem perilu, ker se s tem razkuži, postane hladnejše in gladkejša ter laže vsrkava vlago.

2. Vsaka tkanina zahteva pri likanju svojo posebno, njej primerno temperaturo. Posebno treba paziti na nežne, občutljive tkanine (na volno, na crepe de chine).

3. Likajmo sedé, da opravimo takó sicer težki posel brez posebnega utrujanja in škode za zdravje, ter uporabljajmo pri tem čim najboljše aparate! S. H.

P E Č I

»Pri nas je šest mesecev zima, tri mesece pa mraz,« pravijo Borovci. Saj je res, da so pri nas dolge zime. Zato je za stanovanje silno važna dobra peč.

Kljub vsem novejšim iznajdbam je vendarle najboljša kurjava v lončenih pečeh. Lepa lončena peč je zaeno tudi lepo pohištvo. Lončena peč izžareva toploto enakomerno; ako se kuri znotraj, je obenem izvrsten zračnik. Ogenj, ki prasketa v peči, je življenje. Zato si postavi v sobo, kjer delaš, stalno bivaš, lončeno peč. Skušnja tako uči, veččaki tudi to trdijo.

Za sobe, ki se rabijo le tuintam in za kratko časa in katere je treba hitro zgreti, pa so bolj pripravne drugačne peči: kovinske, znotraj obložene. Vseh vrst so. Taka peč močno (celó neprijetno) izžareva toploto, dokler gori, ko ugasne, se hitro shladi. Vendarle prijetne lepote in toplote lončene peči nikdar ne doseže.

Seveda so tudi plinske in električne peči. Najbolj snažno, prijetno, pripravno bi bilo greti vse prostore z električnimi pečmi. Toda doslej je tako ogrevanje še povsod predrago. Tudi v državah, kjer imajo električnih naprav v izobilju, splošno stroškov za tako ogrevanje ne zmorejo. — Nekaj cenejše so plinske peči, pa vendar še predrage za splošno uporabo.

Sedaj že čezdalje bolj uvajajo osrednjo — centralno kurjavo in gretje prostorov v stanovanju po gorki vodi. Ta način ogrevanja je za obrate, tovarne, pisarne, šole itd. zelo pripraven in še najbolj poceni. Zadošča ena sama peč s kotlom, kuri en sam, po vseh prostorih pa si gorkoto lahko poljubno uravnava. Prahu ni, prenašanja kuriva ni, kar je za večje poslopje in za mnogo peči velikansko delo. Zrak pa je redno zelo suh, neprijeten in tudi vsako prezračevanje skozi peč kot pri lončenih je izključeno. Tako osrednjo kurjavo imajo pa tudi že zasebne hiše, celó posamezna stanovanja v isti hiši — vsako zase. Ponekod izrabljajo gorkoto štedilnika tudi za segrevanje vode, ki kroži potem po ceveh in ogreva stanovanje. Vse kaže, da se bo tak način kurjave udomačil. Vendar pa je svetovati vsakomur, ki si omisli tako kurjavo, da si postavi poleg železnih ogrevačev vsaj v eni sobi še lončeno peč. Ta je potrebna za vse primere. Saj se utegne zgoditi, da se pokvari vodovod, počijo cevi, ali da je treba kuriti že v rani jeseni sobo za bolnika, ko še nikakor ni čas, da bi kuril za vse druge prostore osrednjo peč. Opozarjamo, da je treba pri vpejljavi centralne kurjave dobrega strokovnjaka.

Če torej zidaš, dobro preudari, kako si boš kuril, kakšne peči boš izbral in kam jih boš postavil.

K D O R I M A V R T

Vse naše rastlinje pozimi počiva. Ne sme pa počivati vrtnar. V sadovnjak ga kliče drevje, ki morebiti že več let ni videlo svojega gospodarja razen v jeseni. Tu in tam je suha ali nalomljena veja. Ta in ona krošnja je pregosta. Na tehle starejših jablanah je polno mahu in lišajev. Mrtva skorja se lušči in visi od vej in debla. Na najskrajnejših koncih vej vidimo čudne smotke in mehove. Ko si od blizu ogledamo te stvore, vidimo, da so to varna zavetišča gosenic. V razpokah in kotanjah po vejah in deblu ima udobno prezimovališče zalega najrazličnejših zajedavcev, katerih vsak je po svoje škodljiv in celó nevaren sadnemu drevju in njega plodovom. Z vztrajnim uporabljanjem žagice, strgulje in jeklene ščetke se bomo znebili teh nadlog in si zagotovili obilen in lep pridelek. Kdor namerava spomladi drevje požlahtnjevati, naj reže sedaj cepiče. Za nove nasade je preskrbeti drevje, dokler je še kaj izbire. — Na zelenjadnem in cvetličnem vrtu je pozimi bolj pusto nego v sadovnjaku. Vsekakor pa vnet vrtnar tudi tu najde delo. Urediti treba kompost, preskrbeti gnoj, popraviti orodje in okna za tople grede, pregledati zalogo vrtnih semen in jo preizkusiti v kalivosti, naročiti semena, kar jih manjka, izdelati načrt za obdelovanje v prihodnji letni dobi in prebirati vrtnarske spise.

K U H A R I C A

Kašnata juha s suhimi gobami.

Prevri pest posušenih gob, ki si jih poprej namakala uro v mrzli vodi. Nato jih odcedi in seseklaj, jih stresi v prežganje, ki si ga pripravila iz velike žlice masti in moke in dala vanj za pol žlice čebule in zelenega petršilja. Praži gobe v tem prežganju nekaj minut. Posebej kuhaj v $1\frac{1}{2}$ l vode $\frac{1}{10}$ l v vroči vodi oprane kaše. Ko je skoraj kuhana, ji prideni gobe, ščep popra in kuhaj vse skupaj še nekaj minut. Ako hočeš juho gostejšo, skuhaj več kaše.

Kašnata juha s slanino.

Kuhaj v $1\frac{1}{2}$ l vroče vode $\frac{1}{8}$ l z vročo vodo oprane kaše. Razgrej v kozi pol žlice masti, prideni žlico sesekljane prekajene slanine, v kateri zarumeni žlico drobno zrezane čebule, prideni žlico moke, premešaj in stresi to prežganje v kašo. Ko vse skupaj še nekaj minut vre, je juha gotova.

Repna cima sirova v solati.

Mlado repno cimo operi, zreži, stresi v skledo, jo osoli, prideni olje, kis, ščep popra ali strok zrezanega česna. Namesto kisa prideneš lahko sok limone.

Pečeni krompirjevi četverokotniki.

Mešaj 10 minut 4 dkg sirovega masla z 1 jajcem, prideni $\frac{1}{2}$ kg kuhanega in pretlačenega krompirja, žlico bohinjaškega sira, nekoliko soli in za noževo špico muškatovega oreška. Nato stresi vse skupaj na z moko dobro potreseno desko, razvaljaj prst na debelo, zreži 2 prsta široke in 3 prste dolge kose, pritiski vsakega z narobe obrnjenim nožem navzkriž, naloži rezine na pomazano pekačo, pomaži z jajcem, potresi z nastrganim bohinjaškim sirom in speci. M. R.

MUNDIKI ZA KRATEK ČAS

O S A T

6. Duševni prelom.

Pevče lirično, ne vekaj,
spravi vzdihe v prazno torbo!
V dušah se je prelomilo nekaj:
novi zove čas na trud in borbo.

7. Lirična preteklost.

Dude lirične sanjavi zvok
je uspál Slovence v sèn globok.
V mračni uri lirike opojne
tajno tolpe so prišle razbojne,
dedno last oplenile so z mej in dvora.
Bo li v mejah stisnjenih za grob prostora?

Ah, zato pa v uri tej pokojni
mi bučijo aforizmi in sentence
tja čez sanjajočo domačijo
kot sirene fabriške, rogovi bojni,
ker je zadnji čas, da prebudijo,
dvignejo iz liričnega sna Slovence.

8. Sodobno junaštvo.

(Poje se po melodiji: »Že dolgo nismo pili ga...«)
»Še dolgo, narod, živel boš,
še mnogo je junaških mož:
marljive jim goré dlani,
pogum in moč jim z lic žari.«
Seve, oči žaré, dlani goré,
lahko je mož tako navdušen,
za delo je močan in hiter,
krvavo jezik je nabrušen:
saj po junaških žilah lije že
navdušenja mu — tretji liter.

9. Grobni napis.

Kaj kmalu, čez nekaj sto let,
en sam bo Slovenija — grob.
V napisu bo malo besed:
,Glej, cvička vesoljni potop!'
Miha Gorjanc.

*

Devica v srpanu.

Slavka: »Včeraj sem praznovala svoj pet in trideseti rojstni dan.«
Zorka: »Saj je bil pa tudi že zadnji čas!«

Vzorna váruška.

»Slišite, Mina, zakaj ste pa postavili košaro z otrokom na mizo?«
»Zato, da bom slišala, kadar bo na tla padel.«

Pravilen odgovor.

Žena: »Ali sem mar za tabo letala, ka-li?«
Mož: »Seveda ne! Saj past tudi ne leta za mišjo, pa jo vendarle ujame!«

Nima pomena.

»Natakar! Ta riba je neužitna! Pokličite mi takoj gospodarja!«
»Nima pomena, gospod — ta je tudi ne bo mogel jesti.«

Razjarjeni pevec.

»Zakaj pa tenor tako strašno roji in preklinja v garderobi?«
»Zato, ker je dobil samo enajst lovorovih vencev.«
»Ali ni to dovolj?«
»Že — ampak on jih je plačal dvanajst!«

Kakor bo.

»Ali je bil vaš stric do zadnjega pri zavesti?«
»Ne vemo še — oporoka se bo šele jutri odprla!«

Najprimernejša pesem.

Župnik (nevesti): »Katero pesem želite, da vam zapoje pevci po opravljeni poroki?«
Nevesta: »Hvala bod Gospod Bogu' prosim!«

Popravek.

Govornik je ob odprtem grobu naštel že vse dobre lastnosti pokojnika in je sklenil: »Kruta in neizprosna smrt je dragega rajnika vse prezgodaj ugrabila in za njim žaluje mlada, šele dva in trideset let stara vdova.«
Tu ga pa prekine ihtoč ženski glas: »Devet in dvajset, prosim!«

Važno opozorilo.

Ženski svet na Francoskem, ki z raznimi pripomočki presleplja in zapeljuje moške, da jih tako ujame v svoje mreže, je bil pred kratkim po nekem pariškem časopisu opozorjen na zakon, ki je sicer še iz leta 1770. Zakon pa do danes še ni bil ukinjen in je torej še v veljavi. Glasi se: Katerakoli ženska oseba, ki izvabi moškega podložnika Njegovega Veličanstva v zakon z raznimi slepili kot s pudrom, dišavami, umetnim zobovjem, krinolinami, umetnimi lasmi, ali čevlji z visokimi petami, je kazniva radi goljufije in se tak zakon razglasi za neveljavnega.

Sin (zdravnik): »Oče, pijačo boste morali popolnoma opustiti!«
Oče: »Mar sem te zato dal študirati, da mi boš kratil edino veselje moje starosti?«

UGANKE

Ureja Josip Novak.

Iz slovstva.

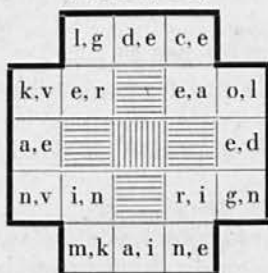
(Miroljub, Vižmarje.)

»Prerokovana.« »Sotor miru.« »Mrtva srca.« »Ciklamen.« »Za narodov blagor.« »Zorin.« »Blaže in Nežica.« »Abadon.« »Petelinov Janez.« »V pustiv je šla.« »Legijonarji.«

Poišči imena pisateljev gorenjih del ter jih napiši tako drugo pod drugo, da boš čital v eni vrsti od vrha navzdol ime slovenskega pesnika in pisatelja.

Dvojni konjiček.

(Vladimir, Dol.)

Čuden razglas.

(Al. Š., Ljubljana.)

... tajco ... pisk ... lic ... ne ...
ksed ... i.

Za resničnost jamčijo:

Predsednik: O. B.
zapisnik: Ana Na.
za tajnico: No. St.
polic(i)ja: E.

Številnica.

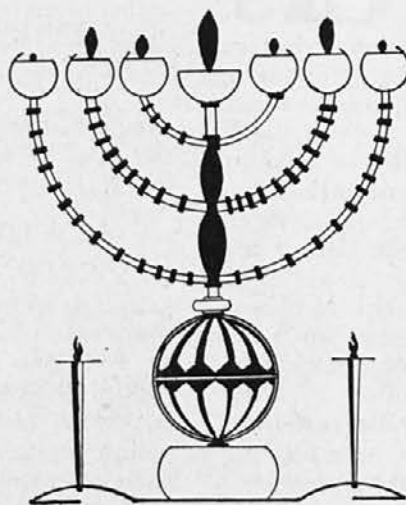
(Franjo Tanjšek, Št. Andraž.)

1	soglasnik
2 3 4	glas
5 6 2 7 2	ptica
7 8 6 9 10 3 2	žensko krstno ime
11 6 12 13 2	svedok
8 7 8	del glave
2	samoglasnik

Po sredi navzdol ime slovenskega lista.

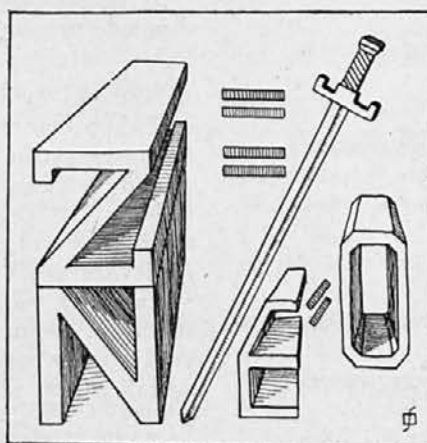
Sedmeročnik.

(Al. Š., Ljubljana.)

Podobnica.

(S. O., Sele.)

Vremenska uganka za februar.

(M-b, Ljubljana.)

Grobar, posvetitev, pleče, Kanizij, pecivo, somrak, praznik, svinec, lesnika, breg, tekma, hvaležnost, Trubar, grozdje, obelisk, dren, Sodoma, molitev, Jenbach, odrešenje, logar.

Izloči iz vsake besede dve zaporedni črki, iz zadnje besede le eno, pa dobiš vremenski pregovor.

Mreža.

(Miroljub, Vižmarje.)

Sestavi iz gornjih črk tri besede, ki jih boš čital vodoravno in navpično. Besede značijo: bogoljubno opravilo, gostilno, travnik.

Dopolnitev.

(France, Središče.)

● o ● a k
● l ● č a
● r ● p a
● k ● d a
● i ● k a
● l ● c a

Črke namesto pik
dadó pregovor.

Posetnica.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

I. P. Kogovnik

Trst

Kaj je ta gospod?

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. Št. Vid nad Ljubljano. Tudi vse rokopise za ugank pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. Lepo risane ugank bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v januarski številki.

Zima.

Podoba živa naše dobe
si ti, oj jasni zimski dan,
prepoln kot ona si svetlobe,
kot ona — mrtev in hladan!

Simon Gregorčič.

Konjiček. Malo raste počasi, a veliko propada brz.

Nasvet. Vzemi spredaj veliko in malo črko, nato zadaj veliko in malo črko, in sicer najprej v zgornjih, nato pa v spodnjih dveh vrstah, da dobiš: Ne bodi za poroka čez svoje moči; če si pa sprejel poroštvo, misli na vračilo!

Besedna uganka. Vest, sak, ave, kosa, oreh, prog, oven, bič, oči, loka,

jed, šiba, Azija, nos, ječa, eden, Ida, zima, vera, Irena, roba, alga, Ida, zelje, pesta, omet, kura, orač, repa, Eva. — Vsako poboljšanje izvira iz pokore.

Črkovnica.

d v s g g K D s b b t
i o r o l o r a r
m l a d i k a
i i k a g e v r v
č n a r a r a c a a a

Vremenska uganka za januar. Slike v sredini pomenijo zimo, pomlad, poletje in jesen. Te besede pomenijo večje številke; manjše številke povedó črko iz dotične besede: Kralji se vrnejo — zimo obrnejo.

Veriga, Jezero, robida, davica, carina, napaka, kapela, lakota, talilo, lopata, tarifa, fasija, jaguar, arnika, kazalo.

Posetnica. Livarski mojster.

Spremenitev.

S l e č O m a r
s l a k o d e r
m r a k o v e s
m o l k z v e r
k o l o d v o r

Trije popotniki. Obrniti mora motociklist pri kilometru 175 ter peljati nazaj do km 25. Prevozil je torej do tu $175 + 150 = 325$ km ali 5 ur po 65 km, pešec pa je v istem času res prišel do km 25.

ODGOVOR S PISMOM NA PISMO

Urednik družinskega lista mora biti res »vsem vse« — prav po Pavlovo. Takole mi pišete, gorenjska neznanka Minka:

»Tole vas prašam, čeprav me ne poznate. Naša hiša je majhna, preveč nas je, da bi mogli živeti doma. Moram po svetu. Kaj mi svetujete? Najrajši bi šla v Ameriko. Tam se jim dobro godi. Jih poznam, kakšni so prišli nazaj in koliko so denarja imeli. Slišim, da v Severno je težko. Pa bi šla v Južno. Močna sem in zdrava. Nič se ne bojim...«

Na tako vprašanje bi vam boljše odgovorilo Društvo za varstvo izseljencev. Kakor nalašč sem pa dobil vprav zdaj pismo iz Južne Amerike, iz Brazilije. Za odgovor vam iz njega nekaj stavkov.

»Kar sem jaz videla tu na plantažah (na kmetijah, kjer pridelujejo večinoma kavo), to je strašno. Stanovanje — groza! Vročina strašna! In to trpljenje! Vsak, ki Južno Ameriko v domovini hvali, laže, laže, ker ga je sram povedati, kako se je zmotil. Tu morajo ženske trdo, trdo delati. In so vesele, če v tej umazanosti sploh dobé službo. Sedaj v krizi tudi kava ne gre. Je suša, soparica, vsake vrste živali, Bog nam pomagaj! Podnevi te sonce omami, ponoči komarji (moskitos). Po vsem stradanju sem dobila službo v mestu. Trudim se s tremi otroki, učiti jih moram vse: jezike, oliko, verouk, ročna dela, skrbim za obleko, šivam, vodim kuhinjo, vse knjigovodstvo je na meni (in hiša ni majhna!). Ponoči se učim sama, da morem podnevi učiti otroke. Kako sem sanjala, da bom imenitna gospodična v pisarni kakega velepodjetja. Sedaj sem vsem — dekla. Moj zaročenec, inženjer, ki ima desetletno prakso, ne more dobiti nikjer dela. Zato si je kupil z zadnjim denarjem nekaj oralov zemlje v pragozdu. Tam si je postavil kolibo za stanovanje. Inženjer — pa koplje in kmetuje, da se borno preživlja. Pet velikanskih palm obdaja njegovo posestvo. Na tri mesece ga obiskujem. Najprej z železnico, potem pa skozi pragozd — skozi močvirje, kjer se udiram časih do kolen, skozi travo, grmovje. Tigrov tod ni, so pa zelo nevarne kače. Ne prašajte, kako si kuhava! Škatle od konzerv so lonci, bambusove palice za omaro, z nožem ostruženi kol za kuhalico. Pód — ilovica, stropa nič. Božič sva praznovala v pragozdu. Sedela sva v tej kolibi v družbi velikega psa. Jedla sva zelje, sir, nekaj slanine s črnim kruhom — pila studenček. To je bilo vse. Sem radovedna, kateri inženjer in katera knjigovodkinja, ki piše petero jezikov, je v Sloveniji tako »razkošno« praznoval božične praznike? Vsakemu Slovencu bi odsvetovala hoditi sem na plantaže. V mestu pa ni dela, vse zaprto, tovarne stojé.

Odsvetujte vsakemu, kdor ima količkaj strehe, količkaj še tako trde in skromne službe, naj ne hodi z doma. Tu se ohrani samo tisti, ki prime za vsako delo: za kramp in pero. In še ta mora biti trden, kako trden in še na Boga mora zaupati, sicer propade in pogine.«

Tako, ljuba gorenjska Minka! To pismo pove vam in pove tudi drugim (zato sem ga prepisal) vse. Otresimo se vendar že tiste prazne »gospoščine« in ne bojmo se dela — kakršnegakoli. Vsako delo je častno.

REŠILCI UGANK V JANUARSKI ŠTEVILKI

Za I. nagrado: Orožen Boženka, Dolžan Branko, Stauffer Fran, Horvat Fran, Izobraž društvo, Stična; Zorec Alojzij, Samostan, Stična; Dobrovolje Janez, Kavka Miško, Duhovnik Anton, Prosvetno društvo, Trzin; Dolinar France, Brodar France, Padar Jože, Moder Janko, Vidmar Ivan, Padar Lojzka, Prezelj Boris, Briški Jože, Prislán Janko, Kolar Andrej, Skalar Marija, dr. Knific Ivan, Bobnar Janez, Bobnar Marija, Jug Franjo, Jeglič Stanko, Demšar Viktor, Kmecl Edmund, Macak Boža, Rožanec Josip, Kumar Marija, Modrinjak France, Kržišnik Tone, Slodnjak Joža, Bezjak Alojz, Kat. prosvetno društvo, Sv. Lovrenc; Bezjak Martin, dr. Češarek Franc, Bufon Anica, Lipoglavšek Slava, Rakovec Josip, Šušteršič Fran, Gosak Zdravko, Benedičič Jakob, Klopčič Josip, Gradišnik Amalija, Cuderman Ignacij, Volk Slavko, Bajec Filomena, Kogej France, Demšar Josipina, Rauber Jaka, Smid Celestin, Žužek Jože, Senkavski ministrantje, Ljubljana; Osteršek Marija, Kušar Franc, Čampa Polde, Oberstar Tone, Čitalnica ljublj. bogoslovcev, Ljubljana; Lenček Lado.

Za II. nagrado: Mlakar Jožef, Sodja Franc, Trebše Alojzij, Kladenšek Jernej, Leskovar Ivan, Kovačič Edvin, Jere Anton, Mravlje Anton, Imperl Peter.

Za III. nagrado: Plestenjak Vera, Kalan Minka, Stolcar Stanislava, Kresnik Franc, Tanjšek Franjo, Sivec Zarka, Zafošnik Jakob.

Izžrebani so bili: Za I. nagrado: Kolar Andrej, trgovec, Lesično, p. Pilštanj. — Za II. nagrado: Kladenšek Jernej, Zdobrova 5, p. Celje. — Za III. nagrado: Plestenjak Vera, Novi Sad, Vojvode Mišiča 5.

R A Z P I S N A G R A D

Za to številko razpisujemo nagrade prav tako, kakor so bile razpisane v januarski številki.

OKRASNE SPENJAVKE ZA VRT IN DOM

Spisal ing. agr. Ciril Jeglič. Izšla je zelo dobrodošla knjižica za vse, ki jim je pri srcu okras njihovega doma. Navodila, kako z uspehom gojimo spenjavke, kaj s pridom pojasnjuje 52 podob. Broširana stane Din 21.— (28.—), vez. Din 30.— (40.—).

Za naše odre!

R D E Č A S U K N J A

Drama. Francoski spisal Brieux, prevel Jakob Šolar. Tóžite, da ni iger. Ta je za vsak oder. Umetniško delo, pa preprosto! Povsod jo lahko igrate. Broš. Din 15.— (20.—), vez. Din 24.— (32.—).

Novo!

K A M N A R J E V J U R I J

Spisal France Seljak. Sodobna povojna povest, ki se godi v Primorju. Trpljenje, krivice, borba naših ljudi za obstanek, ljubezen do rodne grude — vse diha iz te žive slike življenja primorskih bratov. Broš. Din 21.— (28.—), vez. Din 33.— (44.—).

Novo!

SLOVENSKA UMETNOST

Spisal Viktor Steska. Broš. Din 30.— (40.—), vez. Din 39.— (52.—). To je delo 30 let! Vse po Sloveniji raztresene slike naših umetnikov so zbrane in opisane. Edina knjiga te vrste! Vsaka šolska in vsaka farna knjižnica bi jo morala imeti. Naročite!

Milica Grafenauerjeva:

I Z D U H O V N E G A Ž I V L J E N J A D R U Ž I N E

Ta prekornostna knjižica (42. zvezek Mohorjeve knjižnice), ki je pravkar izšla, podaja zanimive razprave o zakonu, vzgoji, čistosti in rasti v duhovnost. Broš. Din 18.— (24.—), vez. Din 27.— (36.—).

Za mladino!

M E D Ž I V L J E N J E M I N S M R T J O

Dnevnik krmarja Albanova. Iz ruščine prevel B. Vdovič. Ilustrirana knjiga, najznamenitejša te vrste. Izmed 24 ljudi sta se iz ledú otela samo dva. Šeststo kilometrov daleč sta hodila peš po ledu. Broširano Din 27.— (36.—), vez. Din 36.— (48.—).

46

JANEZ JALEN
BRATJE

»Bratje« — je naslov tretji Jalenovi drami, ki je pravkar izšla v založbi Mohorjeve družbe. Tudi v tej drami je osnovna misel: Rešimo Trato, rešimo dom! Drama je učinkovita in pojde prav gotovo preko vseh naših odrov. Broširan izvod Din 15.— (20.—), vez. Din 21.— (28.—)